

Giredi 3

KOTARA 1

XITSONGA

RIRIMI

RA LE KAYA

**Nkunguhato
wa Dyondzo**

KU TIPALUXA/MAENDLELO YO HLELA

Eka vatirhikulorhi,

Ma amukeriwa eka Nongonoko wa NECT Ririmi ra le Kaya!

Mi ta xiyisisa leswaku switirhisiwa swa NECT Ririmi ra le Kaya swa Kotara 1 swi tumbuluxiwile hi xinkadyana lexisongo swinene. Hi xivangelo lexi, ha amukela leswaku ku hlela loku yaka emahlweni na ku cinca-cinca swi nga ha va kona.

Hi nga tsakela leswaku na n'wina mi va na vun'wini wa switirhisiwa leswi, na ku tirhisana na xipanu xa hina ku endla mpfuxeto nkarhi na nkarhi na ku antswisa vuhundzuluxi. Loko mi kuma swihoxo, mi komberiwa ku landzelela maendlelo lawa ku vika:

- 1 Rhumela email eka adirese leyi faneleke:
xitsonga@homelanguage.co.za
tshivenda@homelanguage.co.za
sepedi@homelanguage.co.za
siswati@homelanguage.co.za
isizulu@homelanguage.co.za
isindebele@homelanguage.co.za
isixhosa@homelanguage.co.za
sesotho@homelanguage.co.za
setswana@homelanguage.co.za
afrikaans@homelanguage.co.za
english@homelanguage.co.za
- 2 Eka ntila wa nhlokomhaka, tsala tsalwa leri yelanaka. Xikombiso: GIREDI YA 3 KOTARA YA 1 NKUNGUHATO WA DYONDZO MAPAPILA YA 45-47
- 3 Eka miri wa email, longoloxa ku cinca loku fanelaka ku endliwa. Kumbe, ndlela yin'wana, endla ku cinca ebukwini kutani u sikena kumbe u teka xifaniso xa papila ra kona, kutani u swi khomanisa kutani u rhumela hi email.
- 4 Loko u ri na mhaka leyikulu ya ririmi leyi u lavaka ku hi lemukisa, hi kombela u kombisa hi ku swi tsala eka ntila wa nhlokomhaka. Xikombiso: VUMBHONI BYA RIRIN'WANA RA MUGANGA
- 5 Kutani, eka miri wa email, U komberiwa ku hlamusela mhaka.
- 6 Mi komberiwa ku rhumela ti-email hinkwato ti ri na vito, xiyimo na nomboro ya riqhingo ra n'wina, leswaku hi ta kota ku tihlanganisa na n'wina loko swi fanela ku va na nkanerisano na n'wina.
- 7 **Hi khensa ku hoxa xandla hi ku engetela ntokoto wa n'wina eka phurogiremuni leyi. Hi lava ku tiyisisa leswaku vuhundzuluxi bya kahle, lebyi lulameke eka ririmi rin'wana na rin'wana byi andlariwile eka matsalwa hinkwawo.**

Vundzeni

Tinotsi ta Maendlelo	v
Maendlelo Xidzi	xiii
Vhiki 1 Ndzemukiso	1
Musumbhunuku	2
Ravumbirhi	6
Ravunharhu	10
Ravumune	16
Ravuntlhanu	19
Vhiki 2 Ndzemukiso	23
Musumbhunuku	24
Ravumbirhi	29
Ravunharhu	33
Ravumune	38
Ravuntlhanu	40
Vhiki 3 Xana xinghana i yini ?	43
Musumbhunuku	45
Ravumbirhi	49
Ravunharhu	55
Ravumune	62
Ravuntlhanu	66
Vhiki 4 Xana xinghana i yini ?	71
Musumbhunuku	73
Ravumbirhi	78
Ravunharhu	84
Ravumune	91
Ravuntlhanu	95
Vhiki 5 Ku tiyimisela	99
Musumbhunuku	101
Ravumbirhi	106
Ravunharhu	112
Ravumune	118
Ravuntlhanu	123

Vhiki 6 Ku tiyimisela	127
Musumbhunuku	129
Ravumbirhi	134
Ravunharhu	140
Ravumune	147
Ravuntlhanu	152
Vhiki 7 Mina na vamakwerhu	157
Musumbhunuku	159
Ravumbirhi	164
Ravunharhu	170
Ravumune	177
Ravuntlhanu	181
Vhiki 8 Mina na vamakwerhu	185
Musumbhunuku	187
Ravumbirhi	192
Ravunharhu	199
Ravumune	206
Ravuntlhanu	211
Vhiki 9 Mianakanyo	215
Musumbhunuku	217
Ravumbirhi	222
Ravunharhu	228
Ravumune	235
Ravuntlhanu	239
Vhiki 10 Mianakanyo	243
Musumbhunuku	245
Ravumbirhi	250
Ravunharhu	256
Ravumune	263
Ravuntlhanu	268

Tinotsi ta Maendlelo

Mimbuyelo ya dyondzo

Kotara leyi, vadyondzi va wena va fanela ku fikelela mimbuyelo leyi:

KU YINGISELA NA KU VULAVULA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku vula kumbe ku yimbelela 4 wa swinsin'wana kumbe tinsimu tintshwa.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku va na xiave eka nkanerisano wa tilasi ku avela hi vutivi bya masungulo.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku kanerisana hi xitori xo hlaya swin'we, va tirhisa rimba ra nkanerisano tanihi xiletelo.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku endla switori swa vona vini eka nghingiriko wa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 5 Vadyondzi va fanele va kota ku vulavula hi leswi va swi tsaleke.
- 6 Vadyondzi va fanela ku twisisa na ku kota ku tirhisa ntivomarito lowu landzelaka:

ponisa	tshembeka	la tshembekeke	tshembisa	xungeta	sirhelela
hanyelo ra munhu	langalanga	hanana	khokholo ra santi	migodi yo enta	foxolo
tingana	leswi humaka	khombo	ku ehleketisisa	lehisa mbilu	kombela ku rivaleriwa
tiyimiserile	ku tiyimisela	ku fikelela	talenta	nyikela	nkani
xikongomelo	xiboho	ehleketa	ku vaviseka	ku tsemiwa xirho	vuvabyi
ku kokela ehansi	pfumeliki	tolovela	tinhonga ta vatsoniwa	hlohlotela	ku vonela etlhelo
onha	siringeka	vamakwenu	tshemba	endlelo	languteriweke
wo leva	hanana	rifuwo	albino	vonelo	siringeka
ku vonela etlhelo	ku va na nandzu	ku nga hlayisekanga	ku hlayiseka	xivundza	namarhela
ntshuxeka	mianakanyo	lexinene	ku tiendlisa	nsinya wa tiboncisi	xihontlovila
tsakisiwa	masalamusi	haripa	xivumbiwa	mbabva	leswi nga khorwisiki
leswi khorwisaka	kanakana	titshemba	timhaka ta vaaka tiko	kandziyisa	muhleri
nwayitela					

NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO NA MIMPFUMAWULO

- 7 Vadyondzi va fanele va kota ku tiva mimpfumawulo hi ku wu vula.
- 8 Vadyondzi va fanele va kota ku lemuka mimpfumawulo leyi landzelaka hi ku olova.
- 9 Vadyondzi va fanele va kota ku twananisa na ku hambanisa mimpfumawulo leyi landzelaka:

hl	sw	rh	kh	kw	ts
ny	dy	lw	dl	nt	th

Vadyondzi va fanele va kota ku ava marito lama landzelaka hi swiphemu

hlamba	hleka	hluva	hlala	hlawula	hlakula
sweka	sweswi	swimilana	swirhatana	swukuta	swona
rhavi	rhambu	rhula	rhuma	rhole	rhengu
khekhe	khume	khale	khida	khoma	khuvi
kwini	kwata	kwihhi	kwalaho	kwembe	kwela
tsevu	tsolo	tseleka	tsutsuma	tsala	nyonga
nyiko	nyika	nyenya	nyupela	nyama	dyambu
dyana	dyelo	dyoha	dyisa	dyuhala	lwela
lwangu	lwisa	lwana	lwetana	dladla	dlokodla
dludla	dlikida	dlonyola	dlonyola	ntima	ntiyiso
ntambu	ntiko	ntirho	ntila	thini	thepe
thikithi	thokazi	thumba	thawula		

KU HLAYA

Vadyondzi va fanele va kota ku hundzuluxa marito lama landzelaka

hlamba	hleka	hluva	hlala	hlawula	hlakula
sweka	sweswi	swimilani	swirhatana	swukuta	swona
rhavi	rhambu	rhula	rhuma	rhole	rhengu
khekhe	khume	khale	khida	khoma	khuvi
kwini	kwata	kwihhi	kwalaho	kwembe	kwela
tsevu	tsolo	tseleka	tsutsuma	tsala	nyonga
nyiko	nyika	nyenya	nyupela	nyama	dyambu
dyana	dyelo	dyoha	dyisa	dyuhala	lwela
lwangu	lwisa	lwana	lwetana	lwa	dladla
dlokodla	dludla	dlikida	dlonyola	dlonyola	ntima
ntiyiso	ntambu	ntiko	ntirho	ntila	thini
thepe	thikithi	thokazi	thumba	thawula	

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya marito lama landzelaka hi ku ma vona

ndyangu	lwandle	xitikwana	xivindzikahle	chuhile	eribuweni
khokholo	swipamba	nkokotso gandlati	xitsutsumi	xiboho	tinhlaya
xiphere	pandza	ndhuma	mfukuzana	vunanga	xiteji
ntlhonthlo	hlawuleka	djuhala	exitangeni	hlundzukile	siringeka
nkhwinkhwisela	khorhamile	tshambuluta	masalamusi	tiboncisi	xiphukuphuku
haripa	mindzhumbi	kandziyisa	muhleri	tingungubyisa	rinoko

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya na ku hlanganisa xitshuriwa tanihi xikombiso lexi landzelaka

Tlakula thini ra mati. Murhungi u tirhisa thepe ku pima swiambalo. Tatana u xavile thikithi ra bolo ya milenge. Homu ya thokazi yi vekile. Thumba mali. Ndzi tisula miri hi thawula. Aki u chayela thekisi. Xikolo xa ka Thomo xi le mugangeni wa ka Makosha.

NTWISISO

- 10 Vadyondzi va fanele va kota ku endla minkumbetelo hi xitshuriwa hi ku hlaya swifaniso.
- 11 Vadyondzi va fanele va kota ku tsundzuka vuxokoxoko hi xitshuriwa.
- 12 Vadyondzi va fanele va kota ku rungula hi xitshuriwa.
- 13 Vadyondzi va fanele va kota ku landzelerisa swiendleko eka xitshuriwa.
- 14 Vadyondzi va fanele va sungula ku twisisa leswaku swi vula yini ku va na xifaniso xa miehleketo, ku hlanganisa, ku kumbetela na ku tivutisa hi xitshuriwa.
- 15 Vadyondzi va fanele va kota ku anakanya xitshuriwa hi ku tirhisa rimba ra nkanerisano.
- 16 Vadyondzi va fanele va kota ku hlamula swivutiso swa ntwisiso leswi tsariweke swa xitshuriwa.
- 17 Vadyondzi va fanele va kota ku endla nkomiso wa xitshuriwa.

KU TSALA

- 18 Vadyondzi va fanele va kota ku dirowa xifaniso lexi hundzisaka nhlamuselo.
- 19 Vadyondzi va fanele va kota ku engetela lebulu yin'we kumbe timbirhi eka leswi va swi diroweke.
- 20 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala 1 wa tindzimana hi ku tirhisa rimba ra matsalelo kumbe kungu.
- 21 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala: nongonoko/nongonoko wa swileriso.

Switirho na switirhisiwa leswi Nyikiwaka

Tekelani enhlokweni leswaku hinkwaswo switirhisiwa leswi nyikiwaka i swa xikolo. Switirhisiwa swi ta humesiwa kan'we ntsena, kutani swi fanele swi rhekhodiwa na ku hlayisiwa.

Eka Kotara 1 vadyondzisi va nyikiwa switirhisiwa leswi landzelaka:

1 Tibodo to hlovohatiwa ta nkombiso x 4

Tirhisa tibodo leti ku endla rimba ra mintirho ya wena ya vhiki. Vhiki rin'wana na rin'wana, endla nkombiso wa: mpfumawulo na marito ya wena; marito lama tirhisiwaka ngopfu; nkongomelo wa marito ya ntivomarito; mimpfapfarhuto/swifaniso; na rimba ra matsalelo.

2 Chati/tichati ta Ntivontsalo

Endla nkombiso wa tichati leti emahlweni ka tlilasi, leswaku vadyondzi va ti vona kahle. Vadyondzisi va Giredi 1 na 2 va ta nyikiwa tichati ta matsalelo ya Nkandziyiso wa Ntivontsalo. Vadyondzisi va Giredi 2 na 3 va ta nyikiwa tichati ta Ntivontsalo ta matsalelo ya Nkandziyiso na ta matsalelo yo Koka.

3 Kotara 1: Nkunguhato wa dyondzo

Tirhisa nkunguhato lowu wa dyondzo ku vona leswi faneleke ku dyondzisiwa siku na siku. Maendlelo hi vuenti ma ku byela leswi u faneleke ku dyondzisisa xiswona dyondzo yin'wana na yin'wana. Mavhiki mambirhi lawa yo sungula eka Kotara 1, u ta landzelela nongonoko ya ndzetelo.

4 Kotara 1: Xiletelo xo Landzelerisa ntirho

Tirhisa tsalwa leri ku hetisa Nkunguhato wa Dyondzo wa Lembe na Lembe na Nkunguhato wa Kotara ya wena. Gwajula na ku tsala masiku eka dyondzo yin'wana na yin'wana na le ka nghingiriko wa mahlelelo loko u ri karhi u endla. Tikambisise eka madyondziselo wa wena.

5 Kotara 1: Buku Leyikulu

Tirhisa buku leyikulu ya switori loko ku ri nkarhi wa tidyondzo to Hlaya Swin'we. Ku na nhungu wa switori hi kotara – xitori xin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana.

6 Kotara 1: Phakete ra switirhisiwa

Phakete ra switirhisiwa ri katsa minchumu leyi landzelaka:

- **Maphephe ya swikombakomba ya Marito** ya nyikiwela nkongomelo wa ntivomarito; marito lama tirhisiwaka ngopfu; mimpfumawulo na marito. Tsemelela u veka hi nxaxamelo lowu faneleke. Tirhisa maphephe ya swikombakomba ya marito na tibodo ta nkombiso.
- **Mimpfapfarhuto ya nkongomelo wa ntivomarito** ya nyikiwile laha swi faneleke. Tsemelela u veka hi nongonoko lowu faneleke. Tirhisa maphephe ya swikombakomba leswi swa marito na tibodo ta nkombiso.
- **Maphephe ya Vutshila byo hlamusela xitori** ya nyikiwile eka nkongomelo wun'wana na wun'wana. Lowu i nongonoko wa 3 kumbe 4 wa swifaniso leswi hlamuselaka xitori. Ku na 10 wa minkandziyiso hi phephe rin'wana na rin'wana – rin'we hi ntlawa lowutsongo. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.

- **Maphephe yo Rhekhoda Mahlelelo** ya nyikiwile ku rhekhoda mbuyelo na swibumabumelo swa kotara.
- 7 Kotara 1: Maphephe yo Hlaya x8**
- Ku nyikiwile nhungu wa maphephe yo hlaya hi kotara – rin’we hi vhiki rin’wana na rin’wana kusukela eka vhiki ra vu3 ku fikela eka vhiki ra vu4. Tirhisa maphephe lawa na tilasi hinkwayo hi nkarhi wo hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka. Ku na 20 wa minkandziyiso hi phephe rin’we ro Hlaya. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.

Endlelo ra Ntolovelo hi Vhiki na Vhiki: 7 wa tiawara

- 1 Nongonoko wa madyondzelo wu landzelela endlelo ro fana ra ntolovelo vhiki rin’wana na rin’wana.
- 2 Leswi swi olovisela vadyondzisi na vadyondzi ku swi landzelela.
- 3 Vadyondzi va nga tilulamisela nghingiriko lowu landzelaka loko va tiva ntolovelo lowu.
- 4 Endlelo ra ntolovelo ri huma eka nkarhi wa mpimohansi wa Ririmi ra le Kaya eka XIPHOKHAMA: 7 wa tiawara hi vhiki.
- 5 Ntolovelo lowu wu endliwe leswaku wu tirha tanihi xiphemu xa nongonoko wa tindzimibirhi ku katsa na nongonoko wa madyondzelo ya PSRIP EFAL.
- 6 U komberiswa ku endla nkombiso wa/damarheta ntolovelo lowu etlilasini ya wena na ku ringeta ku wu dyondza hi mbilu!

MUSUMBHU-NUKU		RAVUMBIRHI		RAVUNHARHU		RAVUMUNE		RAVUNTL-HANU	
Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15
		Mimpfuma-wulo	15	Mimpfuma-wulo	15	Mimpfuma-wulo	15		
Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15				
Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15			Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15
Ku tsala	30			Ku tsala	30				
Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30
1.45		1.15		1.45		1.00		1.15	

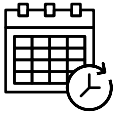

Malulamiseho hi vhiki na vhiki

Swi na nkoka swinene ku tsundzuka leswaku nongonoko wa Ririmi ra le Kaya wu hungutile xilaveko xo KUNGUHATA hi vadyondzisi, kambe ku TILULAMISELA swa ha laveka! Ndzhenga wun'we kan'we hi vhiki, hlanganani na vatirhikuloni (hinkwavo vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo), kutani mi tilulamiseho swin'we.

Loko u ri karhi u tilulamisa, tsundzuka ku:

- 1 Hlaya nkunguhato wa dyondzo wa vhiki rero.
- 2 Tiyisisa leswaku u tiva na ku twisisa maendlelo/madyondziseho lawa ma faneleke ku tirhisiwa. Loko swi nga ri tano, yana eka xiyenge lexi tsariweke 'Maendlelo hi Vuenti' ku endla mpfuxeto hi laha swi faneleke ha kona.
- 3 Lexi landzelaka, langutisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto kumbe swifaniso leswi lavekaka eka nkongomelo wa ntivomarito, marito lama tirhisiwaka ngopfu, mimpfumawulo na rimba ra matsalelo. Lulamisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Tsemelela makhadi ya swikombakomba kumbe mimpfapfarhuto.
 - b Ringeta ku swi damarheta eka bokisi ro tiyela kumbe phephe.
 - c Loko swi koteka, lamineta kumbe u khavhara hi pulasitiki.
 - d Veka makhadi ya swikombakomba swa dyondzo eka mvhilopho, kumbe u swi tsimba hi rhekere.
- 4 Hlengeleta swin'wana switirhisiwa leswi u nga swi lavaka, ku katsa swifaniso kumbe minchumu leyi khomekaka.
- 5 Languta leswaku Buku Leyikulu yi tshamisekile.
- 6 Hlaya migingiriko ya le ka Buku yo tirhela ya DBE leyi u faneleke ku yi hetisa.
- 7 Titolovete ku endla tidyondzo ta ku tsala.
- 8 Tiyisisa leswaku xiletelo xa wena xo Landzelerisa xi fambisana – na – masiku ku suka eka vhiki leri hundzeke na ku tikambisisa ku ya emahlweni ka wena.

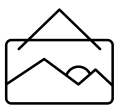
Minkongomelo na nkarhi lowu kongomisiweke eka ku Hlaya

NOMBORO YA VHIKI	NKONGOMELO	XITSHURIWA XO HLAYA SWIN'WE	PHEPEHE RA KU HLAYA
1	NDZETELO		
2			
3	I yini xinghana?	Wendy Whale a pfuna!	3
4	I yini xinghana?	Khokholo ra santi ra Mbuso	4
5	Ku tiyimisela	Tintangu letintshwa ta Zodwa	5
6	Ku tiyimisela	Musa Motha – Mucini loyi a nga pfumeliki ku kokeriwa ehansi	6
7	Mina na vamakwerhu	N'wampopi a tsemiwa misisi	7
8	Mina na vamakwerhu	Famba u ya tlanga fanisa!	8
9	Mianakanyo	Jack na nsinya wa tiboncisi	9
10	Mianakanyo	Buku yo sungula ya Stacey	10

Kotara 1: Nongonoko wa Mahlelelo

Nongonoko wa Makambelelo wu endliwile hi ku ya hi mpfumelelo wa Abridged Section 4 ya XIPHOKHAMA. Leswi swi nga kumeka endzhaku ka xiletelo xo Landzelerisa ntirho xa kotara yin'wana na yin'wana.

Minkombiso etlilasini

TIBODO TA NKOMBISO

- 1 Tanihi xiphemu xa nongonoko lowu, u ta nyikiwa mune wa tibodo ta nkombiso ta mihlovo yo hambanahambana letikulu.
- 2 Bodo yin'wana na yin'wana yo hlovohatiwa yi ta tirhisiwa ku kombisa ntlawa wo hambana wa marito ya vhiki.
- 3 Tirhisa tibodo leti hi mukhuva lowu:
 - a **Bodo ya rihlaza** – nkombiso wa nkongomelo wa marito wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya vhiki.
 - b **Bodo ya wasi** – nkombiso wa marito lama tirhisiwaka ngopfu vhiki rero.
 - c **Bodo ya xitshopana** – nkombiso wa mpfumawulo na marito ya vhiki.
 - d **Bodo ya pinki** – nkombiso wa rimba ra matsalelo ya vhiki.
- 4 Marito lama ma fanele ku cinciwa vhiki rin'wana na rin'wana.

- 5 U komberiwa leswaku u nga tshiki nkongomelo wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya lembe hinkwaro. Minkombiso yi fanele yi va leyi nga na vuxaka na nkongomelo lowu u wu endlaka. Loko tlilasi hinkwayo yi tele hi marito na mimpfapfarhuto a yi tiyiseleki, naswona vadyondzi a va nge he ma lemuki marito lawa.
- 6 Loko u susile marito na mimpfapfarhuto, veka kahle efayilini.
- 7 Hlayisa kahle marito lawa leswaku u ta kota ku ma tirhisa lembe leri landzelaka.

TAFULA RA NKONGOMELO

- 1 Ringeta ku tumbuluxa tafula ra nkongomelo etlilasini ya wena.
- 2 Tirhisa ndhawu leyi ku endla nkombiso wa swifaniso na minchumu yo khomeka leyi yelanaka na nkongomelo.
- 3 Lebula minchumu leyi, leswaku vadyondzi va ta kota ku dyondza ntivomarito lowu.

Maendlelo Xidzi

Malawulelo ya tlilasi

Man'wana ya maqhinga ya nkoka ya malawulelo/mafambiselo ya tlilasi ya katsiwile tanihi 'maendlelo hi vuenti'. Lawa hi wona maqhinga lama tirhisiweke minkarhi hinkwayo laha ka nongonoko lowu, kutani swi na nkoka ku ma landzelela.

Xikongomelo: ku antswisa nkarhi – eka – ntirho, matikhomelo na ntirhisano exikarhi ka vadyondzi. Ku hunguta ku kavanyeteka ka tidyondzo. Ku tivisa xiphemu xa ntlangu ku dyondza.

MATSHAMELO NA MINTLAWA LEYITSONGO

- 1 Swi na nkoka swinene ku ti nyika nkarhi na ku xiyisisa hi vukheta leswi vadyondzi u va tshamisisaka xiswona etlilasini.
- 2 Loko u ri karhi u endla leswi, swi na nkoka ku tekela leswi enhlokweni:
 - a **Tshamisisa vadyondzi hi vuswikoti byo hambana-hambana** – a wu lavi vadyondzi lava tikeriwaka ku tshama swin'we, na lava nga na vuswikoti swinene va tshama swin'we. Hlanganisa vadyondzi leswaku tlilasi hinkwayo yi va ndhawu ya vadyondzi va vuswikoti byo hambanahambana.
 - b **Tshamisisa vadyondzi hi vukheta ku papalata kwetlembetano na huwa.** U nga tshamisisi vadyondzi lava karhatanaka swin'we. U nga tshamisisi vadyondzi lava nga miyeriki ku vulavula swin'we. Papalata swiphiqu hi ku hambanisa vadyondzi lavo tano.
- 3 Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka leswaku vadyondzi va tirha hi mintlawu leyitsongo.
- 4 Mintlawu leyi yi fanele ku va ya 3–4 wa vadyondzi, lava tshameke swin'we ekusuhi. Endla leswi, leswaku loko u byela vadyondzi ku tirha hi 'mintlawu ya vona leyitsongo' va swi endla hi xihatla na hi ku olova, va nga rhendzeleki ngopfu.
- 5 Loko vadyondzi va tshame hi mintlawu, ndlela yo olova yo vumba mintlawu leyitsongo i ku va vadyondzi vambirhi eka ntila wa le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga le ndzhaku ka vona eka ntila wa vumbirhi. Va nga vumba ntlawu wa mune hi xihatla na hi ku olova.
- 6 U nga tshikeli leswi emavokweni ya vadyondzi. Teka xiboho xa leswi u nga ta vumbisa xiswona mintlawu leyitsongo etlilasini ya wena, kutani u va toloveta leswi va nga ta yisa xiswona eka mintlawu leyi hi xihatla va miyerile.
- 7 Loko u vona leswaku mavumbelo lawa ya ntlawu a ma tirhi, cinca maendlelo hi ntlawu – u nga sindzisi/boheleli vadyondzi ku tirha swin'we.

MALAWULELO YA MINKANERISANO YA NTLAWA

- 1** Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka vadyondzi ku khoma minkanerisano hi ntlawa.
- 2** Toloveta vadyondzi ku endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Xosungula, vadyondzi va fanele ku va eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
 - b** Leswi landzelaka, vadyondzi va fanele va tekela enhlokweni swivutiso swa nkanerisano kumbe rimba.
 - c** Kutani, mudyondzi un'wana na un'wana u fanele a kuma nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana, naswona:
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Swi fambisa xisweswo
- 3** Ku nga va mavonelo ya kahle ku tirhisa 'nhonga leyi khavisiweke/ribye/xa nchumu' ku lawula leswi.
 - a** Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana xa nchumu ku fana na nhonga leyi khavisiweke kumbe ribye.
 - b** Munhu loyi a khomaka xa nchumu lexi hi yena a vulavulaka, lavan'wana hinkwavo entlaweni va yingisela.
 - c** Loko mudyondzi wosungula a vulavurile, yena u fanele ku hundzisela xanchumu xa kona eka mudyondzi loyi a landzelaka, swi fambisa sweswo.
- 4** Loko ntlawa wu fanele ku ya nyika mbuyelo, naswona hinkwavo va hlamurile, ntlawa wu nga hlawula tinhlamulo to antswa swinene ta xivutiso xin'wana na xin'wana.

MIGINGIRIKO YO NCICA MAHLAYELO

- 1** Hi minkarhi hinkwayo ya tidyondzo ta ku Hlaya hi Ntlawa loku leteriwa, vadyondzisi va fanele ku tirha na mintlawwa yimbirhi.
- 2** Exikarhi ka mintlawwa leyimbirhi, swi na nkoka ku teka 'xinkadyana xo gingirika' u nga si va tshamisisa ku va va endla nghingiriko wa ku Hlaya eka khadi leri landzelaka.
- 3** Endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Loko u hetile ku tirha na vona, tlherisela Ntlawa wa 1 ematafuleni ya vona.
 - b** Kombela tlilasi ku ku nyika ndleve.
 - c** Endla Nghingiriko wo Cinca Mahlayelo na tlilasi hinkwayo.
 - d** Tlherisela vadyondzi va ya tshama ehansi na Khadi ra ku Hlaya.
 - e** Va hlamusele hi nghingiriko lowu nga ta landzela eka Khadi ra ku Hlaya.

- f** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va sungula va heta nghingiriko lowu va nga le ku wu endleni va nga si ya eka lowu landzelaka – va fanele ku tirha hi rivilo ra vona.
- g** Vitana Ntlawa wa 2 ku ta va ta tirha na wena.
- 4** Eka kotara ya 1, hi bumabumele leswaku u tirhisa Migingiriko leyi ya 4 ya ku Cinca Mahlayelo na vadyondzi:

Nghingiriko wa 1: Mudyondzisi u ri

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku va ta endla mifambafambo yo hambanahambana, ku fana na ku: khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula kanharhu; na swin'wana na swin'wana.
- 3** Loko u sungula u ku 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele va encenyeta leswi va lerisiwaka swona.
- 4** Loko u nga vuli leswaku 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va fanele ku yima va ku whii!
- 5** Loko mudyondzi o encenyeta loko u nga vulanga leswaku mudyondzisi u ri: 'mudyondzi yoloye u humile naswona u fanele ku tshama ehansi'.
- 6** Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a salaka a yimile.

Nghingiriko wa 2: Ntlangu wo cina

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku u ta tlanga vuyimbeleri eka riqingho ra wena.
- 3** Loko vadyondzi va twa vuyimbeleri, va fanele ku cina.
- 4** Xikan'we kan'we loko u tima vuyimbeleri, vadyondzi va fanele ku 'oma'/tiya.
- 5** Pfulela u tima vuyimbeleri minkarhi yo hlayanyana, ku endlela leswaku vadyondzi va cina kutani va oma/tiya minkarhi yo hlayanyana!

Nghingiriko wa 3: Dzinginisa, dzinginisa, oma

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 3** Vadyondzi va fanele ku swi vula na wena naswona va fanele ku dzinginisa miri loko va ri karhi va ku 'dzinginisa'.
- 4** Loko va fika eka 'oma' va fanele va yima va nga tshukuvanyi naswona va miyerile!
- 5** Vuyeleda leswi minkarhi yo hlayanyana.

Nghingiriko wa 4: Xitulu xa mina na mina

- 1 Byela vadyondzi ku suka va yima ekusuhi na switulu swa vona. Ku fanele ku ri na ndhawu ematlhelo ka vona.
- 2 Nyika vadyondzi swiletelo leswi va nga ta swi landzela – va fanele va swi endla hi xihatla naswona va miyerile.
- 3 Swiletelo leswi hinkwaswo swi mayelana na xitulu naswona va titolovela ku tirhisa marito yo komba swiyimo.
- 4 Nyika swiletelo swo fana na ku:
 - yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - tlakula xitulu xa wena
 - khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - tlula hi le henhla ka xitulu xa wena
 - swin'wana na swin'wana

Migingiriko ya swanomo

Ekusunguleni ka dyondzo ya Ririmi ra le Kaya hi Musumbunuku, Ravunharhu na Ravuntlhanu u ta endla nghingiriko wa swanomo. Leyi i migingiriko ya ku vulavula na ku yingisela eka nongonoko lowo. Yi kunguhatiwe hi vukheta ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku vulavula va ri voxe.

Ku dyondzisa Nkongomelo wa Ntivomarito

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa matwisiselo, minongoti na ntivomarito ya xiakhademiki eka vadyondzi, ku endlela ku antwisa ku hlaya hi ntwisiso na ntivo. Ku antwisa na ku fuwisa vadyondzi hi vutivi bya ririmi leri faneleke ku tirha hi ku hetiseka eka Xiyimo xa le Xikarhi.

- 1 Dyondzisa vadyondzi marito manharhu mantshwa eka nkongomelo wa ntivomarito.
- 2 Tirhisa maendlelo ya 'KEBV' ku dyondzisa ntivomarito/marito lamantshwa.
- 3 KEBV i nkomiso wa marito: Komba, Encenyeta, Byela na Vula
- 4 A hi minkarhi hinkwayo swi olovaka ku endla swiendlo swa mune eka rito ra nkongomelo wun'wana na wun'wana – endla leswi faneleke.
 - a K – kombetela eka xifaniso kumbe xilo xa ntiyiso, loko swi endleka.
 - b E – Encenyeta nkongomelo wa marito, loko swi endleka.
 - c B – Byela vadyondzi leswi rito ri vulaka swona. Nyika nhlamuselo yo olova ya rito.
 - d V – Vula rito eka xivulwa, kutani vadyondzi va hlaya hi le ndzhaku ka wena.
- 5 Endzhaku ka loko u dyondzisile ntivomarito ya nkongomelo wa vhiki rero, vekela marito eka bodo, xikan'we na xifaniso xa rito ra nkongomelo.
- 6 A hi vadyondzi hinkwavo lava nga tsundzukaka rito ra nkongomelo lowuntshwa xikan'wekan'we. U nga vileli hi swona, naswona u nga endli leswaku vadyondzi va vuyelela marito ko talatala.

- 7 Vadyondzi va ta hlanguana na ntivomarito lowuntshwa minkarhi yo tala exikarhi ka nkongomelo, kutani va ta nyikiwa nkarhi wo vumba ntivomarito wa vona lowu tiyisisiweke.

Risimu kumbe Swisin'wana.

Nkongomelo: Ku katsakanya vutivi lebyintshwa bya ntivomarito wa vadyondzi. Ku dyondza hi ku tlanga.

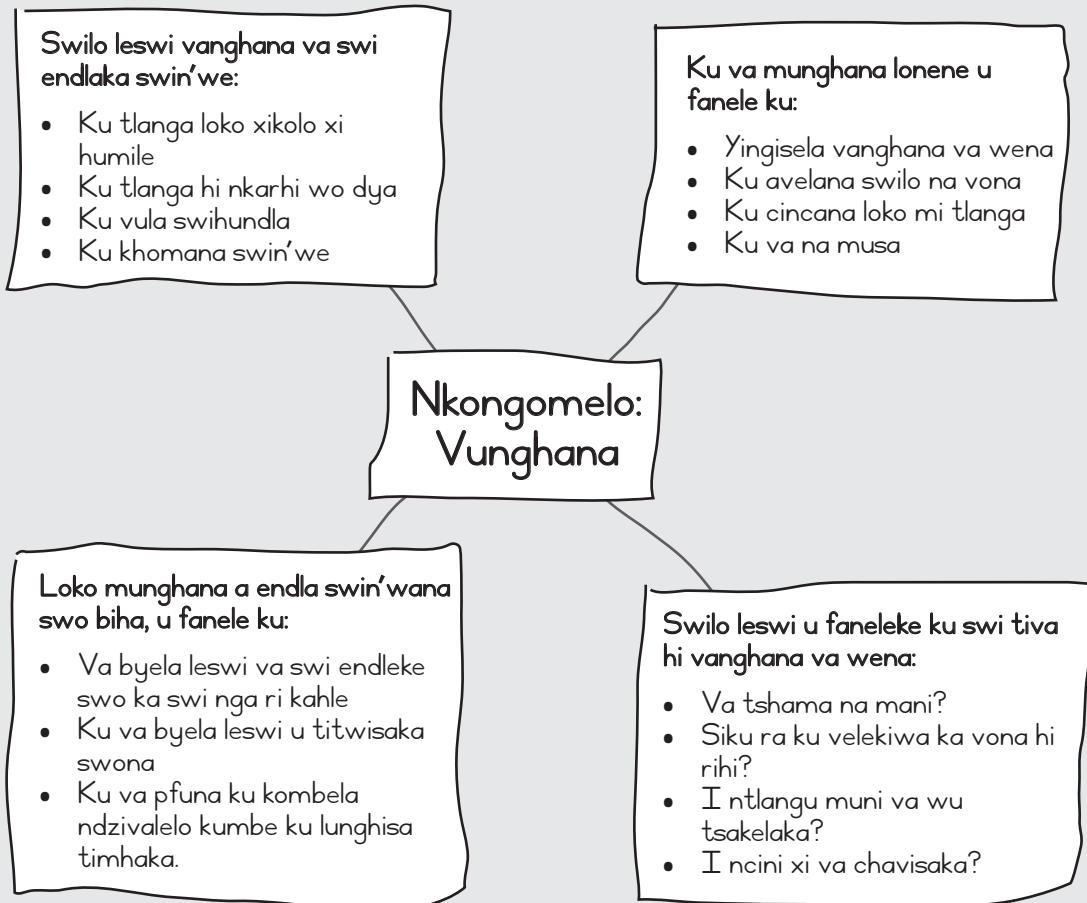
- 1 Risimu kumbe swisin'wana swo karhi leswi u nga ta swi endla na vadyondzi swi longoloxiwile eka nkunguhato wa dyondzontsongo.
- 2 Endzhaku ka nkarhi, vadyondzi va ta tiva tinsimu na swisin'wana leswi, kutani va swi yimbelela xikan'wekan'we.
- 3 Hambiswiritano, loko swi sungula ku dyondzisiwa, u fanele ku dyondzisa vadyondzi marito, swiendlo na noti, loko swi ri kona.
- 4 Dyondzisa vadyondzi risimu kumbe swisin'wana hi layini hi ndlela leyi:
 - a Yimbelelela tilasi risimu hinkwaro kumbe u ri vulavula kunene.
 - b Nyika nhlamuselo ya rona eka vadyondzi loko swi fanela.
 - c Yimbelelela kumbe u vula layini yo sungula, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - d Yimbelelela kumbe u vula layini ya vumbirhi, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - e Yimbelelela kumbe u vula tilayini to sungula timbirhi xikan'we, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - f Yana emahlweni hi ndlela yaleyo ku fikela loko u va dyondzisa risimu hinkwaro kumbe swisin'wana.
- 5 Minkarhi hinkwayo ngenisa na swiendlo leswi faneleke swa risimu kumbe swisin'wana.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku kombela ku yimbelela tinsimu leti va ti tsakelaka eku heteleleni ka siku – leyi i ndlela yo tsakisa ya ku tiyisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Ku tivisa nkongomelo: Ndlela ya vutivi byo rhanga

Nkongomelo: ku kamba na ku kombisa vutivi byo rhanga bya vadyondzi bya nhlokomhaka, na ku aka eka leswi va swi tivaka hi mayelana na nhlokomhaka. Ku kombisa maveketelelo ya kahle ya vutivi hi ndlela ya xigirafiki hi ku tirhisa maqhinga ya mepe wa miehleketo.

- 1 Eka nghingiriko lowu, mudyondzisi u sungula hi ku endla mepe wa miehleketo hi ku hatlisa exitsalelweni.
- 2 Mudyondzisi u dirowa xirhendzevutana xi ri na vito ra nkongomelo exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Tlhandlama, mudyondzisi u vutisa vadyondzi: Mi tiva yini hi nkongomelo lowu?

- 4 Mudyondzisi u tsala ehansi miehleketo ya vadyondzi ematlhelo ka mepe wa miehleketo. Mudyondzisi u fanele ku hlengeleta miehleketo yo fana, xikombiso, loko nkongomelo wu ri 'Vunghana' u nga va na mepe wa miehleketo lowu langutekaka ku fana na lowu:

- 5 Eka vhiki ra vumbirhi ra ndzhendzeleko, mudyondzisi u ta tirhisa mepe wa miehleketo ku pfuna vadyondzi ku pfluxeta na ku tianakanya eka leswi va nga swi dyondza eka vhiki ro sungula ra ndzhendzeleko.
- 6 Mudyondzisi u ta vutisa vadyondzi: Hi swihi leswintshwa na leswi tsakisaka leswi mi nga swi dyondza hi nkongomelo lowu ku fika sweswi?

Ku rungula xitori xo titumbuluxela Vhiki ra 1

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Ngingiriko lowu wu nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirhisa miehleketo na vutumbuluxi, ntivomarito wa nkongomelo wa vona lowuntshwa na vuswikoti byo longoloxa ku tumbuluxa xitori xintshwa.

- 2 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo. U ta kuma leswi eka Switirhisiwa.
- 4 Maphepha lama yo tumbuluxela eka wona ya na 3–4 wa swifaniso leswi nga tirhisiwaka ku tumbuluxa xitori xo yelana na nkongomelo.
- 5 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 6 Nyika vadyondzi minete yin'we kumbe timbirhi ku ta na miehleketo ya vona.
- 7 Endzhaku ka swona vadyondzi va ta nyiketana hi ku nyika mavonelo ya vona ya xitori.
- 8 Famba u rhendzeleka u ri karhi u yingisela vadyondzi vo hambanahambana loko va hlamusela switori swa vona.
- 9 Hlengeleta maphepha lama a va tirhela eka wona u ma hlayisa kahle leswaku ya ta tirhisiwa eka vhiki leri landzelaka.
- 10 Hlohlotela vadyondzi ku hlayela un'wana xitori ekaya.

Ku rungula switori swo titumbuluxela Vhiki ra vu2

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ntsariso wa ntumbuluxo wa nkongomelo.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hundza, va endle switori swa vona vinyi hi ku ya hi swifaniso.
- 5 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha hi ntlawa ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va xa vutumbuluxi, kambe xi fambelana na swifaniso.
- 7 Byela tlilasi ku yingisela.
- 8 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambanana ku hlayelana switori swa mintlawwa ya vona.
- 9 Khensa vadyondzi ku va va hlayelanile switori.

Ku kanela hi Xitshuriwa xo Hlaya Swin'we

Nkongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi vuswikoti byo ehleketa hi vuenti na ku xopaxopa na vuswikoti byo katsakanya na ku va nyika nkarhi wa ku titoloveta na ku antswisa vuswikoti lebyi. Ku aka ku titssembha eka vadyondzi hi ku va nyika nkarhi wo tumbuluxa na ku humesela mavonelo ya vona, ku hlela, hlanganisa na xakahata. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene entlaweni lowuntsongo.

- 1 Ku kana hi xitshuriwa xo hlaya swin'we swi endliwa hi Ravuntlhanu.
- 2 Sungula hi ku tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni.
- 3 Endzhaku ka swona, hlaya u tlhela u hlamusela rimba ra nkanerisano eka vadyondzi.
- 4 Vadyondzi va fanele ku twisisa leswaku a ku na ku ahluriwa ka tinhlamulo to pfuleka no pfaleka – ku hambana hi tinhlamulo na mavonelo swa amukeleka.
- 5 Eku heteleleni ka dyondzontsongo, byela tlilasi ku yingisela.
- 6 Eka timinete to hetelela, kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku byelana tinhlamulo.
- 7 Khensa vadyondzi hi tinhlamulo na xiave lexi va nga va na xona.
- 8 Loko tinhlamulo ti nga ri tona kumbe ti fanele ku ndlandlamuxiwa, lulamisa kumbe u vutisa swivutiso swo tlhontha miehleketo.

Ndzemuko wa mimpfumawulo/Ntivontsalo

Giredi ya 1 na 2 (ku fikela nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa ntivontsalo.

Nkatsakanyo: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku tirhisa makambeleo ya nkamafundza ku kambela vadyondzi ndzemuko wa mimpfumawulo na ku tsundzuka mimpfumawulo na ntivontsalo lowu va dyondzeke. Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo hi ku tilulamisa Ku tirhisa nkambelo wo xiyaxiya hikwalaho ka xikongomelo xa makambelo ya mafundza.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo, vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo, mapeletwana na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela. Loko se va swi kota, va fanele ku tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku petsa phepha hi le xikarhi; na ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji na ku suka eka 6–10 hi le xikarhi ka pheji. (nhlayo ya mimpfumawulo; mapeletwana yi ta hambana ku ya hi dyondzo hi dyondzo)
- 4 Byela vadyondzi ku tsala ehansi mpfumawulo, peletwana kumbe rito lo ku u ma vula – va fanele ku matsala etlhelo ka nomboro leyi nga yona. Loko va nga swikoti ku tsala mpfumawulo kumbe rito va fanele ku tsala xitlhenguso.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo, mapeletwana na marito lawa va nga ma dyondza.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiseni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - Va fanele ku vona loko va swi kota ku tsala mpfumawulo, peletwana na rito hi ndlela ya kahle.
 - Va fanele ku tlhela va vona loko va tiva ku endla maletere hi ndlela ya kahle.

- 7 Vitanela mimpfumawulo, mapeletwana na marito eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 8 Kutani, u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 9 Tsala tinhlamulo leti lulameke exitsalelweni, vula mpfumawulo u ri kari u hlamusela maendlelo ya ku tsala.
- 10 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 11 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi ku i vamani va lavaka ku pfuniwa.

Ku dyondza Mpfumawulo Wuntshwa na Marito: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku hluvukisa ndzemukiso wa mimpfumawulo. Ku hlamusela hi ku hetiseka ku dyondzisa fonimi ya Ririmi ra le Kaya na mapeletwana eka vadyondzi; ku titoloveta ku vona na ku tirhisa fonimi na mapeletwana lama nga dyondziwa eka rito.

Ku dyondzisa mpfumawulo wuntshwa.

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla xikombakombani, xikombiso: /p/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo x3.
- 3 Kanela hi ku fana na ku hambana ka mpfumawulo wa/p/hi Ririmi ra le Kaya na hi Ririmi Ro Engetela.
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka fureme ra xialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama tirhisaka mpfumawulo wa/p/?
- 6 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: poto, patu, pume, peni.

Tivisa marito mantshwa.

- 1 Vulela rito rin'wana na rin'wana ehenhla loko u komba vadyondzi marito lama nga eka xikombakombana yo fana na: tana, pana, bana, fana
- 2 Vutisa vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena loko u tshikelele mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 3 Damarheta swikombakomba swa marito eka bodo yo kombisa ya mimpfumawulo.

Ku tsala maletere Mantshwa na Marito: Masiku ya Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa vuswikoti bya vadyondzi ku tsala hi ku hetiseka na ku tsala tigrifeme leti yelana na tefoneme leti va nga ti dyondza hi nkholuko.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku tsala hi ndlela ya ku tsala maletere hi ku kokela eka mimpfumawulo leyi dyondziweke.

- 2 Kombisa ku tsala mimpfumawulo exitsalelweni – hlamusela maendlelo ya ku vumba maletere u ri kari u tsala.
- 3 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka nhloko ya vona ehenhla ka desika.
- 4 Kutani yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 5 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 6 Vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 7 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi ku tsala mimpfumawulo eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 8 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikeni hi tintiho ta vona.
- 9 Hi ku gimeta, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 10 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 11 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo wuntshwa lowu dyondziweke eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

Ku hambanisa na Ku twananisa: Masiku ya Ravumune

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetisisa na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemuko na vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanisa tefonimi na mapeletwana lama dyondziweke hi vadyondzi hi ndlela ya ku hlaya na ku tsala va ri voxo. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka hi nkunguhato wa dyondzontsongo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: huma
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu: /h/u/m/a/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /h/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /u/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito/m/
- 7 Vula mpfumawulo wohetelela wa rito/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: huma
- 9 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /h/u/ m/a/= huma
- 10 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hu/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ma/
- 12 Kombisa hi ku kombetela eka na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hu/ ma/= huma.
- 13 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: Tana. Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito?/t/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito?/a/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito?/n/
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumune wa rito?/a/.
- 4 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemuphemu: /t/a/n/a/
- 5 Tsala rito exitsalelweni: Tana.
- 6 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /t/a/n/a/= tana
- 7 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/ta/
- 8 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?/na/. Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito?/ta/-/na/
- 9 Vuyelela maendlelo lawa hi rito ra nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravunharhu.

Ku kuma Rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika nkarhi vadyondzi ku katsakanya vutivi bya tefonimi leti va nga tidyondza. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanyisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu.

hl-	u	ph	t
m	a	e	i
h	k	n	l

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki Ravumbirhi xikombiso: /hl/na/ph/.
- 2 Hluta mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twananisa hinkwayo exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke/ hlu/phe/ka/.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa /hl/kumbe/ph/
- 6 Kombisa vadyondzi ku endla rin'wana rito ro fana na: /hu/ma/
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na hlupheka kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na nkumba.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: hl, ph
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Ku pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa hlupheka, nkumba na man'wana, xikombiso: hlupheka, huma, mati, tana, phema, kama, hlula, phepha, hluka.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo/ Ntivontsalo

Giredi ya 2 na 3 (ku fikela loko nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa Ntivontsalo.

GIREDI 2 KOTARA YA 3-4

NTIVONTSALO

Ku cinca marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mpfumawulo na ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku tshikelela na ku lemuka ku cinca ka marito kumbe swivulwa, leswi cincaka nhlamuselo ya marito kumbe swivulwa.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanele ku endla nghingiriko lowu va nga KOKELI. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva hi ku ringanela ku kokela, kombela vadyondzi hi ku va lerisa ku hetisisa nghingiriko wa ku kokela.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku nomboro ku suka eka 1-5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula layini exikarhi ka nomboro yin'wana na yin'wana.
- 4 Tsala xivulwa lexi nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo exitsalelweni kusuhi na nomboro 1, ku fana na:
 - Ndzi lava buku.
- 5 Lerisa vadyondzi ku kopa xivulwa etibukwini ta vona.
- 6 Kutani, u lerisa vadyondzi ku tsala tidyondzo to hambana ta timofini. (hi Xinghezi kumbe Xibunu – rivitavito) ekusuhi na nomboro ku fana na:

- U
 - Ni
 - Xi
 - Va
- 7 Lerisa vadyondzi ku tsarisisa xivulwa, va tirhisa tin'wana ta tinhlokomhaka ta timofini (Xinghezi na Xibunu – riviti)
 - 8 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
 - 9 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - 10 Eku heteleni ka dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku kokela loko u ri karhi u tsala.
 - 11 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi tin'wana na tin'wana va ti vonaka, ku fana na laha xivulwa xi cincaka.
 - 12 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
 - Ndzi lava buku.
 - Mi lava buku.
 - Hi lava buku.
 - Va lava buku.
 - 13 Kutani u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 14 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 15 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i va mani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana va nga tsandziwa hi mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 1-2

NTIVONTSALO

Vunwe na Vunyingi bya Marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva matsalele hi ku ringanela ya ku koka, va kombele hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.

- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka.
Vun'we na Vunyingi bya marito.
- 3 Endzhaku u va byela ku tsala nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ya pheji, tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa kusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- ximanga
 - ricece
 - movha
 - n'wana
 - mufana
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala marito hi vunyingi.
 - 8 Hi timinete to hetelela ta ntlhanu ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
 - 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi leti va ti vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
 - 10 Khwatihata patironi leyi, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
swimanga
 - 2 ricece
ticece
 - 3 movha
mimovha
 - 4 n'wana
vana
 - 5 mufana
vafana
- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
 - 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipenisele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku koka, va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 14 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana va vadyondzi va nga tsandziwa hi mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 3-4**NTIVONTSALO****Vun'we na Vunyingi: Musumbhunuku**

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanyo mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we va tiva matsalele yo koka, va kombeli hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka. Vun'we ni Vunyingi bya swivulwa.
- 3 Kutani u va byela ku nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi – Swivulwa

- 1 Ximanga xi nwa masi.
- 2 Ricece ra rila.
- 3 Movha wu yimile.
- 4 N'wana wa rila.
- 5 Yindlu yi wile.
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala nakambe swivulwa hi le vunyingini.
- 8 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Swivulwa

- 1 Ximanga xi ti chela hi masi.
Swimanga swi ti chela hi masi.
- 2 Ricece ra rila.
Ticece ta rila.

3 Movha wu yimile.

Timovha ti yimile.

4 N'wana wa rila.

Vana va rila.

5 Yindlu yi wile.

Tiyindlu ti wile.

- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipenisele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana vadyondzi va nga tsandzeka mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku kola!

MIMPFUMAWULO

Pfuxeta mimpfumawulo hi ku hambanisa na ku twananisa: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemukiso wa mimpfumawulo, na vuswikoti byo twananisa no hambanisa tefonimi leti dyondziweke na mapeletwana, hi ndlela yo kota ku hlaya na ku tsala va ri voxe ku engetela vutivi bya tefonimi na mapeletwana hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: hlamba.
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: hl/a/m/b/a/.
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /hl/.
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /a/.
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /m/.
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: /b/.
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/.
- 9 Tsala rito exitsalelweni: hlamba.
- 10 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 11 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hla/.
- 12 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /mba/.
- 13 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 14 Vuyelela rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hloma.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito?/hl/.
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito?/o/.
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito?/m/.
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/.
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /hl/o/m/a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: hloma.
- 9 Lerisa vadyondzi xikan'we na wena ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /hl/o/m/a/= hloma.
- 10 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/hlo/.
- 11 Vutisa vadyondzi: Hi rini peletwana ra vumbirhi ra rito?/ma/.
- 12 Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/o/ma/= hloma.
- 13 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Wa endla...

- 1 Byela vadyondzi ku humesa tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka: va tsala marito lama sungulaka hi p.
- 2 Kutani, u byela vadyondzi ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini emakumu ka pheji.
- 3 Vitanela mapeletwana ya 5 kumbe marito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na nomboro leyi nga yona. Va fanele ku tirhisa vuswikoti byo twananisa na ku hambanisa ku va pfuna ku peleta marito lawa.
- 5 Vadyondzi va fanela ku khwatihata mpfumawulo lowu hlawuriweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 6 Eka timinete timbirhi to hetela ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, kutani u khwatihata mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 7 Byela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona hi penisele ya mihlovohlovo.
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ndlela ya ku tsala mpfumawulo lowu hi ku koka eka dyondzo leyi landzelaka.

NTIVONTSALO**Ku tsala letere/maletere mantshwa na marito: Ravumbirhi na Ravunharhu wun'wana na wun'wana**

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa vuswikoti byo lulamisa hi nkholuko wa ku tsala tigrifimi leti yelanaka na fonimi leyi dyondziweke.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku endla maletere hi ku koka hi mpfumawulo lowu dyondziweke.
- 2 Dyondzisa letere rin'wana na rin'wana lerintsongo na lerikulu.

- 3 Kombisa ku tsala mpfumawulo exitsalelweni – hlamusela matsalele ya maletere u ri karhi u tsala.
- 4 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka tinhloko ta vona ehenhla ka desika.
- 5 Kutani, yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 6 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 7 Hambiswiritano, vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 8 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi na ku tsala mpfumawulo emihlaneni hi tintiho ta vona.
- 9 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikeni hi tintiho ta vona.
- 10 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 11 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 12 Loko u kombisa marito, tshikelela tindlela leti maendlelo ya maletere hi ku koka ya hlanganaka na man'wana.
- 13 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

MIMPFUMAWULO

Ku cincana maletere: Ravumune

Nkongomelo: Ku lulamisa na ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku vapfuna ku langutisa na ku lemuka ku cinca kun'we ka rito leri cincaka mahlamuselelo ya rito.

Ndza endla...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana ku tsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito mambirhi lama u nyikiweke wona eka nkunguhatontsongo wa dyondzo mo fana na: vila, sila.
- 3 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ringeta ku vona leswaku hi wihi mpfumawulo lowu hambaneke eka marito lamambirhi.
- 4 Kombisa vadyondzi ku kuma ku hambana eka marito lawa: vila, sila.
- 5 Hlamusela ku hambana, eka mimpfumawulo leyi /b/ na /s/mimpfumawulo ya hambana, kambe swin'wana na swin'wana eka rito swa fana!

Ha endla...

Xiyenge xa 1

- 1 Tsala exitsalelweni marito mambirhi lama nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na cela, sala.

- 2 Vutisa vadyondzi ku hambana ka marito lawa.
- 3 Vitana mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana eka marito lawa, cela, sala.
- 4 Hlamusela ku hambana eka marito lawa.

Xiyenge xa 2

- 1 Kutani, tsala exitsalelweni rito leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na vila.
- 2 Vutisa vadyondzisi: Hi wihi mpfumawulo wun'we lowu nga cincaka eka rito ku aka rito rin'wana.
- 3 Tsala nongonoko wa miehleketo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na mila, rila cela, tsala.

Wa endla ...

- 1 Tsala rito exitsalelweni leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na mila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo lowu nga pfallaka rito leri ku endla leswaku ku va na ku hambaka ka rito?
- 3 Lerisa vadyondzi ku aka marito yo tala hi laha va kotaka ha kona, ku pfala mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 4 Eku heteleleni ka dyondzo, vitana vadyondzi nakambe.
- 5 Vitana vadyondzi ku ta exitsalelweni kutani u tsala rin'wana ra marito ya vona.
- 6 Famba hi rito hi rito, u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu nga cinciwa. vila, rila, cela, tsala.

MIMPFUMAWULO

Ku kuma rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku katsakanya vutivi bya vona bya tefonimi leti va tidyondzeke. Ku pfumelela vadyondzi ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni rito leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu. Yi katsa swin'wana swa swirhangi.

ph-	u-	p	ema-
th-	t	a	isa-
k	e	m	ima-

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki: /ph/ na /th-/
- 2 Pfuxeta hinkwayo mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga la henhla.

- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke, ku fana na: /th/a/m/u/k/a/= thamuka.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa /ph/na/th/
- 6 Kombisa vadyondzi ku endla rin'wana rito ro fana na /m/a/n/a/n/a/= manana.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa, ku fana na phula, kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na tima.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: ph, th.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa: phema, thamuka, phuta, thuka, tima, phema, tisa, pume, kamu, pima, muka.

Ku hlaya swin'we na Maqhingga ya matwisiselo

Xitori xo hlaya swin'we lexintshwa xi hlayiwa vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku hlaya swin'we ku endliwa hi ndlela leyi:

Musumbhunuku: Loko u nga si hlaya
Ravumbirhi: Ku hlaya ro sungula
Ravumune: Ku hlaya ravumbirhi
Ravuntlhanu: Endzhaku ko hlaya

Eka nkarhi lowu wa ku hlaya swin'we, tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va tshamisekile naswona va kota ku vona swifaniso leswi nga eka buku leyikulu. Tsundzuxa vadyondzi hi leswi u nga swi langutela hi nkarhi wo hlaya swin'we, ku fana na:

- Tshama kahle u MIYELA
- Veka MAVOKO ya wena emindzhumbyini
- Veka MATIHLO na miehleketo ya wena eka xitori
- Timani MARITO ya n'wina (kombisa hi ku pfala ka nomu)

Swikongomelonkulu swa ku hlaya swin'we eka nongonoko lowu hi leswi landzelaka:

- 1 *Vadyondzi va ta twa leswaku swi njhani ku hlaya xitori hinkwaxo xo tika ku tlula loko va hlaya va ri voxo, hikuva vadyondzi a va na mhaka hi xiphemu xa xithekiniki xo hlaya, va languta ntsena eka leswi xitori xi vulavulaka hi swona na swimunhuhata. Vadyondzi va nga tiphina hi xitori, kutani va hluvukisa ku rhandza ku hlaya.*
- 2 *Loko mudyondzisi a hlayela xitori ehenhla, u ta va a karhi a kombisa vuswikoti byin'wana byo hlaya: U hlaya ku suka eka papila ro sungula ku fika ro hetelela; u hlaya ku suka ehenhla ka papila ku fika ehansi; u hlaya ku suka eka ximatsi ku ya eka xinene;*

u landzelela swihikahato; u hlaya hi ku khuluka hi rivilo ra kahle; u hlaya a karhi a kombisa, leswi pfunaka ku hlamusela xitori. Vadyondzi va dyondza vutshila byo tala hi ku languta muhlayi loyi a swi kotaka.

- 3** *Loko mudyondzisi a karhi a hlaya, u humesa nhlamuselo hi ku: komba xiphemu xa xifaniso; hi ku tirhisa swikombiso; na ku cincacınca rito. Mudyondzisi u ta engetela nhlamuselo, hi ku yima a nyika nhlamuselo ya rito. Hi ku yingisela mudyondzisi na ku n'wi langutisa, vadyondzi va ta va va karhi va dyondza vutshila lebyintshwa bya ririmi.*
- 4** *Kutani, xa nkoka swinene, hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, mudyondzisi u ta dyondzisa ndlela yo ehleketa hi xitori, na ndlela ya ku aka ku twisisa ka vona ka xitori. Eka nongonoko lowu, hi hlawule ku aka vuswikoti swa xikambelantwisiso hi ku endla xikombiso na ku dyondzisa maqhinga yo hambana ya xikambelantwisiso. Maqhinga ya matwisiseho lama landzelaka ma tirhisiwa:*
- *Bvumba*
 - *Xifaniso xa miehleketo*
 - *Lava tsalwa*
 - *Nkomiso*
 - *Ehleketeta hi tsalwa*
 - *Endla vuhlanganisi*
 - *Ku kumbetela*
 - *Ku endla ndzavisiso*

MAQHINGA YA MATWISISELO

Tafula leri nga laha hansi ri nyika vuxokoxoko bya qhinga rin'wana na rin'wana.

Qhinga ra 1: Bvumba	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va bvumba, va vula leswi va <u>ehleketaka</u> leswaku swi ta humelela eka xitori. Vadyondzi va nga bvumba leswi nga ta humelela hi ku languta xifaniso ebukwini. Va nga ha bvumba leswi nga ta humelela endzhaku ko hlaya papila ra tsalwa. Xo hetelela, vadyondzi va nga ha bvumba leswi va ehleketaka leswaku xitori xi nga hela njhani.
Xikongomelo	<i>Loko u endla vadyondzi va bvumba, u endla leswaku va ehleketa hi xitori va nga si xi hlaya. Vadyondzi va ta tirhisa vuthala ku kuma leswaku swimunhuhatwa i vamani, na leswaku ku ta humelela yini. Loko va bvumba, vadyondzi va hlulukisa vuswikoti bya vona bya xikambelantwisiso hi ku ehleketa hi xitori.</i>
Magoza (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Languta xifaniso. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso. 5 Va kombi leswaku swifaniso swi hlangana njhani ku aka xitori.
Swikombiso (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku humelela yini laha? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi titwa njhani? Hikokwalaho ka yini? 3 U ehleketa leswaku u ta vona yini eka xifaniso lexi landzelaka?

Magoza (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya papila ra tsalwa. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso.
Swikombiso (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku ta humelela yini? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi ta endla yini? 3 U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani?

Qhinga ra 2: Xifaniso xa miehleketo

Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla xifaniso xa miehleketo, va fanele va ehleketa hi leswi nga ta humelela eka xitori ku fana na mbonakiso wa le ka movhi. Va fanele va ringeta ku vona xitori emiehleketweni ya vona xi karhi xi humelela.
Xikongomelonkulu	<i>Xifaniso xa miehleketo xi pfuna ku nyika nhlamuselo ya marito eka papila hi ku ma hundzuluxela eka mbonakiso wo huma eka movhi emiehleketweni ya vadyondzi. Xifaniso xa miehleketo xi pfuna vadyondzi ku vona leswaku timhaka eka tsalwa tihlangana njhani. Leswi swi va pfuna ku aka ku twisisa ku ehleketa hi xitori hinkwaxo, ku nga ri hi papila hi papila.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vula: Sweswi hi ta ti endlela xifaniso xa miehleketo xa xitori onge hi langute movhi. 3 Lerisa vadyondzi ku pfala mahlo ya vona. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yingisela marito kutani va endla movhi emiehleketweni ya vona.
	<ol style="list-style-type: none"> 4 Hlaya tsalwa nakambe. 5 Byela vadyondzi hi xifaniso xa wena xa miehleketo. (Kombisa xikili.) 6 Vutisa vadyondzi. U vone yini? (Ku humelele yini eka movhi wa wena?) 7 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta fambelana na leswi humelelaka eka xitori.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa loko Joe a hlula eka mphikizano. Onge ndza wu vona nyuku wu karhi wu huma enhlokweni wu haha ndzhawu leyi hinkwayo. Onge ndza ma vona mahlo ya yena ma kongome eka layini yo hlula, na miri wa yena wu tirha hi matimba na ku tlula. 2 U na xifaniso xa njhani xa miehleketo? Ku humelele yini eka movhi wa wena?

Qhinga ra 3: Lava tsalwa

Nhlamuselo	Lava swivutiso swa tsalwa hikuva hi swona swivutiso swa xikambelantwisiso. Swivutiso leswi swi vutisa vadyondzi ku ehleketa kumbe ku languta marito lama nga eka papila, na ku tsundzuka mahungu.
Xikongomelonkulu	<i>Swivutiso leswi i swo kambela ku twisisa ka marito eka papila. Qhinga leri ri komba vadyondzi ndlela yo komba na ku lavisisa rito ra xilotlelo leri nga ta va pfuna ku hlamula swivutiso leswi.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso hi vuxokoxoko lebyi nga eka tsalwa, ku fana na: Xana Joe a lava ku tlula mani eka mphikizano? 3 Pfumelela vadyondzi ku hlamula xivutiso. 4 XIYAXIYA: Pfuna vadyondzi ku kuma tinhlamulo hi ku komba rito ra xilotlelo leri pfunaka, kutani u lavisisa eka tsalwa rito ra xilotlelo. Leswi swi ta va kongomisa eka nhlamulo.

Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Joe a lava ku hlula mani eka mphikizano? 2 Joe u endle yini mphikizano wu nga si sungula? 3 Joe u titolovetele mphikizano rini? 4 Mphikizano a wu endleriwa kwihl?
Qhinga ra 4: Nkomiso	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla nkomiso, va ehleketa hi leswi nga humelela eka xitori. Va nga ha ehleketa hi swilo swin'wana, ku fana na: leswi va nga swi rhandza hi xitori, na leswi va nga swi dyondza ku huma eka xitori.
Xikongomelo	<i>Nkomiso wu komba leswaku vadyondzi va twisisile na ku ehleketa hi xitori. Ku kombela vadyondzi ku endla nkomiso wa xitori i ndlela ya kahle yo kambela ku twisisa ka vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa. 2 Tsundzuxa vadyondzi: Loko hi endla nkomiso, hi ehleketa hi swiphemu swa nkoka swa xitori. Hi nga ehleketa na hi leswi hi nga swi rhandza hi xitori, na leswi hi nga swi dyondza ku huma eka xitori. 3 Nyika vadyondzi xinkarhana xo ehleketa hi xitori. 4 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku avelana nkomiso wa vona na vanghana. 5 Eku heteleleni, u nga byela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona, va tirhisa rimba ku va pfuna.
Swikombiso	Xitori: Joe u hlula eka mphikizano <u>Vadyondzi va nga komisa xitori hi ndlela leyi:</u>
	<p>Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vuriwa Joe loyi a lava ku hlula mufana wo tsutsuma swinene exikolweni, Sizwe eka mphikizano wo tsutsuma. Joe a titoloveta minkarhi hinkwayo, emakumu u n'wi hlurile Sizwe.</p> <p>Ndzi rhandze laha Joe a nga tsema ntambhu emakumu ka mphikizano – a swi tsakisa.</p> <p>Ndzi dyondze leswaku loko wo ringeta hi matimba naswona u nga lahleli thawula u nga humelela.</p>
Qhinga ra 5: Ehleketa hi tsalwa	
Nhlamuselo	Loko mudyondzisi a ehleketa, mudyondzi u ehleketela ehandle hi tsalwa. U pfumelela vadyondzi ku twa leswi a ehleketaka hi swona hi tsalwa.
Xikongomelo	<p><i>Ku kombisa ndlela leyi u ehleketa hi yona hi tsalwa, hi dyondzisa vadyondzi swilo swimbirhi. Xosungula, hi dyondzisa vadyondzi leswaku vahlayi va kahle a vo hlaya marito ntsena, va ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Xavumbirhi, hi komba vadyondzi tinxaka ta miehleketo leyi vahlayi va kahle va nga na yona hi tsalwa.</i></p> <p><i>Hi ku endla leswi, hi komba vadyondzi ndlela yo ehleketa hi vutumbuluxi na ku xopaxopa hi tsalwa. Hi ku famba ka nkarhi, vadyondzi va ta sungula ku tiendlela leswi hi vox.</i></p>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Ehleketa hi xivutiso kumbe miehleketo leyi muhlayi wa vuswikoti a nga va ka na yona hi tsalwa. (Miehleketo yi nyikiwile eka tibloko ta ku hlaya ko sungula na ku hlaya ka vumbirhi eka nkunguhato wa dyondzo.) 3 Vula: Ndzi vona/Ndzi lemuka...
Xikombiso	Ndza swi vona leswaku Sizwe u hleke Joe loko a ngenela mphikizano. Ndza tivutisa leswaku leswi swi ta hlundzukisa Joe?

Qhinga ra 6: Endla vuhlanganisi	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla vuhlanganisi, va fananisa switori na vutomi bya vona (tsalwa ka vun'winyi), kumbe eka tsalwa rin'wana (tsalwa eka tsalwa), kumbe eka swin'wana emisaveni (tsala ka misava).
<i>Xikongomelo</i>	<i>Ku endla vuhlanganisa swi pfuna vadyondzi ku twisisa tsalwa hi vuenti hi ku ri hlanganisa na swin'wana leswi va swi tivaka, kumbe leswi va nga tshama va tokota hi swona. Ku komba vadyondzi leswaku va nga endla vuhlanganisi hi tindlela to hambana: tsalwa eka tsalwa rin'wana, tsalwa eka vun'winyi, vutomi bya vona, na tsalwa eka misava – vuxokoxoko byin'wana lebyi va byi tivaka hi misava.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso, ku fana na: Hi rini laha a wu lava ku hlula eka swin'wana, ku fana na Joe? 3 Tirhisa ku kombisa ku nyika xikombiso xa nhlamulo, ku fana na: Loko Joe a lava ku hlula eka mphikizano, swi ndzi tsundzuxe hi laha a ndzi rhandza ku phikizana na sesi wa mina exikolweni. A kuma timaraka ta le henhla eka swilo hinkwaswo, vatswari va mina a va tinyungubyisa. A ndzi lava leswaku vatswari va mina va tinyungubyisa na hi mina.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Leswi swi ku tsundzuxa njhani hi vutomi bya wena? 2 Ndzi byeli hi nkarhi lowu swin'wana swo yelana na swona swi nga ku humelela? 3 Loko a wu ri Joe, a wu ta va u endle yini loko Sizwe a ku hleka? 4 U ehleketa leswaku Sizwe u titwe njhani loko Joe a n'wi hlurile? 5 Hi xihhi ximunhuhatwa xin'wana lexi xi ku tsundzuxaka xona?
Qhinga ra 7: Ku kumbetela	
Nhlamuselo	<p>Ku kumbetela swi nghanisa na ku tirhisa leswi u swi tivaka, xikan'we na leswi u nga swi hlaya ku bvumba kahle hi swin'wana leswi u nga swi hlaya eka xitori. Leswi hi leswi swi vuriwaka hi 'ku hlaya exikarhi ka mintila'. Loko vadyondzi va endla nkumbetelo, va bvumba kahle hi swin'wana eka xitori.</p> <p>Nkarhi wun'wana, mutsari a nga tsali vuxokoxoko hinkwabyo eka xitori.</p> <p>Mutsari u siya swiphemu swin'wana swa xitori swi nga helanga, leswaku vadyondzi va ta tikumela swona.</p>
<i>Xikongomelo</i>	<i>Vadyondzi va fanele va tihetisela swiphemu swa xitori hi ku kumbetela – va fanele va dyondza ku 'hlaya exikarhi ka mintila'. Ku endla leswi, va fanele ku tirhisa leswi nga tsariwa, xikan'we na leswi va swi tivaka ku ringeta ku kuma leswi nga tsariwangiki.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi. U tiva yini hi leswi? Tsalwa ri ri yini? 3 Vutisa vadyondzi: Hi swihi swin'wana leswi hi nga bvumbaka swona hi leswi? Ku na swin'wana leswi tsalwa ri nga swi vuliki? 4 Vutisa vadyondzi: Hi nga kumbetela yini hi Joe hi leswi a tshama a ri eku titoloveteni? 5 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vona ta twala.

Xikombiso	<p>Tsalwa:</p> <p>Buti wa mina u endle xikombelo xo ya eyunivhesiti. Ndzi vuye ekaya kutani ndzi vona buti wa mina a khome papila a karhi a n'wayitela. Manana a ri eku rileni, naswona a ri eku hlekeni a karhi a n'wi vukarha.</p> <p>Ku kumbetela:</p> <p>Hi ku ya hi xikombelo lexi buti wa mina a nga xi endla xo ya eyunivhesiti, na leswaku u khome papila a vonaka a tsakile, hi nga bvumba leswaku xikombelo xa yena a xi humelerile.</p>
Qhinga ra 8: Ku endla ndzavisiso	
Nhlamuselo	Loko hi endla ndzavisiso eka tsalwa, hi ahlula hi xiphemu xin'wana xa tsalwa.
Xikongomelo	<i>Vadyondzi va fanele va dyondzisiwa leswaku va fanele ku kambisisa leswi va nga swi hlaya, naswona va fanele ku seketela minkambisiso ya vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso xo kambisisa, kutani u va byela ku seketela nhlamulo ya vona. Xikombiso. U ehleketa leswaku u endle swilo swa kahle? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini swi nga ri kahle? 3 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta twala.
Xikombiso	<p>Swivutiso swin'wana swa ndzavisiso swi sungula hi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa... 2 U pfumelelana na... 3 Hi ku vona ka wena... 4 U rhandzile...

Laha hansi i nhlamuselo ya maendlelo hi vuenti ya dyondzo yin'wana na yin'wana ya Ku hlaya swin'we: U nga si sungula ku hlaya; Ku hlaya ro sungula; Ku hlaya ravumbirhi; na Endzhaku ko hlaya. Hlaya tinhlamuselo leti ku kota ku twisisa nkholuko wa dyondzo yin'wana na yin'wana.

KU HLAYA SWIN'WE: U NGA SI SUNGULA KU HLAYA

MAQHINGA YA MATWISISELO: BVUMBA

Loko u nga si sungula ku hlaya, hi aka matwisisele ya vuswikoti hi ku endla leswaku vadyondzi va ehleketa hi xitori xi nga si hlayiwa.

- 1 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta languta swifaniso eka xitori, kutani va ehleketa hi xitori.
- 2 Byela vadyondzi leswaku, ku ya hi leswi va swi vonaka, va ta bvumba leswaku xitori xi ta vulavula hi yini. Leswi swi vula leswaku va ta tirhisa swifaniso ku ringeta ku bvumba leswaku xitori xi vulavula hi yini.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku a va fanelanga ku ehleketa hi xifaniso xin'we xi ri xoxe. Va fanele ku ehleketa hi ndlela leyi swifaniso swi nga na vuxaka hi kona. Va fanele va hlanganisa swifaniso hinkwaswo va ringeta ku kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
- 4 Komba vadyondzi khavhara ya xitori kutani u hlayela ehenhla vito ra xitori.
- 5 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku ta humelela yini eka xitori lexi?
- 6 Lexi landzelaka, languta xifaniso xin'wana na xin'wana eka xitori, loko u karhi u languta, vutisa vadyondzi:
 - a U vona yini eka xifaniso lexi?
 - b U ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
 - c U ehleketa leswaku ku ta humelela yini?
- 7 Loko vadyondzi va rivala ku yelanisa swifaniso swo hambana, va byeli ku endla leswi. Xikombiso, 'Wa tsundzuka leswaku mufana loyi a endla yini eka xifaniso xo hetelela? U endla yini sweswi? U ehleketa leswaku ku humelela yini?'
- 8 Loko u fika eka xifaniso xo hetelela, vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani (loko swi fanerile)?
- 9 Khensa vadyondzi ku va va bvumbile.
- 10 Loko u ri na nkarhi, hlaya xitori hinkwaxo kan'we u nga yimi.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RO SUNGULA

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka Ku hlaya ko sungula, hi sungula hi ku aka matwisiselo ya vuswikoti hi ku hlaya na ku hlamusela vadyondzi xitori. Hi tlhela hi endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. Loko u nga si hlaya, byela tlilasi leswi u nga ta swi endla. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wa Ku hlaya swin'we. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe hi yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori.' Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi ri karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla muvhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi rito.
- 3 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ro sungula, hi kongomisa eka ku kombisa na ku dyondzisa maqhinga ya matwisiselo eka vadyondzi.
- 4 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 5 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka buloko. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.

- 6 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 7 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 8 Byela vadyondzi leswaku ku nga va na nhlamulo ya ku tlula yin'we ya xivutiso, naleswaku vadyondzi va nga va na mavonelo yo hambana.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RAVUMBIRHI

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka ku hlaya ravumbirhi, hi ya emahlweni na ku aka matwisiselo ya vuswikoti bya ku hlayela vadyondzi xitori, na ku kombisa ndlela yo ehleketa hi xitori. Nakambe, byela vadyondzi leswaku u ta endla yini. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wo Hlaya hi ku siyerisana. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe ku yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori. Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla movhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Lexi landzelaka, hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ra vumbirhi, u ta endla xikombiso leswaku u ehleketa njhani hi xitori.
- 3 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 4 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka tibuloko swa Ku hlaya ka vumbirhi. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u *ehleketa njhani hi xitori*. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.
- 5 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 6 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 7 Xo hetelela, byela vadyondzi ku vumba xivutiso hi tsalwa.
 - a Byela vadyondzi ku ehleketa va ri voxe hi xivutiso lexi va nga xi vutisaka hi tsalwa.
 - b Loko swi fanerile, tsundzuxa vadyondzi hi marito man'wana ya swivutiso, xikombiso: mani; yini; rini; kwini; njhani, hikokwalaho ka yini, hi miehleketo ya wena, u ehleketa leswaku, longoloxa, sw. na sw.
 - c Byela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, kutani va siyerisana swivutiso swa vona.
 - d Kutani, vutisa vadyondzi vo ka va nga talanga ngopfu ku siyerisana swivutiso swa vona na tlilasi.
 - e Nyika vadyondzi van'wana nkarhi wo hlamula swivutiso leswi.

KU HLAYA SWIN'WE: ENDZHAKU KO HLAYA

Xikongomelo xa nghingiriko wa Endzhaku ko hlaya i ku nyika vadyondzi nkarhi wo hlangeleta ku twisisa ka vona ka xitori, na ku titoloveta ku tirhisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Endzhaku ko hlaya, u ta endla yin'we ya minghingiriko ya mune:

- 1 Fanisa tsalwa.
- 2 Endla nkombiso wa xitori.
- 3 Ku hlamusela xitori hi swanomo kumbe ku tsala.
- 4 Matwisiselo yo tsala.

FANISA TSALWA

- 1 Tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona, na tibuku ta vona to tsalela kumbe phepha ro ka ri nga etsaleriwanga, penisele na tikhirayoni.
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta na xifaniso xa miehleketo hi swin'wana, va ta ehleketa leswaku xi languteka njhani, xi nuha njhani, naswona xi na mpfumawulo wa njhani. Va ta tlhela va va na xifaniso xa miehleketo hi leswi va titwisaka swona hi ximunhuhatwa lexi, ntlangu kumbe nchumu lowu humaka eka tsalwa.
- 3 Byela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona va wisa. Va hlayeli tsalwa nakambe.
- 4 Kutani, byela vadyondzi ku pfula mahlo ya vona, kutani va dirowa xifaniso xa miehleketo lexi va nga va na xona ku huma eka tsalwa. Va nga ha nghenisa mimfungho ku hlamusela risema, nantswo, sw. na sw.
- 5 Kutani, vadyondzi va tirhisa swo sungula swivulwa ku tsala xivulwa kumbe swivulwa hi leswi va nga na xifaniso xa miehleketo hi swona.
- 6 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, na ku siyerisana hi swifaniso swa vona swa miehleketo na munghana wa vona.

ENDLA NKOMBISO WA XITORI

- 1 Tshamisa vadyondzi eka mete, kumbe eka ndzhawu yo miyela ehandle.
- 2 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta endla nkombiso wa swiphemu swa xitori lexi va nga xi hlaya.
- 3 Khoma buku leyikulu. Hlaya papila ro sungula.
- 4 Nyika vadyondzi xileriso xa leswi va faneleke ku endla nkombiso hi swona. (eka nkunguhato wa dyondzo)
- 5 Endla nkombiso wa xileriso na vadyondzi.
- 6 Vuyelela eka papila rin'wana na rin'wana.
- 7 Dyondzisa vadyondzi ku hlamula eka mpfumawulo leswaku va fanele ku miyela va yingisela loko u hlaya exikarhi ka swikombiso.

KU HLAMUSELA XITORI HI SWANOMO KUMBE KU TSALA

- 1 Tshamisa vadyondzi leswaku va ta ku yingisela.
- 2 Landzelela magoza eka nkunguhato wa dyondzo ku hlamusela swiphemu swin'wana swa xitori na vadyondzi.

- 3 Xo sungula, u ta kombisa ku hlamusela xin'wana ku huma eka xitori.
- 4 Lexi landzelaka, u ta byela vadyondzi ku ehleketa hi xin'wana eka xitori – a va fanele ku kopela leswi a wu hlamusela swona.
- 5 Kutani, vadyondzi va ta HUNDZULUKA VA VULAVULA kutani va siyerisana ku hlamusela na munghana wa vona.
- 6 Xo hetelela, u ta vitana vadyondzi vo ka va nga talanga ku ta siyerisana hi ku hlamusela tlilasi.
- 7 Loko dyondzo ku ri ku hlamusela loku nga tsariwa, vadyondzi va ta dirowa/tsala nhlamuselo ya vona eka tibuku ta vona to tsalela.

MATWISISELO YO TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala vito ra tsalwa tanihi nhlokomhaka exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, tsala swivutiso exitsalelweni, xikan'we na swo sungula swivulwa swa tinhlamulo. (Laha swi faneleke)
- 3 Lerisa vadyondzi ku pfula tibuku ta vona to tsalela kutani va tsala nhlokomhaka.
- 4 Byela vadyondzi leswaku namuntlha, va ta ehleketa na ku tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.
- 5 Hlaya swivutiso na vadyondzi, kutani u hlamusela loku swi fanerile.
- 6 Byela vadyondzi leswaku a va boheki ku tsala swivutiso, va tsala ntsena tinhlamulo.
- 7 Fambafamba u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
- 8 Eka timinete timbirhi to hetelela, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Nkongomelo: Ku yingisela mudyondzi a hlaya hi un'we un'we a hlayela ehenhla, ku aka hi ku hetiseka vuswikoti bya mahlayelo na vuswikoti bya matwisiselo ya mudyondzi un'wana na un'wana. Ku pfumelela tlilasi hinkwayo hi ku va va nyikiwa nkarhi wa ku titoloveta ku hlaya marito ya mpfumawulo, marito yo vuyelela mo koma, swivulwa swo tihlamusela, va nga se heta ku tsala migingiriko ya xikambelantwisiso va ri voxe.

I swa nkoka leswaku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, kan'we evhikini.

U ENDLA YINI NI VADYONDZI HINKWAVO ETLILASINI:

- 1 Loko u nga si sungula sexini ya ku hlaya ni ntlawa lowu leteriwaka, u fanela ku rhanga hi ku tshamisa tlilasi u endla leswaku va hetisa ntirho wo tsala etibukwini ta vona to tsalela na maphepha yo tihlamusela yo hlaya.
- 2 Vona leswaku phepha ro tirhela ri hlayisekile, hi ku tirhisa tifayili kumbe pulasitiki yo chela maphepha.
- 3 Va tolovete mintolovelo ya Ririmi ra le kaya ya ku hlaya hi ku leteriwa hi ndlela leyi:
 - a Tshamisa tlilasi hikwayo ni maphepha yo tirhela yo hlaya ya vona.

- b** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela ro sungula lowu faneleke ku hetisiwa.
 - c** Vitana ntlawa wun'we wa vadyondzi wu ta ku hlayela.
 - d** Loko u hetile ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni, byela vadyondzi ku tlhelela evutshan'wini bya vona.
 - e** Lerisa vadyondzi ku endla nghingiriko wo tlulela, wo fana na: Mudyondzisi u ri cinani ephatini kumbe xitulu xa mina na mina.
 - *Xiyaxiya: Timinete ta 30 ti tele eka vadyondzi lavantsongo ku tshama va tirha va miyerile va ri voxé. Hi nhlamuselo leyi, i swa nkoka ku endla nghingiriko wo tlulela ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku wisa hi ku endla swin'wana swo nyanyula na vutiolori.*
 - f** Tshamisa tilasi na maphepha ya vona yo tirhela.
 - g** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela leri landzelaka leri faneleke ku hetisiwa.
 - h** Vitana ntlawa wun'wana ku ta ku hlayela.
- 4** I miehleketo ya kahle ku tshamisa muhlayi wo ka a nga koti ku hlaya na wo swi kota, leswaku loko va hlaya phepha ro tirhela, ku va na ku dyondzisana ku hlaya swi nga humelerisiwa.

XIVUMBEKO XA PHEPHA RO TIRHELA RO HLAYA:

- 1** Phepha ro tirhela ra vhiki rin'wana na rin'wana ri na migingiriko ya 10. Ku hlaya hi ku leteriwa ku na 10 wa tisexini hi vhiki. Hambiswiritano, ntlawa wun'wana na wun'wana wu na nkarhi wo tirha na mudyondzisi kan'we hi vhiki. Leswi vula ku vadyondzi va ta hetisa nghingiriko wa phepha ro tirhela hi nkarhi wa 9 wa tisexini.
- 2** Mimfungo yi tsundzuxa vadyondzi hi leswi va nga ta swi endla hi siku hi siku:
 - a** Nomo wu vula ku hlaya mpfumawulo wa rito.
 - b** Tihlo ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku hlaya marito lawa hi ku ma langutisa.
 - c** N'wana un'we u tsundzuxa vadyondzi ku hlaya va ri voxé.
 - d** Vana vambirhi va tsundzuxa vadyondzi ku hlaya na mudyondzikulobye.
 - e** Voko leri nga khoma penisele ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku dirowa kumbe ku tsala.
- 3** Nongonoko wa ntokoto wa mpfumawulo na marito yo vuyelela hinkwawo lama dyondziweke ya hlayisiwile. Switori swintshwa swa vumbiwa hi ku tirhisa mpfumawulo na marito yo vuyelela ya vhiki, na ku katsa mpfumawulo na marito yo vuyelela lama dyondzisiweke khale. Swi vula leswaku vadyondzi a va si hlangana na marito eka phepha ro tirhela lama va nga si tshamaka va mavona na kan'we.

KU NYIKA MINTLAWA NA SWITSHURIWA LESWI HLAWURIWEKE KU HLAYA HI KU LETERIWA:

- 1** Emavhikini mambirhi yo sungula ya xikolo, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 2** Tirhisa rhubiriki leyi nga la hansi ku hlawula vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona.

- 3 Mintlawwa yi fanele ku va hi mintlawwa yo fana ya vuswikoti.
- 4 Eka nongonoko lowu, ku na 10 wa minkarhi hi vhiki yo yingisela ku hlaya. Swi vula ku u nga vumba mintlawwa ya 10. Loko u vumba mintlawwa yintsongo leyi nga hansa ka 10, u nga tirhisa nkarhi wo engeteriwa ku tirha na vahlayi lava tsandzekaka ku hlaya.
- 5 Eka xikomba matirhelo xa wena u ta kuma fomo ku tsala mavito ya vadyondzi hi mintlawwa, na tafula leri ku pfumelelaka ku landzelerisa leswi ntlawa wun'wana na wun'wana wu nga swi hlaya.
- 6 **Tiva leswi:** Rhubiriki leyi yi hambanyisa vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona bya ku hlaya.
- 7 Loko ku ri na vadyondzi vo tala eka levhele yo fana, u nga lava ku tirhisa xikambela ntwisiso ku ri ndlela yinwana yo hambanyisa ntlawa.
- 8 Tlilasini ya vadyondzi va 40:
 - A ku na ntlawa wo tala lowu nga ka levhele 1, ko va na vadyondzi va nga ri vangani.
 - Eka ntlawa wa1 wu le ka levhele 2.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 3.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 4.
 - 1 kumbe 2 wa mintlawwa yi le ka levhele 5.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 5.
<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi a nga tivi kumbe u tiva marito mantsongo. • Mudyondzi a nga vonaki a lemuka vuxaka bya maletere na mimpfuma-wulo yo tala. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito mantsongo ya ntolovelovelo • Mudyondzi a nga koti ku lemuka vuxaka bya malatere na mimpfuma-wulo kumbe u lava nkarhi wo tala ku pfuniwa ku hlaya marito yo ka ya nga voniwanga ya nkarhi lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u lava ku pfuniwa ku hlaya marito yo hlamusela lama a nga si tshamaka a voniwa ekarhini lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo a nga tlhela a kota ku hlaya hi vuswikoti byo hlamusela marito lama a nga si tshamaka a voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u tolovele ku pfuniwa ku hlaya hi vuswikoti byo kuma nhlamuselo marito yo tala yo tika. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u na vuswikoti byo hlaya hi ku hlamusela marito lama a nga si tshama ma voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko na vutitwi lebyi hetisekeke. • I wun'wana wa vahlayi vo kota ku hlaya etlilasini.

U TA ENDLA YINI NA NTLAWA WUN'WANA NA WUN'WANA HI NKARHI WA KU HLAYA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vitana ntlawa ku ta ku hlayela.
 - a Vona leswaku hinkwavo va na switshuriwa leswi faneke.
 - b Ntlawa wu tshama hi ku endla xirhendzevutana.
 - c Tsundzuxa vadyondzi hi marito mo voniwa lama va nga ma dyondza ya vhiki. Komba ntlawa swikombakombani swa marito lawa na ku titoloveta ku ma hlaya.
 - d Endzhaku, nyika vadyondzi timinete tintsongo ku hlaya xiphemu xa xitshuriwa va ri voxe va miyerile.
 - e Kutani, vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku hlayela ehenhla xiphemu xa xitshuriwa, a ri yexe.
- 2 Hi nkarhi wa ku hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka, i swa nkoka ku tsundzuka ku:
 - a **Kombisa marito ya ntolovelo.** Tsundzuxa vadyondzi ku kuma marito lama humelalaka nkarhi hinkwawo, kutani hi fanele ku ma dyondza hi ku ma vona.
 - b **Ku aka vuswikoti byo hlamusela.** Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, xikan'wekan'we a wu fanelanga ku n'wi pfuna hi rito rero. Swa antswa ku nwi hlohlotela ku hlaya mpfumawulo wa rito kutani a twananisa mpfumawulo ku aka rito.
 - c **Ndhundhuzela na ku hlohlotela vadyondzi.** Endla ntlawa wa ku letela madyondzelo lamanene ya ntokoto ya vadyondzi kutani u tirhisa nkarhi lowu ku ringeta ku aka vutitshembi bya vadyondzi.
 - d **Aka ku hlaya hi nkholuko. Pfuna vadyondzi ku antswisa nkholuko wa mahlayelo ya vona.** Byela vadyondzi leswaku hlayelo ra vona ri fanele ku twakala ku fana na loko a vulavula. Kombisa vadyondzi ku hlaya hi nkholuko kutani u va pfumelela ku vuyelela ku hlaya endzhaku ka wena.
 - e **Aka ku hlaya hi ku twisisa.** Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tshamela ku ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Va dyondzise ku hlaya va wisa, va tlhelela endzhaku, va hlaysisa leswi va nga swi hlaya loko va lahlekeriwa hi ku landzelela mahlamuselelo. Dyondzisa vadyondzi ku va ni xifaniso emiehleketweni loko va hlaya – ku aka xitori etihlokweni ta vona hi leswi va swi hlayaka. Dyondzisa vadyondzi ku ringeta ku tsundzuka leswi va nga swi hlaya. Nakambe u va hlohlotela ku vutisa loko va nga swi twisisi swin'wana.

KU HLAYISA PHEPHA RA KU TIRHELA.

- 1 I miehleketo ya kahle ku veka maphepha ya ku tirhela etifayilini loko vadyondzisi va swi tirhisa.
- 2 Hlayisa maphepha lawa ya ku tirhela hi vukheta kutani u ma veka kahle loko u heta ku ma tirhisa.
- 3 U fanele ku tirhisa maphepha yo tirhela yo fana nkarhi wo leha, hikuva vadyondzi a va nga tsaleli eka wona. Ematshan'wini ya rona, va tsalela etibukwini ta vona to tsalela.

MAENDLELO MAN'WANA YA KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Tsundzuka leswaku xivangelo xa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka i ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, ku endlela ku va pfuna ku aka vuswikoti byo hlaya. Loko u ri hava ndzhawu yo ringanela etlilasini ku endla nghingiriko lowu, kumbe u tsandzeka ku lawula mahanyelo ya tlilasi loko u ri karhi u yingisela ntlawa wu hlaya, ku na maendlelo man'wana.

Enkarhini wa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, tshamisa vadyondzi emadesikeni ya vona na maphepha yo hlaya yo tirhela. Kutani, endla leswi landzelaka:

- 1 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla hi phepha ro sungula ro tirhela. Kutani, u vitana mudyondzisi hi un'weun'we ku ta ku hlaya etafuleni a hlayela ehenhla yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya xitshuriwa hi levhele leyi nga fanela.
- 2 Aka maendlelo ya vuswikoti byo hlaya.
- 3 Endzhaku ka timinete ta 15, lerisa tlilasi ku endla nghingiriko wo tlulela.
- 4 Kutani, tshamisisa vadyondzi etindhawini ta vona na maphepha ya vona yo tirhela.
- 5 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla eka nghingiriko lowu landzelaka.
- 6 Yana emahlweni u va vitana ha un'we unwe ku ta hlayela ehenhla etafuleni ra wena.

Loko u hleketa ku tirhisa maendlelo man'wana ma ku yingisela ku hlaya, u fanele ku vona ku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana loko a hlaya kan'we evhikini.

Ndlela ya Ku tsala

Xikongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi ndlela ya ku humelerisa miehleketo xidzi ya vona hi ku tsala hi ku pfuniwa. Ku komba vadyondzi leswaku ku tirha hi ndlela swi va nyika nkarhi wo cinca, va hlela na ku antswisa miehleketo ya vona, ku nga ri ku 'swi kota hi nkarhi wun'we'.

Ndlela ya ku tsala yi katsa ku kunguhata, mpfapfarhuto, ku hlela, ku hangalasa na ku andlala leswi tsariweke. Swiphemu leswi swa mune swa ndlela ya matsalelo swi tivisiwa eka tigiredi letinharhu, loko vadyondzi va ri karhi va va na vuswikoti.

KUNGUHATA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Eka nongonoko lowu, makunguhatelo ya kongomisiwa eka ku dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kunguhata njhani hi ku tirhisa:
 - a Nongonoko
 - b Mepe wa miehleketo
- 2 Loko vadyondzi va nga si tumbuluxa nkunguhato wa vona, mudyondzisi u fanele a sungula a va komba leswi swi endlisiwaka swona, leswaku va tiva hi ku hetiseka leswi va faneleke ku swi endla. Nkunguhato wa dyondzo hi wona wu ku letelaka maendlelo.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku nkarhi hinkwawo wa EHLEKETA hi leswi u lavaka ku swi tsala. U (Mudyondzisi) fanele ku hlamusela miehleketo ya wena u yi humesela ehandle swi twakala, ku endlela leswaku vadyondzi va ta yi twa.
- 4 Tirhisa xikombiso xa makunguhatelo ku tumbuluxa nkunguhato wa matsalelo ya wena.
- 5 Lexi landzelaka, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa hi leswi va nga ta tsala swona.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana mavonelo/miehleketo ya vona na munghana.
- 7 Xo hetelela, letela na ku pfuna vadyondzi loko va ri karhi va tsala kutani va tirhisa xikombiso xa nkunguhato ku hetisa minkunguhato ya vona.

MPFAPFARHUTA KU TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tlhela u tsala rimba ra wena ra nkunguhato ku suka eka dyondzo ya hi MUSUMBHUNUKU exitsalelweni. Tsala xikombiso xa rimba ra ku tsala exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, hlamusela hi ku komisa u tlhela u kombisa leswi vadyondzi va nga ta tirhisisa xiswona nkunguhato wa vona ku tumbuluxa mpfapfarhuto.
- 3 Komba vadyondzi xikombiso xa rimba ra matsalelo leri ri va pfunaka ku endla leswi.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va hetisa mpfapfarhuto wa vona, fambafamba la tlilasini u ri karhi u nyika nseketelo.

HLELA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo ku suka eka nkunguhato wa dyondzo exitsalelweni.
- 2 Hlaya nongonoko wo kambela kutani u hlamusela vadyondzi swilaveko/swihlawulekisi swa kona.
- 3 U (mudyondzisi a) nga ha tsakela ku komba vadyondzi ku lulamisa xihoxo xo toloveleka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku va na nkarhi wa ku hlela na ku lulamisa ku tsala ka vona, va tirhisa nongonoko wo kambela.

KU HANGALASA NA KU ANDLALA KU TSALA

- 1 Lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa tsalwa ra vona ro hetelela.
- 2 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku cincana tibuku kutani va hlaya leswi tsariweke hi loyi un'wana.
- 3 Nyika vadyondzi vo hambanahambana nkarhi wa ku avelana na tlilasi hinkwayo hi ku hlaya leswi va swi tsaleke.
- 4 Kombela vadyondzi van'wana ku tlhela va tsala matsalwa ya vona emaphepheni yo va hava nchumu va endla na swifaniso ku kombisa, kutani u sayina. Endla nkombiso wa ku tsala loku ekhumbini ra le tlilasini.

- 5 Hlenguleta tibuku ta vadyondzi. U languteriwa ku koroketa hi mafundza swiphemu swi2 ntsena swa ku tsala hi kotara u tirhisa rhubiriki leyi nyikiweke. Hambiswiritano, u komberiwa ku hlaya na ku bumabumela hi matsalelo ya vona yo hetelela eka kotara yin'wana na yin'wana.
- 6 Nakambe, vutitshembi i xiphemu xa nkoka eka nhluvukiso wa vuswikoti bya ku tsala.

Maqhingha ya ku Tsala

Xikongomelo: Ku hlomisa vadyondzi hi maqhingha yo hlaya lama tirhaka tanihi switepisi ku va pfuna ku hundzula miehleketo ya vona yi va ya matsaleloxidzi.

- 1 Landzelela minkunguhato ya dyondzo ku hetisa ntirho wa ku tsala eka vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Eka minkunguhato ya dyondzo, u ta lemuka leswaku ku landzeleriwa ntolovelo wo fana nkarhi hinkwawo. Leswi swi endleriwa ku pfuna vadyondzi, leswaku va tiva leswi va nga ta swi langutela eka tidyondzo ta ku tsala. Leswi swi pfuna ku aka ku titshemba.
- 3 U ta lemuka nakambe leswaku maqhingha yo hambanahambana ma dyondzisiwa hi katsongokatsongo kutani va swi kota ku hetisa marimba ya swivulwa hi ku olova.
- 4 Xikongomelo i xa leswaku vadyondzi va tirhisa maqhingha lawa hi ku olova na hi mfanelo.
- 5 Maqhingha lawa ya pfuna vadyondzi ku titwa va titshemba hi ku tsala ka vona hi ku va va kombiwa leswaku ku na nongonoko wa magoza lama landzeleriwaka loko va tsala.

QHINGA RA 1: MUDYONDZISI U SUNGULA A KOMBISA KU TSALA/MATSALELO

- a Mudyondzisi u sungula a kombisa ntirho eka tlilasi (u kombisa tlilasi hi ku hetiseka leswi va nga ta swi endla).
- b Hi ku hlalela mudyondzisi, vadyondzi va va na mavonelo yo helela hi ntirho wa kona.

QHINGA RA 2: VATSARI VA EHLEKETA VA NGA SI TSALA

- a Ku tsala i endlelo ro veka miehleketo ephepheni.
- b Leswi swi vula leswaku vatsari va fanele ku sungula va ehleketa kutani va teka xiboho hi leswi va nga ta tsala hi swona va nga si tsala.
- c Nakambe swi hlamusela leswaku a ku na 'tinhlamulo' to lulama kumbe to hoxeka loko ku tsariwa – mutsari un'wana na un'wana u na swa yena leswi a ehlekataka ku tsala hi swona.
- d Minkarhi hinkwayo nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi leswi va lavaka ku swi tsala.

QHINGA 3: VATSARI VA DIROWA NTLA WA RITO RIN'WANA NA RIN'WANA

- a** Vadyondzi va ehleketa hi xivulwa lexi va lavaka ku xi tsala, kutani va xi hlayela ehenhla.
- b** Va hlayela leswaku ku na marito mangani eka xivulwa, kutani va dirowa ntila lowu yimelaka rito rin'wana na rin'wana.
- c** Mintila yi fanele ku dirowiwa ku suka eximatsini ku ya exineneni naswona ku suka ehenhla ka pheji ku ya ehansi.
- d** Mintila yi fanele yi va ya kwalomu ka mpimo wa ku leha ka marito.
- e** Ku fanele ku siyiwa tindhawu exikarhi ka marito.
- f** Emakumu ka xivulwa, mudyondzi u vekela hiko.
- g** Loko mintila yi tshamisekile, mudyondzi u tsala marito lama a ma tivaka, kumbe u fanele a ringeta ku tsala mimpfumawulo leyi sungulaka rito a nga si kombela ku pfuniwa.
- h** Leswi swi nyika xivumbeko eka ku tsala ka mudyondzi, leswi swi akaka vutitshembi. Hambi va ri vadyondzi lava tsandzekaka hakunene va nga sungula ku tsala hi ndlela leyi.

QHINGA RA 4: VATSARI VA TIRHISA SWITIRHISIWA KU TSALA MARITO

- a** Dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kombeli ku pfuniwa ku tsala marito hinkwawo lama va nga ma tiviki. Va fanele va sungula va tirhisa switirhisiwa swin'wana ku kuma leswaku ri tsarisiwa ku yini rito leri va nga ri tiviki. Xikombiso:
 - Marito lama nga le khumbini.
 - Tibuku tin'wana.
 - Minongonoko ya mpeleto.
 - Va nga ha vutisa vanghana.

QHINGA RA 5: VATSARI VA TIRHISA LESWI VA SWI TSUNDZUKAKA KU TSALA MARITO

- a** Vadyondzi va fanele ku ringeta ku tsundzuka marito lama va ma dyondzeke, naswona va tsala marito lama hi ku ma tsundzuka.

QHINGA 6: VATSARI VA VULA MARITO HI KU NONOKA TANIHI XIBODZE

- a** Dyondzisa vadyondzi ku vula rito leri va nga ri tiviki hi ku nonoka swinene va twa ku hambana ka mimpfumawulo ya rona. (ku hambanisa)
- b** Leswi landzelaka, dyondzisa vadyondzi ku tsala mpfumawulo wun'wana na wun'wana lowu va wu twaka. (Swi nga endleka va nga peleti swona rito, kambe lawa ma ta va masungulo ya ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Xikombiso, **lexi** a nga tsariwa tanihi **lex** kumbe **lx**. Mudyondzisi a nga aka ehenhla ka leswi kutani a komba mutsari mpeleto lowu lulameke wa rito.)
- c** Ringeta ku hlaya leswi vadyondzi va swi tsaleke hi mimpfumawulo leyi, naswona va ndhundhuzela vadyondzi ku va va tirhisile vutivi bya vona bya mimpfumawulo ku ringeta ku tsala marito. Lebyi i vuswikoti bya nkoka ku khutaza.

QHINGA RA 7: VATSARI VA HLAYA LESWI VA SWI TSALAKA

- a** Vadyondzi va tihlayela ehenhla swivulwa swa vona kumbe munghana. Ku hlayela un'wana munghana leswi tsariweke swi endla ndlela ya ku tsala yi va na nkoka swinene.
- b** Loko va ri karhi va endla leswi, va langutisa loko va nga siyanga marito man'wana.
- c** Va tlhela va languta loko nongonoko wa marito wu lulamile.
- d** Xa nkoka swinene, endla nkombiso wa mintirho leyi ku endlela leswaku vadyondzi va tsakela ndlela leyi ya ku hlaya, naswona va titwa va tinyungubyisa hi leswi va swi tsaleke.

QHINGA RA 8: VATSARI VA HUNDZULUKA VA VULAVULA

- a** Hi minkarhi yo hambanahambana eka dyondzo, vadyondzi va nga hundzuluka va ya eka vanghana, kutani va nyikana nkarhi va burisana.
- b** Leswi swi nga tirhisiwa ku avelana mavonelo mayelana na leswi va faneleke ku tsala hi swona, ku hlayelana leswi va swi tsaleke, ku byelana hi swifaniso swa vona, kumbe ku kambisisa loko va twisisa leswi va faneleke ku swi endla.
- c** Dyondzisa vadyondzi ku langutana va vulavula va nga bi huwa loko va ri karhi va hundzuluka va vulavula.

QHINGA RA 9: KHOMA TINHLENGETANO LETITSONGO

- a** Leri i qhinga leri pfunaka swinene loko vadyondzi va ri karhi va tsala.
- b** Fambafamba etlilasini, kutani u yima laha u vonaka mudyondzi a tsandzeka.
- c** Khoma nhlengetano yitsongo na mudyondzi yoloye.
- d** Burisana na mudyondzi hi ntirho wa yena, n'wi yingiseli, kutani u n'wi pfuna hi laha swi lavekaka.
- e** Tsundzuka ku ringeta ku nyika vadyondzi hinkwavo nkarhi wo va langutisa hi un'we un'we, naswona ndhundhuzela ku tikarhata na ku tiantswisa ka vona.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 3

KOTARA 1

Vhiki

1

Ndzemukiso

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KUMA VUTIVI BYO SUNGULA (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Byela vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta dyondza hi minkongomelo yo hambanahambana.
- 2 Hlamusela leswaku nkongomelo i mhaka leyikulu leyi nga ta letela ku dyondza ka hina swin'we.
- 3 Dirowa xirhendzevutana rito **xikolo** ri ri exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *U tiva yini hi xikolo?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi eka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo yo fana swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tikeriwa ku hlamula, vutisa swivutiso leswi landzelaka ku va pfuna:
 - a U rhandze ku dyondza hi yini eka Giredi ya 1?
 - b U rhandze ku dyondza hi yini eka Giredi ya 2?
 - c Hikokwalaho ka yini u rhandze ku dyondza hi...?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta dyondza marito lamantshwa yo tala ku hi pfuna ku humesa miehleketo ya hina na mavonelo ya hina kuantswa!
- 2 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula)
- 3 Kombisa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swa fana
 - Yimisela ehenhla 1–5 wa tintiho.
 - Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku tlakusa nomboro yo FANA ya tintiho.
 - Vuyelela ka 4–5.

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika tibuku ta switoloveto.
- 2 Hlawula sisteme leyi nga tirhelaka tlilasi na vadyondzi va wena, ku fana na: **Ku tirhisa vahlayisi va tibuku.**
- 3 Hlamusela leswaku eka lembe hinkwaro, un'wana na un'wana u ta kuma nkarhi wa ku va mulandzelerisi wa tibuku. Vhiki leri, hi ta titoloveta hi leswi mulandzelerisi wa tibuku a faneleke ku swi endla leswaku un'wana na un'wana a ta swi tiva naswona a lulamerile.

- 4 Komba vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiya kona na leswaku ti ta hambanisiwa hi ndlela yini (ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 5 Komba vadyondzi ku teka xijumba xa tibuku ta switoloveto ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 6 Va kombi ku nyika vadyondzi tibuku hi ndlela ya kahle, hi vukheta, na hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 7 Vitana vadyondzi vo hlayanyana (nomboro yi ta ya hi leswi swi twisisekaka ku ya hi matshamelo ya tlilasi ya wena) ku ta va ta va vahlayisi va tibuku va siku rero.
- 8 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika vadyondzi tibuku.
- 9 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 10 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena ta vona, hlamusela leswaku vahlayisi va tibuku hi vona va nga na vutihlamuleri byo ti hlengeleta.
- 11 Komba vadyondzi leswaku va ta ti hlengeleta njhani tibuku ta ntlawa, layini, sw. na sw.
- 12 Komba vadyondzi leswaku va ta tiveka kwihi tibuku.
- 13 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Hlamusela leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka mete, emahlweni ka tlilasi (kumbe kun'wana, loko ku ri hi ku leswi a swi nge koteki etlilasini ya wena)
- 3 Hlamusela leswaku hi ta fanele ku ya eka mete hi xihatla hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi leswaku va ta ya enjhani eka mete. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi xihatla va miyerile!
- 5 Hlawula sisteme yo ya eka mete hi yona leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini.**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka** layini ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi layini hi layini ku ya eka mete.
- 9 Loko vadyondzi hinkwavo va tshamile eka mete, hlamusela leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 10 Komba vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 11 Kombela vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

Xilo xin'we lexi ndzi lavaka u xi tiva hi mina i _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namunthla, vadyondzi va ta tsala hi **xin'wana lexi va lavaka wena (mudyondzisi wa vona) u xi tiva hi vona.**
- 2 Hlayela vadyondzi ehenhla rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 4 Byela vadyondzi mavonelo man'wana lama u nga na wona yo tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi na vana vambirhi.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena na vana va wena.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Xilo xin'we lexi ndzi lavaka mi xi tiva hi mina hi leswaku** ndzi na vana vambirhi.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa** ku fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: I yini lexi u lavaka ndzi xi tiva hi wena?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku ku byela xilo xin'we lexi va lavaka u xi tiva.
- 4 Va fanele va ku: Xilo xin'we lexi ndzi lavaka u xi tiva hi mina i...
- 5 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala hi leswi va titwisaka swona!

KU TSALA

- 1 **Vitana va vahlayisi va tibuku volavo ku ta nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini ku hetisa **tinhlengeletano letintsongo.**
- 3 Vutisa vadyondzi hi leswi va swi tsalaka.

- 4 Pfuna vadyondzi ku tatisa eka rimba ra matsalelo.
- 5 Khutaza vadyondzi.
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku volavo ku ta hlengeleta tibuku ta switoloveto.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya.**
- 2 Hlamusela leswaku va landzelerisi va tibuku va ta nyika tlilasi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Komba vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Komba vadyondzi ku teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw..
- 5 Va kombi ndlela yo nyika vadyondzi kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku valovo ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titolovela ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko leswi nga eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku va landzelerisi va tibuku va tlhela va va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 12 Komba vadyondzi leswaku va ta hlengeleta njhani maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13 Komba vadyondzi leswaku va ta veka kwihi maphepha yo tirhela.
- 14 Vitana valandzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Hlamusela leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkokka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowu vuriwaka **Mudyondzisi u ri**. Lowu i ntlangu lowu lavaka leswaku hi yingisela hi vukheta! Hi ta tirhisa ntlangu lowu ko hlayanyana elembeni!
- 3 Hlamusela vadyondzi milawu:
 - a Hlamusela leswaku u ta fambafambisa miri hi tindlela to hambanahambana, ku fana na ku khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; dzinginisa nhompfu ya wena; tlula ka nharhu; sw. na sw.
 - b Loko u sungula u ku, 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele ku endla leswi a swi vulaka.
 - c Loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri,' kutani vadyondzi va fanele ku yima va kudzi.
 - d Loko mudyondzi o endla xiendlo loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri,' mudyondzi yoloye wa huma naswona u fanele ku tshama ehansi.
 - e Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a nga ta sala a yimile.
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Tlangani ntlangu lowu ku fikela loko ku sele mudyondzi un'we a yimile!

Ntsivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku to tsalela ti nga ta vekwiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku lahla tibuku!)
- 5 Vitana vadyondzi vo hlayanyana ku ta va ta va valandzelerisi va tibuku va siku. Va fanele ku va va hambanile eka lava u nga va hlawula hi Musumbhunuku.
- 6 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 7 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.

- 8 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 9 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ntsena ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi xihatla!)
- 10 Hlamusela leswaku vahlayisi va tibuku va tlhela va va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka kona tibuku.
- 13 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka tilayini** ta vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Loko vadyondzi hinkwavo va tshamile eka mete, hlamusela leswaku eka ku hlaya swin'we, ku na milawu ya ndlela leyi hi faneleke ku tshama hi yona eka mete.
- 10 Vutisa vadyondzi: I yini swin'wana swa swilo leswi u ehleketaka leswaku i swa nkoka loko hinkwerhu hi ri eka mete swin'we?
- 11 Bubutsa miehleketo hi mavonelo man'wana na vadyondzi, ku fana na ku ka u nga khumbi vanhu van'wana, ku ka u nga heti ndhawu, ku yingisela xivulavuri, sw. na sw.
- 12 Hlamusela na ku komba vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini ya hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.

- 13 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela yo tshama loko ku hlayiwa swin'we xinkadyana.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku yisa eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 15 Komba vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba va miyerile hi vukheta!
- 16 Kombela vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo Hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi mintlawa, layini. sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi ku nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi xihatla (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku va Ravumbirhi ku ta va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyela.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi ndlela leyi va nga ta hlengeleta hi yona maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga veka kona maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 14 Vitana va landzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 15 Kutani, u va nyika nkambelovutivo wa nomo wa xihatla ku kambela loko va ha tsundzuka swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 16 Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
 - a Hi xihhi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi ri vambirhi?

- b** Xana xivumbeko xa nomo xi vula yini?
- c** Xana u fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
- d** Sw. na sw.

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

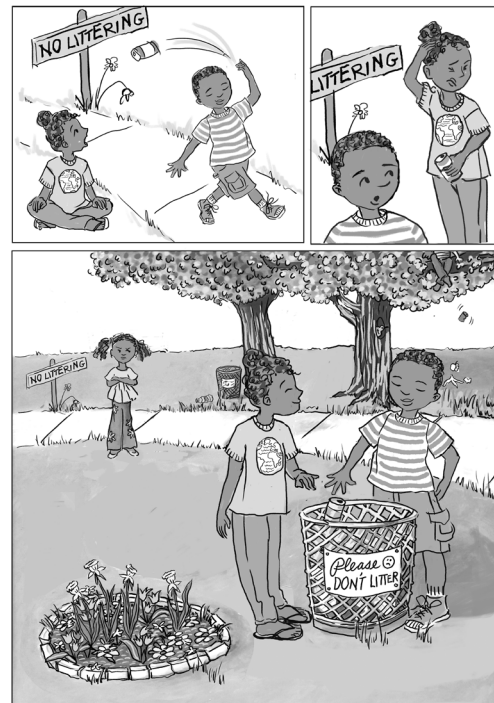
15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

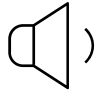
- 1 Ku dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a hambana
 - Nyika vadyondzi tibuku.
 - Dirowa xivumbeko xo OLOVA eka bodo.
 - Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku dirowa xivumbeko xo HAMBANA ebukwini ya vona.
 - Vuyelela ka 4-5.

VUTUMBULUXI BYO HLAMUSELA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawwa leyitsongo eka vutumbuluxi byo hlamusela xitori. Hi fanele ku va eka mintlawwa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta endla njhani mintlawwa leyitsongo. Komba vadyondzi leswaku i vamani lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana.
- 3 (Xikombiso: loko vadyondzi va tshame hi tilayini, ndlela yo olova yo vumba mintlawwa i ku va na vadyondzi vambirhi eka layini ya le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga endzhaku ka vona eka layini ya vumbirhi.)
- 4 Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va twisisa lava nga eka ntlawa wa vona na leswaku va fanele va ya njhani eka mintlawwa ya vona.
- 5 Tlanga ntlangu ku pfuna vadyondzi ndlela ya ku hatlisa na ku miyela va vumba mintlawwa leyitsongo.
- 6 Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawwa ya vona leyitsongo.

- 7 Mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nga ri ki entlaweni wa yena loko ku hela 30 wa tisekondi wa huma, na ntlawa wa yena hinkwawo! Va fanele ku ta yima emahlweni ka tlilasi.
- 8 Tlanga ntlangu lowu ku fikela loko ku sele ntlawa wun'we ntsena. (Loko swi fanela, komisa nkarhi ku fika 20 wa tisekondi, 10 wa tisekondi).

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa Mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga **Mudyondzisi u ri**.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi hi milawu:
 - a Hlamusela leswaku u ta fambafambisa miri hi tindlela to hambanahambana, ku fana na ku khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; dzinginisa nhompfu ya wena; tlula ka nharhu; sw. na sw.
 - b Loko u sungula u ku, 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele ku endla leswi u swi vulaka.
 - c Loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri', kutani vadyondzi va yima va ku dzi.
 - d Loko mudyondzi o endla xiendlo loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri', mudyondzi wa huma naswona u fanele ku tshama ehansi.
 - e Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a nga ta sala a yimile.
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Tlangani ntlangu lowu ku fikela loko ku sele mudyondzi un'we a yimile!

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 5 Vitana vadyondzi vo hlayanyana ku ta va ta va valandzelerisi va tibuku va siku. Va fanele ku va va **hambanile** eka lava u nga tshama u va hlawula.
- 6 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.

- 7 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 8 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 9 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ntsena ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi xihatla!)
- 10 Lerisa vadyondzi ku tsala mavito ya vona swi basa hi ku hatlisa ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta va na 30 wa tisekondi ku endla leswi.
- 11 Lerisa vadyondzi lava nga na nkarhi wo engeteleriwa ku tsala mavito ya vona nakambe (kumbe ko tala ku ya hi laha va swi kotaka ha kona hi 30 wa tisekondi).
- 12 Loko 30 wa tisekondi ti herile, lerisa vadyondzi ku pfala tibuku ta vona.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vuthlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlangeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 15 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 16 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Xiyaxiya: *U nga languta ku tsala ka vadyondzi ka mavito ku endla mahlelelo yo kamafundza ku endlela ku tiva leswaku hi vahi vadyondzi lava kotaka ku tsala mavito ya vona, na leswaku va swi endla hi rivilo ra njhani.*

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

Xilo xin'we lexi ndzi lavaka u xi tiva hi mina i _____

Xilo xin'wana lexi nga xa nkoka hi mina i _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela xivulwa eka leswi va nga swi tsala hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi xin'wana xilo xa nkoka lexi va lavalaka vanhu va xi tiva hi vona!
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo lerintshwa.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lama u nga na wona ku tsala eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Xin'wana xilo xa nkoka ku va wena u xi tiva hi mina i ku ndzi rhandza ku hlaya.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: Wena u ri eku hlayeni ka buku.

- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Xin'wana xilo xa nkoka hi mina ndzi rhandza ku hlaya!
- 9 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mpfumawulo lowu u wu tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, marito ya nkongomelo wa ntivomarito) ku tatisa lebulu eka lexi u nga xi dirowa.
- 11 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku a ko va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona.**

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi leswi hi swin'wana leswi hi lavaka vanhu va swi tiva hi hina.
- 2 Namuntlha hi ta tatisa xivulwa eka leswi hi swi tsalaka.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi xihhi xilo xin'we xa nkoka lexi u ehleketaka leswaku vanhu va fanele va xi tiva hi wena?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku ta na mavonelo ya vona – a va **fanelanga** ku kopela mavonelo ya wena!
- 6 Hlamusela ndlela leyi hi **hundzulukaka hi vulavula:**
 - a Vadyondzi va fanele va hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.
 - b Va fanele va cincana ku byela vanghana va vona nhlamulo ya xivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka na ku vulavula** na munghana hi xilo xin'we lexi va xi rhandzaka hi xikolo.
- 8 **Fambafamba u pfuna na ku tiyisisa leswaku mudyondzi un'wana na un'wana u na munghana loyi a vulavulaka na yena. Tiyisisa leswaku vadyondzi va vulavula na vanghana va vona hi xivutiso lexi u nga xi vutisa.**
- 9 Kombela 3–4 wa vadyondzi ku ku byela leswi vanghana va vona va ehleketa leswaku i swa nkoka vanhu van'wana va fanele ku swi tiva.
- 10 Va fanele va ku: Xin'wana xilo lexi munghana wa mina a ehleketaka leswaku i xa nkoka ku xi tiva hi vona i...
- 11 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Vitana vahlayisi va tibuku volava ku ta nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va nga swi tsala hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka leswi!
- 3 Loko vadyondzi va karhi va tsala, fambafamba etlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**

- 4 Vutisa vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 5 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 6 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhsa switirhisiwa.**
- 7 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipenisele ta vona.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hundzuluka hi vulavula**, hi hundzulukela eka vanghana va hina kutani hi burisana!
- 3 Lerisa vadyondzi ku **ku hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeke leswi vadyondzi va nga swi dirowa etlilasini eka levhele ya vadyondzi ya mahlo. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano hi nkongomelo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo Hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi mintlawa, layini. sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi ku nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku va Ravunharhu ku ta va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi

- 11** Hlamusela leswaku namuntlha i Ravunharhu, vadyondzi va fanele ku languta Nghingiriko wa Ravunharhu.
- 12** Kombisa vadyondzi ndlela leyi nghingiriko lowu wu endliwaka hi yona, hi ku tirhisa swivumbeko.
- 13** Swi nga leswi, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele ku endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14** Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele:
- a** Languta eka phepha ra hina.
 - b** Ringeta ku hlayela ehansi marito lama nga ephepheni.
 - c** Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga ekusuhi na hina kumbe hi ri tlula rito leri.
- 15** Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya va ri voxe. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tihlanganisa na maphepha yo tirhela.
- 16** Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 17** Tsundzuxa vadyondzi ndlela leyi va nga ta hlengeleta hi yona maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 18** Tsundzuxa vadyondzi laha va nga veka kona maphepha yo tirhela.
- 19** Vitana va landzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, u va nyika nkambelovutivi wa nomo wa xihatla ku kambela loko va ha tsundzuka swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko ra vona loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
- a** Hi xini xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi ri vambirhi?
 - b** Xana xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c** Xana u fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku twananisa mimpfumawulo

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowuntshwa lowu vuriwaka
Dzinginisa, dzinginisa, oma.
- 3 **Hlamusela vadyondzi milawu:**
 - a Hlamusela leswaku u ta tirhisa marito mambirhi: dzinginisa na ku oma.
 - b Loko u ku dzinginisa, vadyondzi va fanele ku dzinginisa.
 - c Loko u ku 'oma' va fanele ku yima va ku dzi va nga vulavuli!
 - d Loko vadyondzi va nga 'omi' va ta huma!
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 6 Vitana vadyondzi lava nga omeki ku tshama ehansi!
- 7 Vuyeleda ko hlayanyana.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula hi sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini.**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka layini** ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.

- b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini ya hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 11 Hlayela vadyondzi xitori lexi nga eka papila ra 2 eka Buku yo tirhela ya DBE.
- 12 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
- a I mani mudyondzisi wa giredi ya 3?
 - b Xana ku na vadyondzi vangani lavantshwa?
 - c Xana phositara leyi nga le khumbini yi ri yini?
- 13 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela yo tshama loko va hlaya swin'we hi tisekondi tintsongo.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 15 Komba vadyondzi ndlela yo tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 16 Kombela vadyondzi layini hi layini ku vuyela eswitulwini swa vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta vana sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku maphepha yo tirhela yo hlaya ma ta vekiwa kwini na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela ya hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Va tsundzuxi ndlela yo nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku lavantshwa va Ravumune ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Lerisa vadyondzi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi

- 11 Hlamusela leswaku namuntlha i Ravunharhu, vadyondzi va ta languta nghingiriko wa Ravunharhu.
- 12 Kombisa ndlela yo endla nghingiriko lowu na vadyondzi, u tirhisa swivumbeko.
- 13 Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele ku endla leswi va ri **wexe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi hexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlaya hi miyerile marito ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi ga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito.
- 15 Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya ka von ava ri voxo. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tirhana na phepha ro tirhela.
- 16 Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela no hlaya.
- 17 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta maphepha yo tirhela ya ntlawa, layini, sw. na sw.
- 18 Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka kona maphepha yo tirhela.
- 19 Vitana va hlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20 Kutani, nyika vadyondzi nkambelavutivo wa nomo ku kambela vutivi bya vona bya swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko ra vona loko va lava ku vulavula.
- 21 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka.
 - a Hi xihhi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi vambirhi?
 - b Xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c U fanele u endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d Sw. na sw.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

VHIKI 1

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Ku dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito
 - a Swa fana
 - b Swa hambana
 - Hlengeta switirhisiwa swin'wana, ku fana na 2 wa tibuku to tirhela ta DBE, penisele, 2 wa swiphemu swa choko, na xo sula.
 - Komba vadyondzi switirhisiwa swimbirhi.
 - Hlamusela leswaku loko switirhisiwa swi FANA, vadyondzi va fanele ku YIMISA TIKHUDZU.
 - Loko switirhisiwa swi nga fani, va fanele ku tshika mavoko ya vona emadesikeni.

NKANERISANO HI TSALWA RO HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Swakudya leswi ndzi swi rhandzaka i...
 - b Nghingiriko lowu ndzi wu rhandzaka i...
- 2 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawwa leyitsongo ku burisana hi tsalwa ra ku hlaya swin'we. Hi ta fanela ku endla mintlawwa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 3 Loko hi ya eka mintlawwa, hi ta tirhisa swo sungula swivulwa eka xitsalelo ku sungula mbhurisano.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba ra mbhurisano.
- 5 Hlamusela leswaku loko hi va eka mintlawwa, mudyondzi un'wana na un'wana eka ntlawa u ta van a nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
- 6 Tivisa 'ximhandzana xo vulavula/ ribye/ xilo'.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta nyiketana ximhandzana xo vulavula. Loko va ri na ximhandzana xo vulavula, i nkarhi wo vona wo vulavula. Loko un'wana eka ntlawa wa vona a ri na ximhandzana xo vulavula, va fanele ku yingisela.
- 8 Vitana vadyondzi vanharhu ku ta emahlweni ka tlilasi u ta va komba ku niketana ximhandzana na ku hlamula swivutiso:
 - a Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - b Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - c Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - d Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - e Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - f Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - g Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.

- h** Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
- 9** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo endla mintlawwa leyitsongo. Tsundzuxa vadyondzi lava nga eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Leswi swi fanele swi fana na mintlawwa ya hi Ravunharhu!
- 10** Tiyisisa leswaku vadyondzi va tsundzuka lava nga eka ntlawa wa vona na ndlela yo ya eka ntlawa wa vona.
- 11** Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 12** Kutani, nyika ximhandzana xo vulavula eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Va fanele ku cincana ku hlamula swivutiso ku ya hi leswi u nga va kombisa swona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Marito

- 1** Hlamusela leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkokka ku yingisela hi vukheta.
- 2** Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowu vuriwaka **Xitulu xa mina na mina**. Lowu i ntlangu lowu lavaka hi yingisela hi vukheta! Hi ta tirhisa ntlangu lowu ko hlayanyana laha lembeni.
- 3** Hlamusela vadyondzi milawu:
- a** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yima ekusuhi na switulu swa vona.
 - b** U ta nyika swileriso.
 - c** Vadyondzi va ta yingisela hi vukheta xitwananisi, leswaku va ta endla leswi nga swona.
- 4** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5** Va nyiki swileriso swo fana na:
- a** yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - b** tlakula xitulu xa wena
 - c** khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - d** famba ehEnhla ka xitulu xa wena

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

- 1** Hlamusela leswaku vhiki rin'wana na rin'wana eka ku hlaya swin'we, hi ta endla nghingiriko wa endzhaku ko hlaya.
- 2** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana va nga swi rhandza eka xitori xo huma eka buku yo tirhela ya DBE.

- 3 Tirhisa ku **kombisa** ku komba vadyondzi ndlela yo komisa 1–2 wa swivulwa eka leswi va swi tsundzukaka hi xifaniso: **Ndzi tsundzuka leswaku a ku ri na vadyondzi vantshwa vambirhi exikolweni, Piet na Lebo.**
- 4 Hlaya xitori nakambe eka papila ra 2 eka buku yo tirhela ya DBE.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi **minkomiso ya vona.**
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** mavonelo ya vona na tlilasi. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi heleleke.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa ntlovelo na vadyondzi.
- 8 Tsundzuxa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**:
 - a Vadyondzi va ta hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.
 - b Va ta cincana ku byela vanghana va vona tinhlamulo ta swivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
 - d Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.
- 9 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika na maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Vatsundzuxi ndlela ya kahle yo nyika maphepha yo tirhela, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku va Ravuntlhanu ku ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Lerisa vadyondzi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi hi ku hatlisa.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku namuntlha i Ravuntlhanu, vadyondzi va ta languta eka nghingiriko wa Ravuntlhanu.
- 12 Kombisa vadyondzi ndlela ya ku endla nghingiriko lowu, u tirhisa swivumbeko.

- 13** Kutani, hlamusela leswaku vadyondzi va ta endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14** Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi hexe**, hi fanele hi:
- a** Languta eka phepha ra hina.
 - b** Ringeta ku hlaya hi miyerile marito eka phepha.
 - c** Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito.
- 15** Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya va ri voxe. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tihlanganisa na phepha ro tirhela.
- 16** Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 17** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 18** Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka maphepha yo tirhela.
- 19** Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, va niki ntlangu wa nomo wo hatlisa ku kambela vutivi bya vona bya swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko ra vona loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
- a** Hi xihi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi vambirhi?
 - b** Xivumbeko xa nomo xi hi byela yini?
 - c** U fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.

Giredi 3

KOTARA 1

Vhiki

2

Ndzemukiso

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KUMA VUTIVI BYO SUNGULA (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta dyondza minkongomelo yo hambana.
- 2 Dirowa xirhendzevutana rito **ku dyondza** ri ri exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Vutisa vadyondzi: *Swi vula yini ku va mudyondzi?*
- 4 Tsala mavonelo ya vadyondzi eka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo yo fana swin'we.
- 5 Loko vadyondzi va tikeriwa ku hlamula, vutisa swivutiso leswi landzelaka ku va pfuna:
 - a U rhandza ku dyondza yini?
 - b U nga endla yini loko u ringeta ku dyondza xin'wana kambe swi tika?
 - c U nga va mudyondzi wo tiyimisela njhani?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta dyondza marito lamantshwa yo tala ku hi pfuna ku humesa miehleketo ya hina na mavonelo ya hina ku antswa!
- 2 Ku dyondzisa hi ku tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula)!
- 3 kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swotala
 - Lerisa vadyondzi VANHARHU ku ta yima eka tlhelo rin'we ra wena.
 - Lerisa mudyondzi UN'WE ku ta yima eka tlhelo lerin'wana ra wena.
 - Vutisa vadyondzi: hi wihi ntlawa wa vadyondzi wu nga na vadyondzi VOTALA eka wona?
 - Vuyelela hi nhlayo yo hambana ya vadyondzi.

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku i swa nkoka ku teka xiboho hi milawu ya tlilasi ya hina.
- 2 Vutisa vadyondzi: I yini swilo sw ntikelo leswi nga swa nkoka etlilasini ya hina.
- 3 Tsala mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni.
- 4 Kutani, endla milawu swin'we na vadyondzi.
 - a Va fanele ku tsala milawu ya ntikelo leyi nga longoloxiwa.
 - b Yi fanele ku tsariwa hi ndlela ya kahle (Hi endla... ku nga ri A hi endli...)
 - c Milawu yi fanele ku va ya misava hinkwayo – yi fanele ku va ntiyiso minkarhi hinkwayo.
 - d Ku fanele ku va na 5–7 ya milawu ya tlilasi.

Xiyaxiya: Loko xikolo xi huma, tsala milawu eka phostara kumbe phepha lerikulu. Yi hayeki laha vadyondzi hinkwavo va nga ta yi vona.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka mete, emahlweni ka tlilasi (kumbe kun'wana, loko ku ri ku leswi a swi nge koteki etlilasini ya wena).
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta fanele ku ya eka mete hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta ya enjhani eka mete. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 5 Vitana vadyondzi layini hi layini ku ya eka mete.
- 6 Loko vadyondzi va tshamile emeteni, hlamusela leswaku u ta tshama u karhi u lava leswaku va ku yingisela.
- 7 Dyondzisa swo **koka rinoko**, ku fana na:
 - a 1-2-3 MAHLO EKA MINA,
 - b 1-2 MAHLO EKA WENA!
- 8 Byela vadyondzi ndlela leyi ku koka rinoko swi tirhaka hi kona:
 - a Loko va twa "1-2-3 MAHLO EKA MINA" va fanele va yima ku vulavula.
 - b Va fanele ku vula "1-2 MAHLO EKA WENA."
 - c Kutani, va fanele ku tshama ematshan'wini ya vona mahlo ya vona ma langute mudyondzisi.
- 9 Tlanga ntlangu na vadyondzi ku va pfuna ku dyondza ku koka rinoko.
 - a Lerisa vadyondzi ku vulavula na vamakhelwana va vona.
 - b Vula: "1-2-3 MAHLO EKA MINA"
 - c Vadyondzi va ta ku: "1-2 MAHLO EKA WENA."
 - d Kutani, va fanele ku tshama va miyela eswitulwini swa vona mahlo ya vona ma ri eka mudyondzisi.
 - e Vitana vadyondzi lava nga landzeleleki swileriso!
- 10 Loko u titolovetile swo koka rinoko, tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta famba hi ku hatlisa va va vuyela ematshan'wini ya vona hi ku hatlisa va miyerile.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ku vuyela ematshan'wini ya vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanela ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 12 Vitana vadyondzi hi layini ku tlhelela ematshan'wini ya vona hi ku hatlisa.

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku pulana na ku mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

Lembe leri, xikongomelo xa mina i...

Xikongomelo xin'wana ndzi nga na xona...

KU KOMBELA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa **swikongomelo swin'wana leswi va nga na swona eka ku dyondza ka vona ka lembe leri.**
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 4 Byela vadyondzi hi mavonelo lama u nga na wona yo tsala eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Swikongomelo swa mina I ku pfuna mudyondzi un'wana na un'wana etlilasini ya hina ku va muhlayi wo antswa, naswona ndzi lava ku hlaya kwalomu ka tibuku ta mune mina.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** u dirowa xifaniso xa wena u hlaya na ntlawa lontsongo wa vadyondzi, na ku hlaya ekaya.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa layini eka layini eka rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Lembe leri, xikongomelo xa mina i** ku pfuna vadyondzi va mina hinkwavo ku va vahlayi vo antswa. **Xin'wana xikongomelo ndzi nga na xona i** ku hlaya mune wa tibuku.
- 8 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito.
- 9 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: U lava ku dyondza yini lembe leri?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Tsundzuxa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula.**
 - a Vadyondzi va fanele ku hundzulukela eka munhu loyi a nga kusuhi na vona.
 - b Va fanele ku cincana ku byela vanghana va vona nhlamulo ya xivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va ta yingisela hi vukheta!
- 4 Lerisa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula** kutani va burisana hi mavonelo ya vona na munghana.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ku hundzuluka va vulavula.

- 6 Vitana 2–3 wa vadyondzi ku ku byela xilo xin'we lexi lavaka ku xi dyondza lembe leri.
- 7 Va ta vula: Lembe leri, ndzi lava ku dyondza hi...
- 8 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala miehleketo ya vona!

KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Hlamusela leswaku i vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 **Vitana vahlayisi va tibuku volavo ku ta nyika vadyondzi tibuku to tsalela.**
- 3 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, famba famba etlilasini ku hetisa **tinhlengeletano letintsongo.**
- 4 Vutisa vadyondzi hi leswi va swi tsaleke.
- 5 Pfuna vadyondzi ku ngenisa lebulu.
- 6 Hlohlotela vadyondzi.
- 7 **Vitana vahlayisi va tibuku valavo ku ta hlengeleta tibuku to tsalela.**

Ntlawa wo leteriwa wo hlaya

30 wa timinete

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi vatlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku ta va vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va nyika tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Hlamusela leswaku ntirho wun'wana wa vahlayisi i ku va vahlayisi vo miyeta.
- 4 Hlamusela leswaku vahlayisi vo miyeta va fanele va tsundzuxa vadyondzi van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 5 Komba vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyeta va fanele va endla yini.
- 6 Hlamusela leswaku ku ta va vamani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 7 Vitana vahlayisi va tibuku ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Lerisa vadyondzi ku languta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Hlamusela vadyondzi swivumbeko leswi nga eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 10 Languta swileriso swa Musumbhunuku swa nghingiriko wa vhiki ra 3 na vadyondzi.
- 11 Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va endla leswi **va ri voxo** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hlaya hi ri wexe**, hi fanele hi:
 - a Languta phepha ra wena.
 - b Ringeta ku hlayela ehansi marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito.

- 13** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ntlawa wo leteriwa wo hlaya hi ku tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 14** Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri:
- 15** Languta swileriso swa Musumbhunuku swa nghingiriko wa vhiki ra 3 na vadyondzi.
- 16** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri voxex.
- 17** Emakumu ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi loyi u tiva maletere yo hlayanyana ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga lemuki vuxaka bya letere-mpfumawulo KUMBE mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa a ta kota ku hlaya marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva man'wana ya marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa ku peleta marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo mo tala naswona u kota ku peleta marito mo tala. Mudyondzi loyi mikarhi yin'wana u lava ku pfuniwa hi ku peleta marito.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga peleta marito ya ku a nga si ma vona. Mudyondzi loyi u hlaya hi ku olova. Loyi i un'wana wa vahlayi lava swi kotaka etlilasini.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo na marito lamantshwa

- 1 Hlamusela leswaku etlilasini ya hina lembe leri, I swa nkoka ku tshama u karhi u landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Hlaya mavonelo yo hetelela ya milawu na vadyondzi.
- 3 Burisanani hi milawu. Komba vadyondzi ndlela leyi hi landzelelaka milawu hi yona.
- 4 Byela vadyondzi ku komba ndlela leyi hi landzelelaka milawu hi yona.
- 5 Burisanani hi swikombiso swo tshova milawu na matikhomelo yo ka ya nga ri kahle etlilasini.
- 6 Burisanani leswaku ku ta humelela yini etlilasini loko ku tshoviwa milawu ya tlilasi.

Ntsivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku to tsalela ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw..
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku lahla tibuku)
- 5 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 6 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa.)
- 8 Lerisa vadyondzi ku kopunula nawu wa tlilasi lowu va wu rhandzaka hi ku hatlisa ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta va na 5 wa timinete to endla leswi.
- 9 Lerisa vadyondzi lava nga na nkarhi wo kopunula nawu wa vumbirhi etibukwini ta wona (kumbe ko tala ku ya hi leswi va nga ta swi kota hi 5 wa timinete).
- 10 Loko va hetile, va lerisi ku pfala tibuku ta vona.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.

13 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.

14 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Tsundzuxa vadyondzi hi sisteme yo ya hi yona eka mete, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw..
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka layini** ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi hingakanya milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini ya hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 11 Hlayela vadyondzi ehenhla xitori lexi nga eka papila ra 6 eka Buku ya migingiriko ya DBE.
- 12 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
 - a Xana i mani loyi a ri na siku ro velekiwa?
 - b Xana ku humelele yini endzhaku ka ku tima makhandlhele?
 - c Xana u kume yini tanihi nyiko?
- 13 Tirhisa **swi koka rinoko** swa wena leswaku vadyondzi va ta ku yingisela.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela ematshan'wini ya hina hi ku hatlisa hi miyerile!
- 15 Komba vadyondzi ku tlhelela ematshan'wini ya vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba ku famba va miyerile hi vukheta!
- 16 Vitana vadyondzi layini hi layini ku tlhela ematshan'wini ya vona.

Ntlawa wo leteriwa wo hlaya

30 wa timinete

VHIKI 2

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va nyika tlilasi tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyeta va ta tsundzuxa vadyondzi van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 5 Komba vadyondzi mpfumelelo wo ya exiyindlwani.
- 6 Hlamusela leswaku hi nkarhi wo Ntlawa wo leteriwa wo hlaya, vadyondzi a va fanelanga ku ku kavanyeta. Loko va lava ku tirhisa xihambukelo, va ta tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo.
- 7 Hlamusela ndlela leyi vadyondzi va tirhisaka mpfumelelo wa xihambukelo., na milawu ya mpfumelelo wa xihambukelo, ku fana na:
 - a I mudyondzi un'we loyi a nga ya ka exihambekelweni hi nkarhi wun'we.
 - b Vadyondzi va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile. Mpfumelelo wu va nyika 5 wa timinete ehandle ka tlilasi.
 - c Vadyondzi a va fanelanga ku tirhisa mpfumelelo ku hundza kan'we hi vhiki.
 - d Loko wo lemuka vadyondzi va nga tirhisa kahle mpfumelelo ya xihambukelo, a va nge he pfumeleriwi ku huma va ri voxo hi nkarhi wa Ntlawa wo leteriwa wo hlaya.
- 8 Vitana va hlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlaya swileriso swa Ravumbirhi wa vhiki ra 3 nghingiriko wo sungula na vadyondzi.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla **ku hlaya u ri wexe**, hi fanele hi
 - a Languta phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlaya u miyerile marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito rero.
- 13 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla na ku hlaya hi vambirhi.
- 14 Hlamusela leswaku loko hi endla **ku hlaya hi vambirhi**, hi fanele hi:
 - a Hlayela munhu loyi a nga kusuhi na wena u miyerile.
 - b Hi fanele hi cincana ku hlaya hi miyerile.
 - c Hi fanele hi cincana ku yingisela munghana wa hina a hlaya. Hi fanele hi landzelela loko munghana wa hina a hlaya, hi ringeta ku pfuna loko a nga tivi rito kumbe mpfumawulo.
- 15 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va heta nghingiriko lowu, va landzelela swivumbeko hinkwaswo leswi nga eka phepha ro tirhela.

- 16 Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ntlawa wo leteriwa wo hlaya u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi)
- 17 Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri:
- 18 Languta swileriso swa Ravumbirhi swa nghingiriko wa vumbirhi vhiki ra 3 na vadyondzi.
- 19 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri voxo.
- 20 Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ntlawa wo leteriwa wo hlaya hi ku tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 21 Emakumu ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi loyi u tiva maletere yo hlayanyana ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga lemuki vuxaka bya letere-mpfumawulo KUMBE mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa a ta kota ku hlaya marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva man'wana ya marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa ku peleta marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo mo tala naswona u kota ku peleta marito mo tala. Mudyondzi loyi mikarhi yin'wana u lava ku pfuniwa hi ku peleta marito.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga peleta marito ya ku a nga si ma vona. Mudyondzi loyi u hlaya hi ku olova. Loyi i un'wana wa vahlayi lava swi kotaka etlilasini.

Ravunharhu

Mingingiriko ya swa nomo

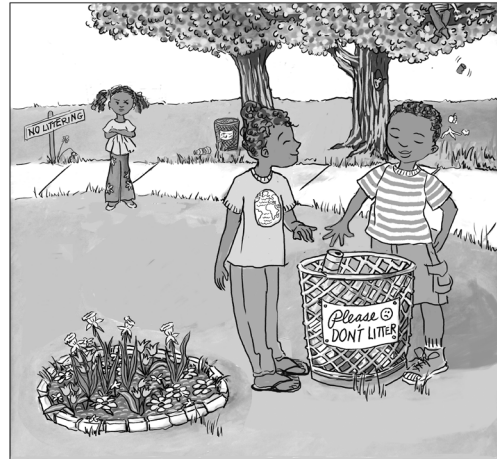
15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Ku dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a leswitsongonyana
 - Lerisa vadyondzi VANHARHU ku ta yima tlhelo rin'we ra wena.
 - Lerisa mudyondzi UN'WE ku ta yima eka tlhelo lerin'wana ra wena.
 - Vutisa vadyondzi: hi wihi ntlawa wa vadyondzi lowu nga na vadyondzi LAVANTSONGONYANA eka wena?
 - Vuyelela hi tinomboro to hambana ta vadyondzi.

VUTUMBULUXI BYO HLAMUSELA XITORI

- 1 Tsundzuxa leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawa leyitsongo eka vutumbuluxi byo hlamusela xitori. Hi fanele ku va eka mintlawa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta endla njhani mintlawa leyitsongo.
- 3 Vutisa vadyondzi loko va tsundzuka lava a va ri na vona emitlaweni leyitsongo vhiku ra ka hela? Va hlamuseli leswi mintlawa ya vona leyitsongo yi ta tshamisa sweswo – va ta va na vanhu van'we!
- 4 Lerisa
- 5 Tlanga ntlangu ku pfuna vadyondzi ndlela ya ku hatlisa na ku miyela va vumba mintlawa leyitsongo.
- 6 Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va va ri na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawa ya vona leyitsongo.
- 7 Mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nga ri ki entlaweni wa yena ku nga si hela 30 wa tisekondi, na ntlawa wa yena hinkwawo! U fanele ku ta a ta yima emahlweni ka tilasi.
- 8 Tlanga ntlangu lowu ku fikela loko ku sele ntlawa wun'we ntsena. (loko swi fanela, komisa nkarhi ku fika 20 wa tisekondi, 10 wa tisekondi.)

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

- 1 Tsundzuxa vadyondzi etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku ku landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Kombela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3 Burisanani hi milawu. Komba vadyondzi ndlela yo landzelela nawu wun'wana na wun'wana.
- 4 Byela vadyondzi ku komba ndlela leyi hi landzelelaka milawu hi yona.
- 5 Burisanani hi ku tshova milawu na matikhomelo yo ka ma nga ri kahle etlilasini.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi leswi nga ta humelela etlilasini loko ku tshoviwa milawu ya tlilasi.

Ntsivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku to tsalela ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw..
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku)
- 5 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 6 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa.)
- 8 Lerisa vadyondzi ku kopa milawu yo tala hilaha va swi kotaka hi kona swi basa hi ku hatlisa ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta van a 10 wa timinete ku endla leswi.
- 9 Loko nkarhi wu herile, lerisa vadyondzi ku pfala tibuku ta vona.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw..
- 12 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 13 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku pulana na ku mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO:

Lembe leri, ndzi lava ku dyondza _____

Lembe leri ndzi lava ku antswa eka _____

KU LULAMISA:

- 1 Tsala nongonoko wo xiyaxiya wo hlela exitsalelweni u nga si sungula dyondzo yo tsala.
- 2 Tsala mpfampfarhuto exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Nghenisa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WO XIYXIYA WO HLELA:

- 1 Ndzi na swivulwa swa kwalomu ka 2 swo helela?
- 2 Xana ndzi pelete marito hinkwawo kahle?
- 3 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 4 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi helela hi mfungho lowu nga fanela?

KOMBISA NONGONOKO WO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta hi ta titoloveta ku hlela ntirho wa hina. Hlamusela leswalu loko hi hlela, hi ringeta ku lulamisa swihoxo swa hina.
- 2 Ku hlela, hi fanele ku hlaya hi vukheta leswi hi nga swi tsala. Swi nga pfuna ku hlayela ntirho wa hina ehenhla (kambe va hlayela ehansi!)
- 3 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wo xiyaxiya wo hlela.
- 4 Lexi landzelaka, hlayela vadyondzi ehenhla mpfampfarhuto wa wena.
- 5 Hlaya nongonoko wo xiyaxiya, kutani u vula loko mpfampfarhuto wa wena wu lulamile, kumbe loko swi lava u endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 6 Kombisa ndlela yo endla ndzulamiso eka vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA KU HLELA (WA ENDLA)

- 1 Va niki tibuku to tsalela.
- 2 Byela vadyondzi ku teka mpfampfarhuto wa vona wa swivulwa swa Musumbhunuku.
- 3 Lexi landzelaka, byela vadyondzi ku languta nongonoko wo xiyaxiya wo hlela kutani va endla ndzulamiso kumbe ku antswisa loko swi fanerile.
- 4 Loko vadyondzi va karhi va tirha, fambafamba u khoma tinhlengeletano letintsongo – tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wun'wana na wun'wana wa ku tsala.
- 5 Languta swihoxo swo toloveleka eka leswi mudyondzi a nga swi tsala.

- 6 Vitana vadyondzi kutani u tsala swihoxo leswi endlilwaka hakanyingi exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ndlela yo lulamisa swihoxo leswi.

Ntlawa wo leteriwa wo hlaya

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi va tlilasi va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta nyika tlilasi tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyela va ta tsundzuxa van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 5 Komba vadyondzi mpfumelelo wa tlilasi wa xihambukelo.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi nkarhi wa Ntlawa wo leteriwa wo hlaya, a va fanelanga ku ku kavanyeta. Loko va lava ku tirhisa xihambukelo, va ta tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi milawu yo tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo, ku fana na:
 - a Mudyondzi un'we ntsena u fanele ku ya exhambukelweni hi nkarhi un'we.
 - b Vadyondzi va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile. Mpfumelelo wu va nyika 5 wa timinete ku va ehandle ka tlilasi.
 - c Vadyondzi a va fanelanga ku tirhisa mpfumelelo ku tlula kan'we hi vhiki.
 - d Loko wo lemuka leswaku vadyondzi a va tirhisa kahle mpfumelelo wa xihambukelo, a va nge pfumeleriwi ku famba va ri voxe hi nkarhi wa Ntlawa wo leteriwa wo hlaya.
- 8 Vitana vahlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Languta swileriso swa Ravunharhu vhiki ra 3 nghingiriko wo sungula na vadyondzi.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele hi:
 - a Languta phepha ra wena.
 - b Ringeta ku hlaya u miyerile marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito rero.
- 13 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta hlaya hi vambirhi.
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi vambirhi**, hi fanele hi:
 - a Hlayela munhu loyi a nga kusuhi na wena u miyerile.

- b** Hi fanele hi cincana ku hlaya hi miyerile.
- c** Hi fanele hi cincana ku yingisela munghana wa hina a hlaya. Hi fanele hi landzelela loko munghana wa hina a hlaya, hi ringete ku n'wi pfuna loko a nga tivi rito kumbe mpfumawulo.
- 15** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku heta nghingiriko lowu, va landzelela swivumbeko eka phepha ro tirhela.
- 16** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ntlawa wo leteriwa wo hlaya u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi)
- 17** Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hlatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri:
- 18** Languta swileriso swa Ravunharhu vhiki ra 3 nghingiriko wa vumbirhi na vadyondzi.
- 19** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanele ku heta nghingiriko lowu va miyerile va ri voxe.
- 20** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana ku ta edeskini ra wena ku ta hetisa ku hlela Ntlawa wo leteriwa wo hlaya u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 21** Endzhaku ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi loyi u tiva maletere yo hlayanyana ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga lemuki vuxaka bya letere-mpfumawulo KUMBE mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa a ta kota ku hlaya marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva man'wana ya marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa ku peleta marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo mo tala naswona u kota ku peleta marito mo tala. Mudyondzi loyi mikarhi yin'wana u lava ku pfuniwa hi ku peleta marito.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga peleta marito ya ku a nga si ma vona. Mudyondzi loyi u hlaya hi ku olova. Loyi i un'wana wa vahlayi lava swi kotaka etlilasini.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku tsemelela na ku hlanganisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi ya hina leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Byela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3 Hlaya nawu wun'wana na wun'wana. Vutisa vadyondzi: Hikokwalaho ka yini nawu wu ri wa nkoka?
- 4 Burisanani leswaku hikokwalaho ka yini milawu yi ri ya nkoka eku tumbuluxeni ka ndhawu yo dyondzela yo hlayiseka na ku van a ntsako.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku ta humelela yini etlilasini loko va nga landzeleli milawu ya tlilasi.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka vumbirhi

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula hi sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka layini** ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi hingakanya milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini ya hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela leyi hi tshamaka ha yona loko hi hlaya swin'we hi tisekondi titsongo.

- 11 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 12 Hlayela vadyondzi xitori lexi nga eka papila ra 6 eka Buku ya migingiriko ya DBE.
- 13 Eka layini yin'wana na yin'wana ya swifaniso, vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta yimisa voko loko va lava ku hlamula.
 - a Xana a ku ri na makhandlhele mangani ekhekheni?
 - b Xana i mani loyi a nga na siku ro velekiwa hi Mudyaxihi?
 - c Xana i mani loyi a nga na siku ro velekiwa hi Khotavuxika?
- 14 Tirhisa swo **koka rinoko** ku endla leswaku vadyondzi va ku yingisela.
- 15 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela ematshan'wini ya hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 16 Komba vadyondzi ndlela yo tlhelela ematshan'wini ya vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 17 Vitana vadyondzi layini hi layini ku vuyela ematshan'wini ya vona.

Ntlawa wo leteriwa wo hlaya

30 wa timinete

Xiyaxiya: Ku lulamisela nghingiriko lowu, u fanele u:

- *Hlele vadyondzi hinkwavo*
 - *Ntlawahate vadyondzi hi mimtlawa ya vuswikoti byo fana*
 - *Thye ntlawa wa vuswikoti byo fana. Mavito lama a ma fanelanga ku komba vuswikoti. Swin'wana swikombiso hi leswi: swiharhi swo hambana, mihandzu, swipano swa bolo, sw. na sw.*
 - *Endla chati yo ntlawa wo leteriwa wo hlaya, leswaku vadyondzi va ta vona kahle leswaku va le ka ntlawa wini*
- 1 Namuntlha, u ta veka vadyondzi eka mintlawa ya vona ya Mintlawa wo leteriwa wo hlaya.
 - 2 Komba vadyondzi chati ya ntlawa wo leteriwa. Hlaya mavito ya ntlawa wun'wana na wun'wana. Hlaya mavito ya vadyondzi hinkwavo lava nga eka ntlawa kutani u va byela ku suka va yima. Lerisa vadyondzi ku languta vadyondzi hinkwavo lava nga yima: lava I swirho swa ntlawa wa vona!
 - 3 Tlanga ntlangu na vadyondzi ku v apfuna ku tsundzuka mintlawa ya vona.
 - 4 Vitana mintlawa yo hambana ku SUKA VA YIMA kutani va TSHAMA HANSI.
 - 5 Vitana mintlawa yo hambana ku FAMBA VA MIYERILE ku ta emahlweni ka tlilasi, va MIYERILE ku vuyela ematshan'wini ya vona.
 - 6 Lerisa vadyondzi ku BELA ENHLOKWENI mavito ya vaddzi lavan'wana va nga le ntlaweni wa vona.
 - 7 Vitana vadyondzi hinkwavo ku ta ringeta mavito hinkwavo ya vadyondzi lavan'wana eka ntlawa wa vona.
 - 8 Tlangani mitlangu leyi ku fika loko vadyondzi hinkwavo va tiva mintlawa ya vona ya mintlawa yo leteriwa yo hlaya.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Ku dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito
 - a Switele
 - b Swintsongo
 - Dirowa layini ku ya ehansi exikarhi ka xitsalelo.
 - Dirowa swirhendzevutana swa **mune** tlhelo rin'we.
 - Dirowa swirhendzevutana **swimbirhi** eka tlhelo lerin'wana.
 - Vutisa vadyondzi leswaku i tlhelo rini ri nga na **swotala**.
 - Vutisa vadyondzi leswaku i tlhelo rini r inga na **leswintsongo**.
 - Vuyelela hi nhlayo yo hambana ya swirhendzevutana.

MBHURISANO HI TSALWA RO HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ro burisana exitsalelweni.
 - a Ndzi kota...
 - b Ndzi rhandza ku...
- 2 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawe leyitsongo ku burisana hi tsalwa ra ku hlaya swin'we. Hi ta fanela ku endla mintlawe leyitsongo hi ku hatlisa!
- 3 Loko hi ya eka mintlawe, hi ta tirhisa swo sungula swivulwa eka xitsalelo ku sungula mbhurisano.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba ra mbhurisano.
- 5 Hlamusela leswaku loko hi va eka mintlawe, mudyondzi un'wana na un'wana eka ntlawa u ta va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
- 6 Tivisa 'ximhandzana xo vulavula/ribye/xilo'.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta nyiketana ximhandzana xo vulavula. Loko va ri na ximhandzana xo vulavula, i nkarhi wo vona wo vulavula. Loko un'wana eka ntlawa wa vona a ri na ximhandzana xo vulavula, va fanele ku yingisela.
- 8 Vitana vadyondzi vanharhu ku ta emahlweni ka tlilasi u ta va komba ku nyiketana ximhandzana na ku hlamula swivutiso.
 - a Mudyondzi wa 1 u ta hlamula Xivutiso 1.
 - b Mudyondzi wa 2 u ta hlamula Xivutiso 1.
 - c Mudyondzi wa 3 u ta hlamula Xivutiso 1.
 - d Mudyondzi wa 4 u ta hlamula Xivutiso 1.
 - e Mudyondzi wa 1 u ta hlamula Xivutiso 2.
 - f Mudyondzi wa 2 u ta hlamula Xivutiso 2.
 - g Mudyondzi wa 3 u ta hlamula Xivutiso 2.

- h** Mudyondzi wa 4 u ta hlamula Xivutiso 2.
- 9** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo endla mintlawwa leyitsongo. Tsundzuxa vadyondzi lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Leswi swi fanele swi fana na mintlawwa ya Wavunharhu!
- 10** Tiyisisa leswaku vadyondzi va tsundzuka lava nga eka ntlawa wa vona na ndlela yo ya eka ntlawa wa vona.
- 11** Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 12** Kutani, nyika ximhandzana xo vulavula eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Va ta cincana ku hlamula swivutiso ku ya hi leswi u nga va komba.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Marito

- 1** Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2** Kombela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3** Hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 4** Vutisa vadyondzi: U na swivutiso swa njhani hi milawu leyi?
- 5** Burisanani hi milawu. Tiyisisa leswaku vadyondzi va na ku twisisa eka leswi:
 - a** Hi yini milawu
 - b** Hikokwalaho ka yini milawu yi ri ya nkoka
 - c** Swi languteka njhani ku landzelela milawu
 - d** Swi languteka njhani ku tshova nawu
 - e** Leswi nga ta humelela loko u tshove nawu

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

- 1** Hlamusela leswaku vhiki rin'wana na rin'wana eka ku hlaya swin'we, hi ta endla nghingiriko wa endzhaku ko hlaya.
- 2** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana va nga swi rhandza eka xitori ku suka eka Buku ya migingiriko ya DBE.
- 3** Tirhisa ku **kombisa** ku komba vadyondzi ndlela yo komisa 1–2 wa swivulwa swa xifaniso: **Ndzi tsundzuka leswaku a ku ri siku ro velekiwa ra mudyondzisi.**
- 4** Komba vadyondzi papila ra 6 ra buku ya migingiriko ra DBE nakambe.
- 5** Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi **minkomiso ya vona.**
- 6** Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** mavonelo ya vona na tlilasi. **Pfuna** vadyondzi ku hetisa swivulwa.

- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiqo swa ntolovelo na vadyondzi.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**.
 - a Vadyondzi va ta hundzulukela eka munhu loyi a nga kusuhi na vona.
 - b Va ta cincana ku byela vanghana va vona tinhlamulo ta swivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
- 9 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.
- 10 Tirhisa swo **koka rinoko** ku kota kuma vadyondzi.
- 11 Vitana vadyondzi vo hlayanyana ku avelana hi leswi vanghana va vona va nga swi vula.

Ntlawa wo leteriwa wo hlaya

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya lahle yo nika **Maphepha yo tirhela yo hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika na maphepha yo tirhela yo hlaya eka tilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Vatsundzuxi ndlela ya kahle yo nyika maphepha yo tirhela, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku ku ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Kutani, hlamusela leswaku u ta titoloveta leswaku ku humelela yini hi nkarhi wa ntlawa wo leteriwa wo hlaya.
- 8 Hlamusela leswaku u ta vitana ntlawa wun'we lowutsongo. Ntlawa wu fanele ku ta eni va tshama hi xirhendzevutana va miyerile.
- 9 Vadyondzi lavan'wana hinkwavo va ta tirhisa maphepha ya vona yo tirhela yo hlaya ku **hlaya va ri vox**, ku fana na ndlela leyi hi nga titoloveta hi yona.
- 10 Vitana ntlawa wa wena wo sungula. Loko va karhi va tshama hi xirhendzevutana, lerisa mudyondzi un'wana na un'wana ku rhendzeleka a vula vito ra yena, na xitori xin'we lexi va xi rhandzaka.
- 11 Loko u karhi u vulavula na ntlawa lowutsongo, vadyondzi lavan'wana va fanele ku tirha va ri vox. I swa nkoka ku va byela loko va endla swo huma endleleni leswi nga fambelaniki na ku hlaya u ri wexe hi nkarhi lowu.
- 12 Lerisa ntlawa wo sungula ku tthelela ematshan'wini ya vona va miyerile.
- 13 Vuyelela leswi na mintlawa hinkwayo.

Giredi 3

KOTARA 1

Whiki

3

NKONGOMELO:

Xana xinghana i yini?

Malulamiso ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso xifaniso xa wena na vanghana va wena; kombela vadyondzi ku ta na swifaniso.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: vanghana va ndhuma.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 2, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 3, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 4, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa un'we wa vanghana va wena. Tsala xivulwa lexi hlamuselaka munghana wa wena.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso Wendy Whale a pfuna vanghana va yena eka Buku Leyikulu: Wendy Whale a pfuna
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Xana xinghana i yini?
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i yini munghana?
 - b Xana vanghana va endla yini?
 - c Xana vanghana a va fanelangi ku endla yini?

VHIKI 3

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ponisa
 - tshembeka
 - la tshembekeke

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Va na munghana lonene...kombisa ku hlayisa.	<i>Encenyeta ku hlayisa</i>
Va na munghana lonene...dyondza ku avela	<i>Encenyeta ku avela</i>
Va na munghana lonene...loko u tlanga	<i>Encenyeta ku tlanga</i>
Va na munghana lonene...masiku hinkwawo	<i>Pfula mavoko eka masiku hinkwawo</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1-5 ekusuhi na ndzilakano.

- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Ndza rhetemuka empfuleni.
- 4 Xo landzela, tsala masivi lama landzelaka ekusuhi na tinomboro 2–5:
 - 2 Yena (wa xinuna)
 - 3 Yena (wa xisati)
 - 4 Hina
 - 5 Vona
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala xivulwa va sungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 8 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
 - 1 Ndza rhetemuka empfuleni.
 - 2 Yena (wa xinuna) wa rhetemuka empfuleni.
 - 3 Yena (wa xisati) wa rhetemuka empfuleni.
 - 4 Ha rhetemuka empfuleni.
 - 5 Va rhetemuka empfuleni.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Wendy Whale a pfuna.
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.

- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlala xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Xana u ehleketa leswaku swi vula yini ku va munghana lonene? Tsala seti ya swileriso leswi byelaka un'wana leswaku a nga endla njhani ku va munghana lonene eka wena.

NTIRHO: Tsala seti ya swileriso.

QHINGA RA NKUNGUHATO: Tsala nongonoko

VHIKI 3

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena hi nhlokomhaka, ku fana na:
Ndzi ehleketa leswaku ku na swilo swin'wana leswi vanhu hinkwavo va lavaka vanghana va vona va swi endla. Kambe, ndzi tlhela ndzi ehleketa leswaku vanhu vo hambanahambana va lava swilo swo hambanahambana ku suka eka vanghana va vona. Eka mina, swi na nkoka ku va na vanghana lava tsakelaka ku vulavula na ku yingisela.

KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Va na na rimba ro kunguhata ri tsariwile eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi maendlelo ya wena ya nongonoko hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa kungu eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Swivutiso swo kunguhata

- 1 Xana hi xihi xilo xin'we xa nkoka lexi munghana a faneleke ku xi endla?
- 2 Xana hi xihi xin'wana xa nkoka munghana a faneleke ku xi endla?
- 3 Xana hi xihi xa vunharhu xa nkoka lexi munghana a faneleke ku xi endla?
- 4 Xana hi xihi xilo xin'we munghana a nga fanelangiki ku xi endla?
- 5 Xana hi xihi xilo xin'wana munghana a nga fanelangiki ku xi endla?
- 6 Xana hi xihi xilo xavunharhu munghana a nga fanelangiki ku xi endla?

Kungu

- a Ku yingisela
- b Ku tsakisa
- c Ku avelana switlangiso
- d Ku va na mona
- e Ku vungunya
- f Ku avelana swihundla

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi swilo swa nkoka leswi un'wana a fanelaka ku swi endlaka ku va munghana lonene. Hlamusela leswaku

vadyondzi va fanele ku tlhela va ehleketa hi swilo leswi vanghana va nga fanelangiki ku swi endla.

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Kombela vadyondzi ku tsala nhlokomhaka: **Swileriso: Kungu**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.

Pulani

1. Avela
2. Ku van a musa
3. ku yingisela
4. ku biha
5. ku tso nana
6. ku hleka mina.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **hl**
- 2 Vula rito: **hlala**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/hl/-/a/-/l/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: **/hl/**
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: **/a/**
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **hlala**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/hl/-/a/-/l/-/a/ = hlala**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/hla/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/la/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/hla/-/la/ = hlala**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **hl**
- 2 Vula rito: **hleka**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/hl/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/e/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/k/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo hetelela eka rito? **/a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: **/hl/-/e/-/k/-/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **hleka**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/hl/-/e/-/k/-/a/ = hleka**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito: **/hle/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito: **/ka/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/hle/-/ka/ = hleka**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya hl.**

- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 hlamba
 - 2 hleka
 - 3 hluva
 - 4 hlala
 - 5 hlawula
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

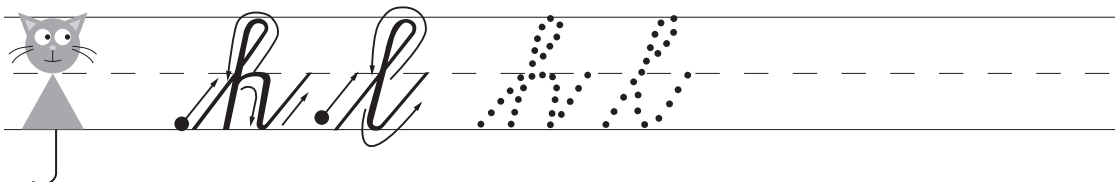
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **hl**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

 hlamba

 hleka

 hluwa

 hlala

 hlawula

 hlakula

 Hlamba mavoko.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Xindyangwana xa Clownfish a xi tshama endzeni ehansi ka lwandle laha ku nga na swimilana swa le lwandle, ko enta ka lwandle ra wasi.	Xana Clownfish a tshama kwihl ? Oho, a tshama endzeni ehansi ka lwandle laha ku nga na swimilana swa lwandle.
Ndyangu wa Clownfish lowutsongo a wu tsakile hikuva a va tshama elwandle. A va kuma swakudya swo tala endzeni ehansi ka lwandle. A va ri na vanghana vo tala eka xitikwana xa vona kona kwale hansi ka lwandle. A va titwa va hlayisekile swinene.	Xana ndyangu wa ka va Clownfish a va titwa njhani ? Oho, a va titwa va hlayisekile. Leswi vulaka leswaku minkarhi yo tala, a va nga ri enghozini.
Kambe siku rin'wana, loko ndyangu wa Clownfish wu ri eku dyeni swo lalela, va twe un'wana a huwelela ehenhla: 'Pfunani! Pfunani! Pfunani!' 'Yoo! I mani a huwelelaka hi ndlela leyi?' Ku vutisa Tatana Clownfish. 'Ku humelela yini?' ku rila vana lvanharhu, va karhi va chava. 'Ndzi ta ya ndzi ya languta!' Manana Clownfish a vula hi xivindzi.	Xana ndyangu wa Clownfish wu twe yini ? Yoo! Va twe un'wana a ri eku huweleleni a lava ku pfuniwa! Ndza tivutisa leswaku a ku ri mani?
Manana Clownfish u hlamberile ku ya endzeni ehansi ka lwandle. Vana na Tatana Clownfish va hlambele endzhaku ka yena, va lava ku tiva leswaku ku humelela yini. Kutani, va vona Shady Shark a hlongorisa munghana wa vona, Angie Angelfish. A n'wi tshembisa ku n'wi dya!	--
Manana Clownfish u vitane Angie ku ta laha ku nga hlayiseka endzeni ehansi ka lwandle. Kambe Angie wa vanhu a chuhile kutani a hlambela a ya endzeni ndzeni ka lwandle ku balekela Shady Shark.	I mani loyi a huwelela a lava ku pfuniwa? Yoo! A ku ri munghana wa vona Angie Angelfish! Ndza tivutisa leswaku Shady Shark u ta n'wi kuma ke?
'Yoo!' ku rila vana va Clownfish. 'Xana ku ta humelela yini loko munghana wa hina Angie o dyiwa?' 'Hi ta pfuna!' Ku vula Tatana Clownfish. 'A hi nge hlambeli hi n'wi landza, kumbe Shady Shark a nga hi dya na hina!' ku vula Manana Clownfish.	Vana va Clownfish va lava ku pfuna! Oho! Va ta lava Wendy Whale! Va Clownfish i vantsongo, kambe Wendy Whale a nga pfuna Angie!

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Hiloko, vandyangu wa Clownfish va hlanganisa tindhloko ta vona. Va tirhe swin'we ku kunguhata. A va swi tiva leswaku ku na xihadyana xin'we lexi nga sirhelelaka Angie eka Shady Shark: a va fanele va kuma Wendy Whale!	
Tatana Clownfish u hlambele hi ku hatlisa a vuyela ekaya ka vona. U kume riqingho ra yena ra tihlampfi. Kutani, a vitana Wendy Whale. 'Wendy, Wendy, ndzi kombela u ta ndzi pfuna!' ku vula Tatana Clownfish. 'Shady Shark u hlongorisa Angie Angelfish. Munghana wa hina u le nghozini!'	Xana Tatana Clownfish u bele mani riqingho? Oho! U bele Wendy Whale ku ta a ta n'wi pfuna! Ndza tivutisa loko Wendy Whale a ta swi kota ku ponisa Angie?
Wendy Whale u hlamberile a kongoma eka munghana wa yena Angie Angelfish. Hi ku tlangisa ncila wa yena ntsena, u chavise Shady Shark, kutani, a famba emahlweni ka Angie leswaku Angie a ta kota ku baleka.	Xana Wendy Whale u n'wi ponise njhani eka Angie? Oho! U chavise Shady Shark a tlhela a n'wi huwelela!
Loko nkarhi wu karhi wu famba, Angie Angelfish u kume Wendy, Angie u n'wi nyike hari yo hlawuleka leyi a nga n'wi endlela yona. 'U munghana wo lulama!' ku vula Angie. Wendy Whale u ambale hari ya yena ya xinghana hi ku tinyungubyisa a karhi a hlambela endzeni ka lwandle.	Hikokwalaho ka yini Angie a endlele Wendy hari? Oho! U n'wi endlele hari hikuva i munghana wo lulama.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani a lavaka ku pfuniwa?	Angie Angelfish u lava ku pfuniwa.
Xana Tatana Clownfish u vitana mani ku ta n'wi pfuna?	U vitana Wendy Whale.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Tatana Clownfish a bele Wendy Whale riqingho?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u lava ku pfuna munghana wa yena Angie. • Hikuva Clownfish i ntsongo ku kota ku pfuna – a nga dyiwa! • Hikuva wa swi tiva leswaku Wendy Whale i munghana wo lungha. • Hikuva Tatana Clownfish u lava Wendy Whale a pfuna Angie Angelfish. • Hikuva Wendy Whale hi lonkulu naswona Shady Shark a nge n'wi vavisi.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku hlaya 3**.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

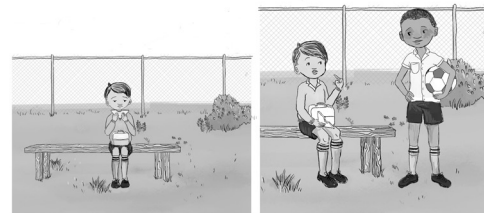
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tshembisa
 - xungeta
 - sirhelela

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Va na munghana lonene...kombisa ku hlayisa.	<i>Encenyeta ku hlayisa</i>
Va na munghana lonene...dyondza ku avela	<i>Encenyeta ku avela</i>
Va na munghana lonene...loko u tlanga	<i>Encenyeta ku tlanga</i>
Va na munghana lonene...masiku hinkwawo	<i>Pfula mavoko eka masiku hinkwawo</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawe ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa, na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **sw**
- 2 Vula rito: **sweka**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**sw**/-/e/-/k/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**sw**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**e**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**k**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **sweka**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**sw**/-/e/-/k/-/a/ = **sweka**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**swe**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ka**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**swe**/-/ka/ = **sweka**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **sw**
- 2 Vula rito: **swona**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**sw**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**o**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**n**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**sw**/-/o/-/n/-/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **swona**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**sw**/-/o/-/n/-/a/ = **swona**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito?: /**swo**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito?: /**na**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**swo**/-/na/ = **swona**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya sw**.

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 sweka
 - 2 sweswi
 - 3 swimilani
 - 4 swirhatana
 - 5 swukuta
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

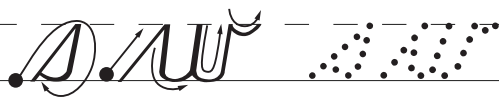
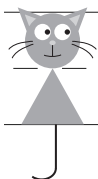

Ntivotso:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **sw**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikeni ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.

sweka

sweswi

swimilani

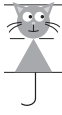
swihatana

swukuta

swona

sweka wuswa.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Xana u ehleketa leswaku swi vula yini ku va munghana lonene? Tsala seti ya swileriso leswi byelaka un'wana leswaku a nga va munghana lonene njhani eka wena.

NTIRHO: Tsala seti ya swileriso.

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Xo sungula, ku va munghana wa mina u fanele ku...
- 2 Xa vumbirhi, u fanele ku ...
- 3 Xa vunharhu, u fanele ku...
- 4 Xa vumune, a wu fanelangi ku...
- 5 Xa vuntlhanu, a wu fanelangi ku...
- 6 Xo hetelela, a wu fanelangi ku...

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:
- 5 **Xo sungula, ku va munghana wa mina u fanele ku va muyingiseri lonene.**
- 6 **Xa vumbirhi, u fanele ku va kahle eka mina.**
- 7 **Xa vunharhu, u fanele ku avelana switlangiso swa wena na mina (na mina ndzi ta avelana na wena!).**
- 8 **Xa vumune, a wu fanelangi ku va na mona eka mina.**
- 9 **Xa vuntlhanu, a wu fanelangi ku ndzi vungunya.**
- 10 **Xo hetelela, a wu fanelangi ku humesa swihundla swa mina.**

DYONDZISA XRM (XIVUMBEKO XA RIRIMI NA MATIRHISELO) (NDZA ENDLA)

- 1 Hlawula XRM lexi nga fanela ku dyondzisa vundzeni.
- 2 Hlamusela vadyondzi xivumbeko na ntirho wa XRM.
- 3 Loko hi tsala swileriso, hi nga sungula hi nomboro ya marito ku hi tivisa leswaku ku na swiletelo swingani. Lawa i marito yo fana na: xo sungula, xa vumbirhi, xa vunharhu, sw. na sw.

- 4 Marito lawa ma vuriwa tinomboro hi marito.
- 5 Ku komba leswaku hi le makumu, eka xileriso xo hetelela hi nga tirhisa: xo hetelela, kumbe xa makumu.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Swileriso: Mpfapfarhuta**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tlasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

Ku va munghana lonene

1. Xo sungula, ka va mungana wa mina u fanelle ku ndzi avela
2. Xa vumbiri, u fanelle ku va ni musa
3. Xa vunharhu, u fanelle ku yingisela swihundla swa mina
4. Xa vumone, a wu fanelanga ku ndzi endla swo biha
5. Xa vunt hanu, a wu fanelanka ku tsonana
6. Xo hetelela, a wu fanelanka ku ndzi hlega.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **hlakula, hlawula**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **hlakula, hlawula**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /k/ na /w/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **veka, hleka**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **veka, hleka**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **hlala**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **lala, hala, tala, pfala, twala, nghala**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **swona**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **mona, nona, pona, chona, kona, thona, tona, tsona**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2**MAQHINGA YA KU HLAYA: KAMBISISA TSALWA**

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Xindyangwana xa Clownfish a xi tshama endzeni ehansi ka lwandle laha ku nga na swimilana swa le lwandle, ko enta ka lwandle ra wasi.	I mani loyi a tshama endzeni ehansi ka lwandle laha ku nga na swimilana swa le lwandle?
Ndyangu wa Clownfish lowutsongo a wu tsakile hikuva a va tshama elwandle. A va kuma swakudya swo tala endzeni ehansi ka lwandle. A va ri na vanghana vo tala eka xitikwana xa vona kona kwale hansi ka lwandle. A va titwa va hlayisekile swinene.	Hikokwalaho ka yini vandyangu wa Clownfish va rhandza ku tshama endzeni ehansi ka lwandle? Oho, a va ri na swakudya swo tala leswi va nga swi dyaka, na vanghana vo tala, naswona a va titwa va hlayisekile.
Kambe siku rin'wana, loko ndyangu wa Clownfish wu ri eku dyeni swo lalela, va twe un'wana a huwelela ehenhla: 'Pfunani! Pfunani! Pfunani!' 'Yoo! I mani a huwelelaka hi ndlela leyi?' Ku vutisa Tatana Clownfish. 'Ku humelela yini?' ku rila vana lavanharhu, va karhi va chava. 'Ndzi ta ya ndzi ya languta!' Manana Clownfish a vula hi xivindzi.	Hikokwalaho ka yini vana va chava. Oho! Hikuva va twe un'wana a huwelela ehenhla, naswona a va nga swi tivi leswaku ku humelela yini!
Manana Clownfish u hlamberile ku ya endzeni ehansi ka lwandle. Vana na Tatana Clownfish va hlambele endzhaku ka yena, va lava ku tiva leswaku ku humelela yini. Kutani, va vona Shady Shark a hlongorisa munghana wa vona, Angie Angelfish. A n'wi tshembisa ku n'wi dya!	--
Manana Clownfish u vitane Angie ku ta laha ku nga hlayiseka endzeni ehansi ka lwandle. Kambe Angie wa vanhu a chuhile kutani a hlambela a ya endzeni ndzeni ka lwandle ku balekela Shady Shark.	Hikokwalaho ka yini Angie a hlambela a ya endzeni ndzeni ka lwandle? Oho! Hikuva a chuhile. A lava ku balekela Shady Shark!

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Yoo!' ku rila vana va Clownfish. 'Xana ku ta humelela yini loko munghana wa hina Angie o dyiwa?'</p> <p>'Hi ta pfuna!' Ku vula Tatana Clownfish.</p> <p>'A hi nge hlambeli hi n'wi landza, kumbe Shady Shark a nga hi dya na hina!' ku vula Manana Clownfish.</p> <p>Hiloko, vandyangu wa Clownfish va hlanganisa tinhloko ta vona. Va tirhe swin'we ku kunguhata. A va swi tiva leswaku ku na xihadyana xin'we lexi nga sirhelelaka Angie eka Shady Shark: a va fanele va kuma Wendy Whale!</p>	<p>Hikokwalaho ka yini va Clownfish va nga hlambeli va landza Angie hi voxo. Oho! Hikuva i vantsongo na vona – va nga ta dyiwa!</p>
<p>Tatana Clownfish u hlambele hi ku hatlisa a vuyela ekaya ka vona. U kume riqingho ra yena ra tihlampfi. Kutani, a vitana Wendy Whale. 'Wendy, Wendy, ndzi kombela u ta ndzi pfuna!' ku vula Tatana Clownfish. 'Shady Shark u hlongorisa Angie Angelfish. Munghana wa hina u le nghozini!'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Wendy Whale a nga chavi? Oho! Hikuva u ehleketa leswaku Shady Shark a nge n'wi twisi ku vava.</p>
<p>Wendy Whale u hlamberile a kongoma eka munghana wa yena Angie Angelfish.</p> <p>Hi ku tlangisa ncila wa yena ntsena, u chavise Shady Shark, kutani, a famba emahlweni ka Angie leswaku Angie a ta kota ku baleka.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Wendy Whale a huwelele Shady Shark? Oho! Hikuva Shady Shark u na mbilu yo biha na swona u chavisela swihadyana leswintsongo. Wendy a nga ehleketi leswaku u fanele a endla leswi!</p>
<p>Loko nkarhi wu karhi wu famba, Angie Angelfish u kume Wendy, Angie u n'wi nyike hari yo hlawuleka leyi a nga n'wi endlele yona. 'U munghana wo lulama!' ku vula Angie.</p> <p>Wendy Whale u ambale hari ya yena ya xinghana hi ku tinyungubyisa a karhi a hlambela endzeni ka lwandle.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Wendy Whale a tinyungubyisa? Oho! Hikuva Angie u n'wi endlele hari yo hlawuleka ya xinghana.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Hi kwihi laha ku nga hlayiseka?	Ku hlayiseke le hansi laha ku nga na swimilana swa le lwandle.
Xana Wendy Whale u va pfuna njhani vanghana va yena?	<ul style="list-style-type: none"> • U fika hi ku hatlisa loko Tatana Clownfish a n'wi vitana. • U hlongola Shady Shark hi ncila wa yena. • U hlambela emahlweni ka Angie leswaku a ta n'wi sivela eka Shady Shark. • U holovela Shady Shark a n'wi byela leswaku a nga chaviseli tihlampfi letintsongo.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini va Clownfish va chuhile?	<ul style="list-style-type: none"> • A va chuhile loko va twa munhu a huwelela. • A va chuhile hikuva a va nga swi tivi leswaku ku humelela yini? • A va chuhile va ehleketa leswaku Angie u ta dyiwa! • A va chava Shady Shark! • A va chava ku landza Angie, hikuva va nga dyiwa.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpafapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - hanyelo ra munhu
 - langalanga
 - hanana

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Va na munghana lonene...kombisa ku hlayisa.	<i>Encenyeta ku hlayisa</i>
Va na munghana lonene...dyondza ku avela	<i>Encenyeta ku avela</i>
Va na munghana lonene...loko u tlanga	<i>Encenyeta ku tlanga</i>
Va na munghana lonene...masiku hinkwawo	<i>Pfula mavoko eka masiku hinkwawo</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Ximunhuhatwankulu eka xitori lexi i...
 - b I munghana lonene loko...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitori xi komba nkongomelo wa vunghana hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu. Swi katsa swirhanghi.

hl	sw	e
a	u	k
i	t	o

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/hl/** na **/sw/**
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/sw/ - /e/ - /k/ - /a/ = sweka**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa **/hl/ kumbe /sw/**
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: **/k/ - /o/ - /m/ - /a/ = koma**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **hl, sw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **sweka, sweswi, swimilana, swukuta, swona, hleka, hlala, hlakula, koma, kona, lala, mona**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: KOMISA

ENCENYETA XITORI

XITSHURIWA	MUDYONDZISI A KU	VADYONDZI VA ENDLA
Xindyangwana xa Clownfish a xi tshama endzeni ehansi ka lwandle laha ku nga na swimilana swa le lwandle, ko enta ka lwandle ra wasi.	A hi hlambeleni elwandle ku fana na nhlampfi!	Onge va hlambela.
Ndyangu wa Clownfish lowutsongo a wu tsakile hikuva a va tshama elwandle. A va kuma swakudya swo tala endzeni ehansi ka lwandle. A va ri na vanghana vo tala eka xitikwana xa vona kona kwale hansi ka lwandle. A va titwa va hlayisekile swinene.	Ndyangu wa ka Clownfish wu titwa wu tsakile na ku hlayiseka.	Va languteka va tsakile na ku hlayiseka.
Kambe siku rin'wana, loko ndyangu wa Clownfish wu ri eku dyeni swo lalela, va twe un'wana a huwelela ehenhla: 'Pfunani! Pfunani! Pfunani!' 'Yoo! I mani a huwelelaka hi ndlela leyi?' Ku vutisa Tatana Clownfish. 'Ku humelela yini?' ku rila vana lavanharhu, va karhi va chava. 'Ndzi ta ya ndzi ya languta!' Manana Clownfish a vula hi xivindzi.	Kombela mudyondzi un'we ku ta emahlweni ka tllasi a ta huwelela 'pfunani' Byela vadyondzi lavan'wana hinkwavo: Hinkwerhu a hi endleni onge ha chava ku fana na clownfish lontsongo.	Mudyondzi un'we a huwelela: 'pfunani' Hinkwavo vadyondzi lavan'wana: Va languteka va chava Va ku: 'Ku humelela yini?'
Manana Clownfish u hlamberile ku ya endzeni ehansi ka lwandle. Vana na Tatana Clownfish va hlambele endzhaku ka yena, va lava ku tiva leswaku ku humelela yini. Kutani, va vona Shady Shark a hlongorisa munghana wa vona, Angie Angelfish. A n'wi tshembisa ku n'wi dya!	A hi endleni onge hi Manana Clownfish. A hi vitaneni Angie ku ta endzeni ehansi ka lwandle!	Va ku: 'Tana haleno Angie!'
Manana Clownfish u vitane Angie ku ta laha ku nga hlayiseka endzeni ehansi ka lwandle. Kambe Angie wa vanhu a chuhile kutani a hlambela a ya endzeni ndzeni ka lwandle ku balekela Shady Shark.	A hi endleni onge hi ndyangu wa ka clownfish. A hi ringeteni ku ehleketa rhengu, ku fana na vona!	Va hlanganisa tinhloko na vaakelani. Va ku: 'Xana hi nga n'wi pfuna njhani Angie Angelfish?' Va ku: 'A hi kumeni Wendy Whale!'

XITSHURIWA	MUDYONDZISI A KU	VADYONDZI VA ENDLA
<p>'Yoo!' ku rila vana va Clownfish. 'Xana ku ta humelela yini loko munghana wa hina Angie o dyiwa?'</p> <p>'Hi ta pfuna!' Ku vula Tatana Clownfish.</p> <p>'A hi nge hlambeli hi n'wi landza, kumbe Shady Shark a nga hi dya na hina!' ku vula Manana Clownfish.</p> <p>Hiloko, vandyangu wa Clownfish va hlanganisa tihloko ta vona. Va tirhe swin'we ku kunguhata. A va swi tiva leswaku ku na xihadyana xin'we lexi nga sirhelelaka Angie eka Shady Shark: a va fanele va kuma Wendy Whale!</p>	<p>A hi endleni onge hi hina Tatana Clownfish. Hi ta hlambela hi ya ekaya hi ya vitana Wendy Whale.</p>	<p>Onge va hlambela va ya ekaya.</p> <p>Onge va fonela Wendy Whale.</p> <p>Va ku: 'Wendy, Wendy, hi kombela u pfuna!'</p>
<p>Tatana Clownfish u hlambela hi ku hatlisa a vuyela ekaya ka vona. U kume riqingho ra yena ra tihlampfi. Kutani, a vitana Wendy Whale. 'Wendy, Wendy, ndzi kombela u ta ndzi pfuna!' ku vula Tatana Clownfish. 'Shady Shark u hlongorisa Angie Angelfish. Munghana wa hina u le nghozini!'</p>	<p>A hi endleni onge hi hina Wendy Whale!</p>	<p>Languteka u ri lonkulu ku fana na Wendy Whale.</p> <p>Va ku: ' U muxanisi lonkulu wa mona! Ku va u ri nkulu naswona u ri na matimba a swi vuli leswaku u fanele ku chavisa swivumbiwa leswitsongo!'</p>
<p>Wendy Whale u hlamberile a kongoma eka munghana wa yena Angie Angelfish.</p> <p>Hi ku tlangisa ncila wa yena ntsena, u chavise Shady Shark, kutani, a famba emahlweni ka Angie leswaku Angie a ta kota ku baleka.</p>		
<p>Loko nkarhi wu karhi wu famba, Angie Angelfish u kume Wendy, Angie u n'wi nyike hari yo hlawuleka leyi a nga n'wi endlela yona. 'U munghana wo lulama!' ku vula Angie.</p> <p>Wendy Whale u ambale hari ya yena ya xinghana hi ku tinyungubyisa a karhi a hlambela endzeni ka lwandle.</p>	<p>A hi langutekeni hi tinyungubyisa ku fana na Wendy!</p>	<p>Onge va vekela hari.</p> <p>Onge va hlambela na hari, va vonaka va tinyungubyisa.</p>

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 3.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 3

KOTARA 1

Vhiki

4

NKONGOMELO:

Xana xinghana i yini?

Malulamiso ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Swifaniso swo tsemiwa swa le ka timagazini swa vanghana.
- 4 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: endla ndzavisiso hi Siku ra Misava hinkwayo ra Xinghana.
- 5 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 6 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 4, A hi hungaseni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 5, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 6, A hi vulavuleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa nkarhi lowu u pfuneke munghana, tanihi Wendy Whale.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Mbuso na Precious va hlekelela swin'we eka Buku Leyikulu: Khokholo ra santi ra Mbuso
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Xana i yini xinghana?
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana u dyondze yini hi xinghana eka Wendy Whale?
 - b Xana hi wahi mahanyelo lawa vanghana lavanene va nga na wona?
 - c Xana hi swihi swilo swin'wana leswi vanghana va nga fanelangiki ku swi endla?

VHIKI 4

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimfpapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - khokholo ra santi
 - migodi yo enta
 - foxolo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Va na munghana lonene...kombisa ku hlayisa.	<i>Encenyeta ku hlayisa</i>
Va na munghana lonene...dyondza ku avela	<i>Encenyeta ku avela</i>
Va na munghana lonene...loko u tlanga	<i>Encenyeta ku tlanga</i>
Va na munghana lonene...masiku hinkwawo	<i>Pfula mavoko eka masiku hinkwawo</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Marito ya Vun'we ya ya eka Vunyingi.**
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela marito ya vun'we lama landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala marito etlhelo ka nomboro leyi faneleke.

Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi

- 1 xikepe
 - 2 mbuti
 - 3 chele
 - 4 xisaka
 - 5 nongonoko
- 4 Lexi landzelaka,lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala marito ma ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
 - 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
 - 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
 - 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi

- 1 xikepe
swikepe
 - 2 mbuti
timbuti
 - 3 chele
machele
 - 4 xisaka
swisaka
 - 5 nongonoko
minongonoko
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
 - 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni mi koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya**QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA**

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Khokholo ra santi ra Mbuso
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Hlela

NHLOKOMHAKA: Xana u ehleketa leswaku swi vula yini ku va munghana lonene? Tsala swileriso leswi byelaka un'wana leswaku a nga endla njhani ku va munghana lonene eka wena.

NTIRHO: Tsala seti ya swileriso.

MALULAMISELO:

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo ya ku tsala.
- 2 Tsala mpfapfarhuto wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WO KAMBELA MAHLELELO:

- 1 Xana ndzi tirhise nkarhi wa sweswi?
- 2 Xana ndzi sungule xileriso xin'wana na xin'wana hi nomboro ya marito?
- 3 Xana ndzi na 6 wa swileriso?
- 4 Xana marito hinkwawo ndzi ma pelete kahle?
- 5 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi na hiko emakumu kumbe xihlamalo?

KOMBISA NDLELA YA KU HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.

- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA):

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma mpfapfarhuto wa ku tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela ku hlela na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.- tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisa kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

Ku va munghana lonene

1. Xo sungula, ka va mungana wa mina u fanelke ku ndzi avela
2. Xa vumbiri, u fanelke ku va ni musa
3. Xa vunharhu, u fanelke ku yingisela swihundla swa mina
4. Xa vumshu, a wu fanelanga ku ndzi enella swo biha
5. Xa vunt'hanu, a wu fanelanga ku tsonana
6. Xo hetelela, a wu fanelanga ku ndzi hleka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA ...

- 1 Vula mpfumawulo: **rh**
- 2 Vula rito: **rhula**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo un'we-un'we: **/rh/-/u/-/l/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/rh/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/u/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **rhula**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/rh/-/u/-/l/-/a/ = rhula**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/rhu/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/la/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/rhu/-/la/ = rhula**

HA ENDLA ...

- 1 Vula mpfumawulo: **rh**
- 2 Vula rito: **rhuma**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/rh/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/u/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/m/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: **/rh/-/u/-/m/-/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **rhuma**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/rh/-/u/-/m/-/a/ = rhuma**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito?: **/rhu/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?: **/ma/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/rhu/-/ma/ = rhuma**

MA ENDLA ...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya rh.**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 rhavi
 - 2 rhambu
 - 3 rhula
 - 4 rhuma
 - 5 rhole
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

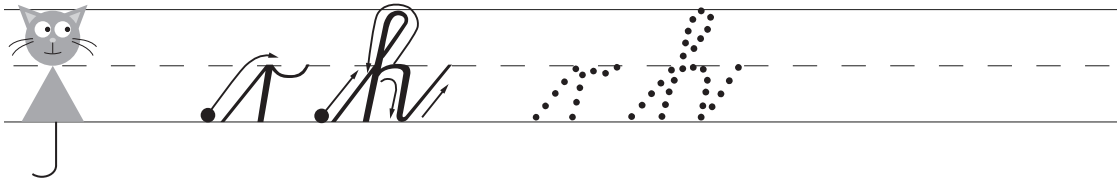
Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **rh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

 havi

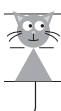
 hambu

 hula

 huma

 hole

 hengu

 hisa havi ra mushi.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA /KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku sukela loko manana wa Mbuso a n'wi byele leswaku va ta ya eribuweni ra lwandle hi nkarhi wo wisa wa ximumu, leswi a ehleketaka hi swona ntsena i ku aka makhakholo ya santi.</p> <p>Mbuso u ehleketa hi ku aka makhokhoho yo saseka ya santi. Mbuso u ehleketa hi ku aka makhokhoho ya santi lama ma nga rhendzeriwa hi migodi yo enta, yi tele hi mati ya lwandle.</p>	<p>Ndza ti vutisa leswaku Mbuso u tshama a ya elwandle?</p>
<p>Mbuso na manana wa yena va yile emavhengeleni ku ya xava hinkwaswo leswi va nga ta swi lava loko va ya eribuweni ra lwandle. Loko va ha yimile eka layini yo hakela, Mbuso u vone bakiti na foxolo. 'Manana, U nga ndzi xavela swona?' a xavelela, 'Ndza kombela! Ndza kombela!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Mbuso u lava ku xava bakiti na foxolo leswaku swi ta n'wi pfuna ku endla makhokhoho eribuweni ra lwandle!</p>
<p>Siku leri landzelaka, Mbuso na manana wa yena va pfuke nampundzu va ya erhenkeni ya mathekisi. Thekisi yi fambe tiawara na tiawara, ku fikela loko Mbuso a ta vonela lwandle hi le kule!</p>	<p>Ndza ti vutisa loko Mbuso a vona lwandle ro sungula?</p>
<p>Loko va hetelele va fikile eribuweni ra lwandle, Mbuso u sungule ku cela. U chele santi endzeni ka bakiti ra yena lerintshwa. Kutani, a tirhisa bakiti ku endla makhokhoho ya santi. U tirhise swimhandzana ku endla mijeko a yi veka ehenhla ka khokhoho. U tirhise swiphamba leswitsongo swo basa ku endla mafasitere. U cele mugodi a rhendzela khokhoho. Kutani, a wu tata hi mati ya lwandle.</p>	<p>Mbuso u vonaka onge u na ntokoto. Ndzi nga kumbetela leswaku leri a hi khokhoho ra santi ra yena ro sungula ku ri aka, hikuva wa swi tiva leswaku u endla yini!</p>
<p>Mbuso u tlhelele endzhakunyana a languta ntirho wa yena lowo saseka. A hundzuluka a vitana manana wa yena. 'Manana!' a huwelela, 'Tana u ta vona!' Mbuso u hundzuluke hi nkarhi wa kahle ku vona nhwanyana loko a raha bolo ya yena ya wasi yi kongoma khokhoho ra yena ra santi. Khokhoho ra santi hinkwaro ri wela ehansi.</p>	<p>Yoo! Ndza ti vutisa leswaku Mbuso u ti twa njhani loko khokhoho ra yena ra santi ri onhiwile?</p>
<p>Xinhwanyatana xi hundzulukile xi tsutsuma. Mbuso u sale na nhulu ya misava.</p> <p>'He wena!' a huwelela, 'U onhe khokhoho ra mina!' Kambe xinhwanyatana a xi hundzulukanga. Xi tsutsume xi rhelela eribuweni ra lwandle.</p>	<p>Ndza ti vutisa leswaku hikokwalaho ka yini xinhwanyatana xi onhe khokhoho ra Mbuso?</p>

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Mbuso u tsutsumele eka manana wa yena. 'Xinhwanyatana lexiya, xi onhe khokholo ra mina ra santi hinkwaro!' ku vula Mbuso.</p> <p>'A swi na mhaka a hi aki rin'wana,' ku vula manana wa yena. Mbuso na manana wa yena va sungule ku cela santi. Va tirhise bakiti ku endla makhokholo. Va endle makhokholo yo tala ku tlula khokholo ra santi ra Mbuso ro sungula. Va tirhise swimhandzana ku endla mijeko. Mijeko a yi ri yikulu ku tlula ya khokholo ra Mbuso ra santi ro sungula. Va kume swiphamba leswikulu swo basa ku endla mafasitere. Kutani, va cela mugodi wu rhendzela khokholo. Mugodi a wu entile ku tlula wo sungula. Va tirhise bakiti ku tata mugodi hi mati ya lwandle. Kutani, va aka buloho ro tsemakanya mugodi.</p>	<p>Oho! Ndzi nga kumbetela leswaku manana wa Mbuso u lava ku n'wi pfuna ku aka khokholo ra santi ku pfala leri nga onhiwa!</p>
<p>Mbuso na manana wa yena va tlhentlehele endzhakunyana va languta ntirho wa wona.</p> <p>'Hi, khokholo leri ra santi ri kahle ku tlula ra wena ro sungula!' ku vula rito ra xinhwanyatana.</p> <p>Mbuso a hundzuluka. Xinhwanyatana lexi a xi khome bolo ya wasi a xi yime endzhaku ka yena.</p> <p>Kutani xi nyika Mbuso nhlampfi ya xinyeleti ya xivunguvungu ya kahle. 'Ndzi ku tisele lexi. Ku ta kombela ku rivaleriwa...' xi vula.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku xinhwanyatana xa bolo ya wasi a xi nga tijimiselanga ku onha khokholo ro sungula ra Mbuso, hikuva xi vuyile ku ta n'wi nyika nyiko na ku kombela ku rivaleriwa!</p>
<p>Mbuso u veke hlampfi ya xinyeleti ehenhla ka khokholo ra santi. 'Kwalaho,' a vula, 'sweswi i khokholo ra santi ra kahle ku tlula hinkwawo!'</p> <p>Xinhwanyatana xi n'wayiterile xi pfumela hi nhloko. 'Hi mina Precious,' xi ti tivisa.</p> <p>'U nga ndzi komba ku aka khokholo?' xi vutisa, xi ri karhi xi veka bolo ya xona ehansi esantini.</p>	<p>Ndza ti vutisa loko Mbuso a ta xi dyondzisa ku aka khokholo, kumbe loko a ha khunguvanyekile?</p>
<p>'Xo sungula hi fanele ku tata bakiti hi santi!' ku vula Mbuso. Mbuso na Precious va sungule ku cela. Precious u nuse santi yo tala hi foxolo kutani ku humelela nkokotso lowutsongo! Precious a chuhile, kambe Mbuso a ehleketela leswaku a swi hlekisa! Hi xinkadyana, Precious u sungule ku hleka. Hi xinkadyana vanghana lava vantshwa a va vumbuluka esantini hi ku hleka. Va rivele hi ku aka khokholo ra santi loko va tsutsuma ku ya ti basisa eka magandlati ya lwandle.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku ku endla xinghana lexintshwa swi tsakisa ku tlula ku aka makhokholo ya santi, hikuva Mbuso u rivala hi mhaka yo aka khokholo ra santi!</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'I yini lexi u nga ti phina hi xona ngopfu namuntlha?' Ku vutisa manana wa Mbuso na vusiku.</p> <p>'Hi swona, makhokholo ya santi a ma ri kahle. Kambe xiphemu xa kahle a ku ri ku endla xinghana na Precious,' ku vula Mbuso, a n'wayitela. 'Ndzi langutele ku n'wi vona mundzuku eribuweni ra lwandle!'</p>	<p>Ndza ti vutisa loko Mbuso a ti twa a hlamarile loko xiphemu lexi a xi rhandzaka ku ri ku endla xinghana lexintshwa eribuweni ra lwandle, ku nga ri ku aka makhokholo ya santi?</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani a nga onha khokholo ra Mbuso?	Precious.
Hi nga kumbeterisa ku yini leswaku Precious a twa a tisola?	Hikuva u tisele Mbuso nhlampfi ya xinyeleti.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini manana wa Mbuso a n'wi pfune ku aka khokholo ra santi?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva khokholo ra santi ra yena ro sungula a ri onhiwile. • Hikuva a hlundzukile endzhaku ka loko khokholo ra santi ra yena ri onhiwile. • Hikuva a lava ku n'wi pfuna leswaku a ti twa kahle. • Hikuva vanhu vambirhi va nga endla khokholo ra santi ro antswa ku tlula loko munhu un'we a tirha a ri yexe.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 4.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va tllerisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

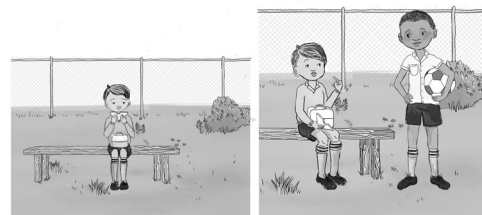
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tingana
 - leswi humaka
 - khombo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Va na munghana lonene...kombisa ku hlayisa.	<i>Encenyeta ku hlayisa</i>
Va na munghana lonene...dyondza ku avela	<i>Encenyeta ku avela</i>
Va na munghana lonene...loko u tlanga	<i>Encenyeta ku tlanga</i>
Va na munghana lonene...masiku hinkwawo	<i>Pfula mavoko eka masiku hinkwawo</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawa ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawa yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **kh**
- 2 Vula rito: **khale**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**kh**/-/**a**/-/**l**/-/**e**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**kh**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**l**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**e**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **khale**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**kh**/-/**a**/-/**l**/-/**e**/ = **khale**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**kha**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**le**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**kha**/-/**le**/ = **khale**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **kh**
- 2 Vula rito: **khoma**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**kh**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**o**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**m**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**kh**/-/**o**/-/**m**/-/**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **khoma**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**kh**/-/**o**/-/**m**/-/**a**/ = **khoma**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**kho**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /**ma**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**kho**/-/**ma**/ = **khoma**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya kh.**

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 khekhe
 - 2 khume
 - 3 khale
 - 4 khida
 - 5 khoma
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

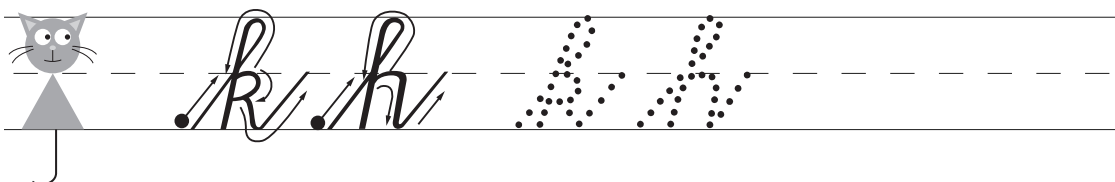
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **kh**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikeni ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.

 khekhe

 khume

 khale

 khida

 khoma

 khuvi

 Khekhe ra nandzika.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku hangalasa na ku andlala

NHLOKOMHAKA: Xana u ehleketa leswaku swi vula yini ku va munghana lonene? Tsala seti ya swileriso leswi byelaka un'wana leswaku a nga va munghana lonene njhani eka wena.

NTIRHO: Tsala seti ya swileriso.

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Xo sungula, ku va munghana wa mina u fanele ku...
- 2 Xa vumbirhi, u fanele ku ...
- 3 Xa vunharhu, u fanele ku...
- 4 Xa vumune, a wu fanelangi ku...
- 5 Xa vuntlhanu, a wu fanelangi ku...
- 6 Xo hetelela, a wu fanelangi ku...

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhise nongonoko wa mahlelelo ku hlela mpfapfarhuto wa wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi kutsala siku na nhlokomhaka: **Swileriso: Ku va munghana lonene eka ... (vito ra wena)**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tilasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tilasi leswi va swi tsaleke.
- 4 Endla nkombiso wa leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona leswaku va ta kota ku hlaya leswi tsariweke hi van'wana.

ku va munghana lonene

1. Xo sungula, ka va munghana wa mina u fanel e ku ndzi avela
2. Xa vumbirhi, u fanel e ku va ni muso
3. Xa vunkarhu, u fanel e ku yingisela swihundla swa mina
4. Xa vumune, a wu fanelangu ku ndzi endla swo biha
5. Xa vuntlhanu, a wu fanelangu ku tsonana
6. Xo hetelela, a wu fanelangu ku ndzi hleka

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **rhula, rhuma**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **rhula, rhuma**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /l/ na /m/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **pfuma, rhuma**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **pfuma, rhuma**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **rhuma**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **buma, duma, fuma, pfuma, rhula**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **rhula**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **bula, gula, sula, rhuma**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA/ KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku sukela loko manana wa Mbuso a n'wi bye leswaku va ta ya eribuweni ra lwandle hi nkarhi wo wisa wa ximumu, leswi a ehleketaka hi swona ntsena i ku aka makhokholo ya santi.</p> <p>Mbuso u ehleketa hi ku aka makhokholo yo saseka ya santi. Mbuso u ehleketa hi ku aka makhokholo ya santi lama ma nga rhendzeriwa hi migodi yo enta, yi tele hi mati ya lwandle.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Mbuso u tshama a ya elwandle, hikuva wa swi tiva leswaku ku na ku akiwa ka makhokholo ya santi.</p>
<p>Mbuso na manana wa yena va yile emavhengeleni ku ya xava hinkwaswo leswi va nga ta swi lava loko va ya eribuweni ra lwandle. Loko va ha yimile eka layini yo hakela, Mbuso u vone bakiti na foxolo. 'Manana, U nga ndzi xavela swona?' a xavelela, 'Ndza kombela! Ndza kombela!'</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku Mbuso u tirhisa bakiti ku endla makhokholo ya kahle. Ndza kumbetela leswaku u ehleketa hi ku endla makhokholo yo saseka loko a kombela ku xaveriwa bakiti!</p>
<p>Siku leri landzelaka, Mbuso na manana wa yena va pfuke nampundzu va ya erhenkeni ya mathekisi. Thekisi yi fambe tiawara na tiawara, ku fikela loko Mbuso a ta vonela lwandle hi le kule!</p>	
<p>Loko va hetelele va fikile eribuweni ra lwandle, Mbuso u sungule ku cela. U chele santi endzeni ka bakiti ra yena lerintshwa. Kutani, a tirhisa bakiti ku endla makhokholo ya santi. U tirhise swimhandzana ku endla mijeko a yi veka ehenhla ka khokholo. U tirhise swiphamba leswitsongo swo basa ku endla mafasitere. U cele mugodi a rhendzela khokholo. Kutani, a wu tata hi mati ya lwandle.</p>	<p>Ndza kumbetela leswaku Mbuso u ti karhatela ku endla hi vuxokoxoko, na khokholo ro saseka – u engetela na vuxokoxoko byo tala!</p>
<p>Mbuso u tlhelele endzhakunyana a languta ntirho wa yena lowo saseka. A hundzuluka a vitana manana wa yena. 'Manana!' a huwelela, 'Tana u ta vona!' Mbuso u hundzuluke hi nkarhi wa kahle ku vona nhwanyana loko a raha bolo ya yena ya wasi yi kongoma khokholo ra yena ra santi. Khokholo ra santi hinkwaro ri wela ehansi.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Mbuso wa tinyungubyisa hi khokholo ra yena ra santi, hikuva u lava ku komba manana wa yena. U fanele a khunguvanyeke ngopfu loko ri onhiwa manana wa yena a nga si ri vona!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Xinhwanyatana xi hundzulukile xi tsutsuma. Mbuso u sale na nhulu ya misava.</p> <p>'He wena!' a huwelela, 'U onhe khokholo ra mina!' Kambe xinhwanyatana a xi hundzulukanga. Xi tsutsume xi rhelela eribuweni ra lwandle.</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku loko xitori xi ya eku heleni, Precious u kombele ku rivaleriwa! Kambe, eka xiphemu lexi xa xitori, swi ti komba onge a xi tiyimisele ku onha khokholo, hikuva xi tsutsumile xi nga vulanga nchumu!</p>
<p>Mbuso u tsutsume eka manana wa yena. 'Xinhwanyatana lexiya, xi onhe khokholo ra mina ra santi hinkwaro!' ku vula Mbuso.</p> <p>'A swi na mhaka a hi aki rin'wana,' ku vula manana wa yena. Mbuso na manana wa yena va sungule ku cela santi. Va tirhise bakiti ku endla makhokholo. Va endle makhokholo yo tala ku tlula khokholo ra santi ra Mbuso ro sungula. Va tirhise swimhandzana ku endla mijeko. Mijeko a yi ri yikulu ku tlula ya khokholo ra Mbuso ra santi ro sungula. Va kume swiphamba leswikulu swo basa ku endla mafasitere. Kutani, va cela mugodi wu rhendzela khokholo. Mugodi a wu entile ku tlula wo sungula. Va tirhise bakiti ku tata mugodi hi mati ya lwandle. Kutani, va aka buloho ro tsemakanya mugodi.</p>	<p>Ndzi nga kumbeleta leswaku loko vanhu vambirhi va tirha swin'we, va nga endla khokholo ra santi leri nga na vuxokoxoko ro saseka ku tlula loko tirha munhu un'we!</p>
<p>Mbuso na manana wa yena va tlhenthele endzhakunyana va languta ntirho wa wona.</p> <p>'Hi, khokholo leri ra santi ri kahle ku tlula ra wena ro sungula!' ku vula rito ra xinhwanyatana.</p> <p>Mbuso a hundzuluka. Xinhwanyatana lexi a xi khome bolo ya wasi a xi yime endzhaku ka yena.</p> <p>Kutani xi nyika Mbuso nhlampfi ya xinyeleti ya xivunguvungu ya kahle. 'Ndzi ku tisele lexi. Ku ta kombela ku rivaleriwa...' xi vula.</p>	<p>Ndza kumbetela leswaku Precious a swi n'wi khomanga kahle ku onha khokholo ro sungula ra Mbuso, hikuva u n'wi kumele nyiko yo hlawuleka ku ta kombela ku rivaleriwa!</p>
<p>Mbuso u veke hlampfi ya xinyeleti ehenhla ka khokholo ra santi. 'Kwalaho,' a vula, 'sweswi i khokholo ra santi ra kahle ku tlula hinkwawo!'</p> <p>Xinhwanyatana xi n'wayiterile xi pfumela hi nhloko. 'Hi mina Precious,' xi ti tivisa.</p> <p>'U nga ndzi komba ku aka khokholo?' xi vutisa, xi ri karhi xi veka bolo ya xona ehansi esantini.</p>	<p>Ndza kumbetela leswaku Mbuso u ta rivalela Precious, hikuva u amukela nyiko yo huma eka yena kutani a yi veka eka khokholo ra yena ro saseka!</p>
<p>'Xo sungula hi fanele ku tata bakiti hi santi!' ku vula Mbuso. Mbuso na Precious va sungule ku cela. Precious u nuse santi yo tala hi foxolo kutani ku humelela nkokotso lowutsongo! Precious a chuhile, kambe Mbuso a ehleketa leswaku a swi hlekisa! Hi xinkadyana, Precious u sungule ku hleka. Hi xinkadyana vanghana lava vantshwa a va vumbuluka esantini hi ku hleka. Va rivele hi ku aka khokholo ra santi loko va tsutsuma ku ya ti basisa eka magandlati ya lwandle.</p>	<p>Mbuso u rivele hinkwaswo hi khokholo ra yena. U fanele a ri eku tipheneni na munghana wa yena lontshwa leswaku makhokholo ya santi a hi ya nkoka kumbe ku tsakisa.</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'I yini lexi u nga ti phina hi xona ngopfu namuntlha?' Ku vutisa manana wa Mbuso na vusiku.</p> <p>'Hi swona, makhokholo ya santi a ma ri kahle. Kambe xiphemu xa kahle a ku ri ku endla xinghana na Precious,' ku vula Mbuso, a n'wayitela. 'Ndzi langutele ku n'wi vona mundzuku eribuweni ra lwandle!'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku ku endla xinghana lexintshwa swi vile swo hlawuleka eka Mbuso – a tsakile swinene hi makhokholo ya santi, kambe emakumu, i munghana lontshwa loyi a nga endla leswaku a ti phina swinene!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Mbuso a lava ku endla yini eribuweni ra lwandle?	A lava ku aka makhokholo ya santi.
Mbuso u ti phine swinene hi yini eribuweni ra lwandle?	U ti phine hi ku endla xinghana xintshwa na Precious.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini u ehleketa leswaku lexi Mbuso a nga xi rhandza eribuweni ra lwandle a ku ri ku endla xinghana na Precious?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva swa tsakisa ku endla xinghana lexintshwa. • Hikuva u ti phinile hi ku aka makhokholo ya santi na yena ku tlula ku aka a ri yexe kumbe na manana wa yena. • Hikuva u ti phinile hi ku hleka na Precious. • Hikuva a swi tsakisa ku tlanga na Precious ku tlula ku aka makhokholo ya santi.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku ehleketisisa
 - lehisa mbilu
 - kombela ku rivaleriwa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Va na munghana lonene...kombisa ku hlayisa.	<i>Encenyeta ku hlayisa</i>
Va na munghana lonene...dyondza ku avela	<i>Encenyeta ku avela</i>
Va na munghana lonene...loko u tlanga	<i>Encenyeta ku tlanga</i>
Va na munghana lonene...masiku hinkwawo	<i>Pfula mavoko eka masiku hinkwawo</i>

VHIKI 4

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Xiphemu lexi ndzi xi rhandzeke exitorini a ku ri loko...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitori xi komba nkongomelo wa xinghana hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

rh	kh	u
l	v	i
a	e	m
o	d	b

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/rh/** na **/kh/**
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/rh/ - /a/ - /v/ - /i/ = rhavi**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa **/rh/ kumbe /kh/**
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: **/b/ - /u/ - /l/ - /a/ = bula**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **rh, kh**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **rhavi, rhambu, rhuma, rhula, rhole, khekhe, khume, khale, khida, khoma, khuvi, bula, dula, damu, bolo, bula sw. na sw.**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ KU TIVUTISA

KU RUNGULA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke exitorini: Khokholo ra Mbuso ra santi
- 2 Va ta tlhela va vulavula hi swin'wana leswi va ha **tivutisaka** hi xitori lexi.
- 3 Tirhisa ku **kombisa** ku komba vadyondzi leswi va nga nyikisaka swona 1–2 wa swivulwa ku rungula hi **swin'wana va swi tsakelaka** na leswi va **tivutisaka** hi swona hi xitori, ku fana na: **Ndzi tsakele** loko Mbuso a engetela vuxokoxoko byo tala eka khokholo ra yena – swo fana na mijeko na mafasitere ya swiphamba. **Ndza tivutisa** leswaku Mbuso u ri kume kwihi vonelo leri ro engetela vuxokoxoko byo tano?
- 4 Tlakusela ehenhla swifaniso swa le ka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi nga humelela.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi va swi **tsakelaka** na hi leswi **va tivutisa** hi swona exitorini.
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi heleleke.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swihoxo leswi vadyondzi va talaka ku swi endla.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku rungula ka vona na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Lawa ma fanele ma va mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 3

KOTARA 1

Vhiki

5

NKONGOMELO:

Ku tiyimisela

Malulamiselo ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: vanhu va ndhuma lava kombiseke ku tiyimisela, ku fana na: Nelson Mandela, Malala Yousafzai, Caster Semenya. Tsala nhlamuselo yo koma u vula hi laha un'wana na un'wana wa vanhu lava a kombiseke ku tiyimisela.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Maqhinga yo humelela!
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 6, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 7, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 8, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa wena u ringeta swin'wana swintshwa.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

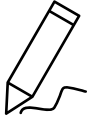
TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Zodwa a amukela rhiboni eka Buku Leyikulu: Tintangu ta Zodwa letintshwa
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku tiyimisela
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i yini ku tiyimisela?
 - b Xana hi swihi swilo leswi vanhu va nga tiyimiselaka ku swi endla?
 - c Xana i mani munhu un'wana loyi a tiyimiseleke? (Loyi a nga va un'wana loyi u n'wi tivaka, kumbe munhu wa ndhuma)

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tiyimiserile
 - ku tiyimisela
 - ku fikelela

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndza swi tiva ndzi nga swi kota, ndza swi tiva ndzi nga swi kota	<i>Tirhisa makhudzu ku tikomba</i>
Ku va leswi ndzi lavaka ku va swona	<i>Kombisa makhudzu ehenhla</i>
Loko ndzo tirha hi matimba,	<i>Kombisa tinyama ta wena</i>
Ndzi ta fika laha ndzi lavaka ku va kona!	<i>Komba empfhukeni</i>

Ntivotso

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Swivulwa swa Vun'we swi ya eka Vunyingi.**
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela swivulwa swa vun'we leswi landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala swivulwa leswi etlhelo ka nomboro leyi faneleke:
Swivulwa swa Vun'we swi ya eka Vunyingi
 - 1 Mufana u wisa diramu.
 - 2 Mbyana yi tsutsumela emurhini.
 - 3 Ximanga xi tlulela exikepeni.
 - 4 Wanuna u dyisa mbuti.
 - 5 Mbuti yi raha xihlangi.
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swivulwa swi va hi vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
- 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
- 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
Swivulwa swa Vun'we swi ya eka Vunyingi
 - 1 Mufana u wisa diramu.
Vafana va wisa diramu.
 - 2 Mbyana yi tsutsumela emurhini.
Timbyana ti tsutsumela emurhini.
 - 3 Ximanga xi tlulela exikepeni.
Swimanga swi tlulela exikepeni.
 - 4 Wanuna u dyisa mbuti.
Vavanuna va dyisa mbuti.
 - 5 Mbuti yi raha xihlangi.
Timbuti ti raha xihlangi.
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya**QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA**

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Tintangu ta Zodwa letintshwa
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga tiyimisela ku fikelela xikongomelo!

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

QHINGA RO KUNGUHATA: Tsala nongonoko

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena ya ndzimana, ku fana na:
Nkarhi wun'wana a ndzi tiyimiserile ku ya eIndia ku ya wisa. A swi lava ndzi hlayisa mali. Ndzi hlayise na ku hlayisa. A ndzi ri na vukheta swinene leswaku ndzi nga tirhisi mali eka swilo leswi a ndzi nga swi lavi ngopfu lembe hinkwaro. A ndzi xavangi swiwitsi kumbe tinguvu tintshwa. Loko lembe ri hela, ndzi hetelele ndzi ri na mali yo ringanela ku xava thikithi ra xihahampfhuka.

KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsala rimba ra matsalelo eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi leswi u endlisaka swona nongonoko hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa kungu eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Swivutiso swa nkunguhato	Kungu
1 Xana a wu tiyimisele ku endla yini?	a Ku xava thikithi ra xihahampfhuka.
2 Xana hikokwalaho ka yini u tiyiserile?	b Hikuva a ndzi lava ku vhakacha.
3 Xana u tikombe njhani ku tiyimisela ka wena?	c Ndzi hlayise ndzi hlayisa. A ndzi xavangi swilo leswi a ndzi nga swi lavi. A ndzi ri na vukheta.
4 Xana i yini lexi nga endla leswaku u teka xiboho xa ku ka u nga heli mbilu?	d Ku ehleketa hi thikithi ra xihahampfhuka, ku ehleketa hi riendo ra mina
5 Xana u titwe njhani loko u hetelela u fikelela ntirho lowu?	e Ndzi titwe ndzi tsakile loko ekuheteleleni ndzi kote ku xava thikithi ra mina.
6 Hikokwalaho ka yini ku tiyimisela swi ri na nkoka?	f Swi ku pfuna ku fikelela swilo leswikulu.
7 Xana u dyondze yini eka ntokoto lowu?	g Ndzi dyondze leswaku ndzi nga endla xin'wana na xin'wana loko ndzi tirha hi matimba!

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1** Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi nkarhi lowu a va tiyimiserile ku fikelela xikongomelo.
- 2** Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3** Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4** Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5** Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.

Palani.

1. Endla xipano xa bolo ya milenge
2. Hikuva ndzi rhandza bolo ya milenge
3. Ndzi titolovete na ku titolovete
4. Ndzi rhandza bolo ya milenge na tatana u ta tinyunguubisa.
5. Ndzi ti twa ndzi tsakile
6. Swi ku endla ku u nga helli matinba
7. Ndzi nga swi endla loko ndzi titoloveta.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twanansa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **kw**
- 2 Vula rito: **kwini**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**kw**/-/**i**/-/**n**/-/**i**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**kw**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**i**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**n**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**n**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **kwini**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twanansa mimpfumawulo ku vumba rito: /**kw**/-/**i**/-/**n**/-/**i**/ = **kwini**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**kwi**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ni**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twanansa mapeletwana ku vumba rito: /**kwi**/-/**ni**/ = **kwini**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **kw**
- 2 Vula rito: **kwata**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**kw**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**a**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**t**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**kw**/-/**a**/-/**t**/-/**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **kwata**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twanansa mimpfumawulo eka rito na wena: /**kw**/-/**a**/-/**t**/-/**a**/ = **kwata**
- 10 Vutisa vadyondzi: xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**kwa**/
- 11 Vutisa vadyondzi: xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /**ta**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twanansa mapeletwana ku vumba rito: /**kwa**/-/**ta**/ = **kwata**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya kw.**

- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 kwini
 - 2 kwata
 - 3 kwihi
 - 4 kwalaho
 - 5 kwembe
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

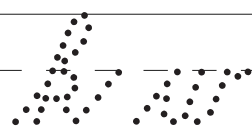
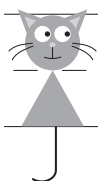

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **kw**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

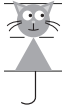

kwini

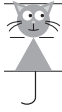
kwata

kwihhi

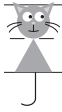
kwalahho

kwembe

kwela

U ya kwini

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA Ntwisiso: KU EHLEKETA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Zodwa a rhandza ku tsutsuma. A titoloveta ku tsutsuma masiku hinkwawo. A rhandza ndlela leyi a biwa hi moya hi kona exikandzeni xa yena. A rhandza mpfumawulo lowu a wu endliwa hi milenge ya yena ehansi. A rhandza leswi a ri xitsutsumi xo hatlisa.	--
<p>Kambe Zodwa a nga rhandzi loko a tsutsuma emaribyeni lama a ma tsemelela minkondzo ya yena. A nga rhandzi leswi ku hisa ka laha hansi a ku hisa minkondzo ya yena. A nga rhandzi na ndlela leyi vana van'wana a va n'wi hleka loko a nga ambalanga tintangu.</p> <p>Kambe, vandyangu wa Zodwa a va nga ri na mali yo n'wi xavela tintangu letintshwa. 'Hambi xiyimo xo vanjhani, ndzi na tintangu kumbe a ndzi na tona, ndzi ta tsutsuma masiku hinkwawo!' Zodwa a teka xiboho.</p>	Onge ndza n'wi vona Zodwa a tsutsuma emun'wini a nga ambala tintangu!
<p>Muqgivela un'wana, Zodwa u ye ka ha ri nkarhi erivaleni ro tsutsumela ka rona. Mphikizano lowukulu a wu ri eku teni, a lava ku titoloveta hi matimba. U tsutsume a jikajika hi rivala ka khume, a ringeta ku engetela rivilo nkarhi wun'wana na wun'wana. Loko a yima ku nwa mati, u vone wansati lonkulu a n'wi langutisile. 'Tana haleno,' wansati a n'wi vitana, a karhi a n'wayitela.</p> <p>Zodwa u tsutsume a ya eka yena. 'Ndza swi vona leswaku u xitsutsumi xa kahle!' wansati a byela Zodwa. 'Naswona u tirha hi matimba! Kambe tikwihi tintangu ta wena? Milenge ya wena yi fanele yi vaviseka?'</p> <p>Zodwa u langute ehansi. Tinhlaya ta yena titwa ku hisa. 'A ndzi na mali yo xava tintangu,' a hlamulela ehansi.</p>	--

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Mina, ndzi na vhengele ra tintangu edorobeni,' ku vula wansati. 'U ta evhengeleni ra mina. Ndzi ta ku nyika xiphere xa tintangu mahala!'</p> <p>Zodwa u tsutsume a ya ekaya a ya byela manana wa yena timhaka to tsakisa. Hiloko, yena na manana wa yena va famba va ya evhengeleni ra tintangu. Zodwa u nyikiwe xiphere lexintshwa xa tintangu ta rihlaza.</p> <p>'Oho, ndza khensa Manana!' Ku vula Zodwa a karhi a khensa swinene.</p> <p>'Ndza tshemba ti ta ku pfuna ku va xitsutsumi xo antswa exikolweni!' ku hlamula wansati wo lulama. 'Oho! Ndzi ta ta ndzi ta ku vona loko u tsutsuma eka mphikizano lowu lowukulu!'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona n'wini wa vhengele a langute Zodwa loko a tsutsuma. Onge ndza n'wi vona loko a ehleketa leswaku Zodwa u tirha hi ku tika-hata na ku va xitsutsumi xo tiyimisela.</p>
<p>Zodwa a chuhile loko a ta va a langutiwe hi n'wini wa vhengele ra tintangu. 'Loko ndzo hluriwa kutani a ku ndzi tlherisa tintangu!' ku vilela Zodwa.</p> <p>'Loko o va ku ehleketeni ka leswaku loko a nga ndzi nyikanga tintangu!' ku vilela Zodwa.</p> <p>'A ndzi lavi ku n'wi nyumisa!' ku ehleketa Zodwa. 'Ndzi lava ku hlula leswaku ndzi ta n'wi nyika rhiboni ya mina!'</p> <p>Zodwa a titoloveta vusiku na nhlikanhi. U tsutsume ku fikela milenge ya yena yi pandza.</p> <p>'Ndzi ta hlula!' a ehleketa. 'A ndzi nge lahleli thawuli.' Zodwa a nga si tshama a tirha hi matimba vutomi bya yena hinkwabyo!</p>	<p>--</p>
<p>--</p>	<p>Onge ndza n'wi vona a pfuka na mpundzu swinene a ya erivaleni loko dyambu ri karhi ri huma. Onge ndza n'wi vona a karhi a dzuka nyuka a karhele, kambe a nga tshiki ku titoloveta.</p>
<p>Siku ra mphikizano ri fikile. Zodwa a rhurhumela loko a famba a ya laha a va fanele va sungula ku tsutsuma kona. Kambe loko a sungula ku tsutsuma, a rivele ku vilela ka yena hinkwako. Leswi a ehleketa hi swona a ku ri rhiboni leyi a yi ri emakumu ka layini. A tsutsuma ku fana na moya, hi rivilo ro tlula na mpimo!</p> <p>Loko a fika emakumu ka layini, u vone leswaku a siye switsutsumi swo tala.</p> <p>'Ndzi hlurile! Ndzi hlurile!' a huwelela a tsakile. U langutile ematlhelo kutani a vona n'wini wa vhengele ra tintangu a n'wi yimisela voko a n'wi khuzela. Zodwa a n'wi yimisela voko na yena.</p>	<p>--</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Loko a ta va a nyikiwe rhiboni ya yena ku va a hlurile, u tsutsume a ya eka n'wini wa vhengele ra tintangu lowo lulama. 'Rhiboni leyi i ya wena!' ku vula Zodwa. 'A ndzi ta va ndzi nga hlulanga loko a ku nga ri ku pfuniwa hi wena.'	Onge ndza n'wi vona Zodwa a kongome makumu ka layini a karhi a languta ematlhelo. Onge ndza n'wi vona loko a ta lemuka leswaku u hlurile, a karhi a tlulatlula!
Wansati wo lulama u teke rhiboni. 'Kambe, ndzi ehleketa leswaku a wu ta va u hlurile u ri na tintangu kumbe u nga ri na tona,' ku vula wansati.	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani a nga nyika Zodwa tintangu letintshwa?	N'wini wa vhengele ra tintangu u nyike Zodwa tintangu letintshwa.
Xana Zodwa u kuma tintangu ta muhlovo wa njhani wa?	U kuma tintangu ta rihlaza.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini n'wini wa vhengele ra tintangu a nyika Zodwa tintangu?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva ndyangu wa Zodwa a wu nga ri na mali yo ringanela yo n'wi xavela tintangu. • Hikuva n'wini wa vhengele ra tintangu u vone ndlela leyi Zodwa a tiyimisele no va na matimba hi yona. • Hikuva Zodwa a ri xitsutsumi xo hatlisa. • Hikuva n'wini wa vhengele ra tintangu a lava ku pfuna Zodwa loko a ta va a n'wi vone a tsutsuma a nga ambalanga tintangu.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 5.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - talenta
 - nyikela
 - nkani

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndza swi tiva ndzi nga swi kota, ndza swi tiva ndzi nga swi kota	<i>Tirhisa makhudzu ku tikomba</i>
Ku va leswi ndzi lavaka ku va swona	<i>Kombisa makhudzu ehenhla</i>
Loko ndzo tirha hi matimba,	<i>Kombisa tinyama ta wena</i>
Ndzi ta fika laha ndzi lavaka ku va kona!	<i>Komba empfukeni</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ts**
- 2 Vula rito: **tsala**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /ts/-/a/-/l/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /ts/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /a/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /l/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tsala**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /ts/-/a/-/l/-/a/ = **tsala**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /tsa/
- 11 Lexi landzelaka, vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /la/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /tsa/-/la/ = **tsala**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ts**
- 2 Vula rito: **tsolo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito? /ts/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito? /o/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito? /l/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo hetelela eka rito? /o/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /ts/-/o/-/l/-/o/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tsolo**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /ts/-/o/-/l/-/o/ = **tsolo**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /tso/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /lo/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /tso/-/lo/ = **tsolo**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ts.**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.

- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 tsala
 - 2 tsevu
 - 3 tsolo
 - 4 tseleka
 - 5 tsutsuma
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

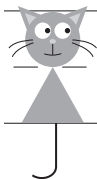

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ts**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikeni ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.

 tsala

 tsevu

 tsolo

 tseleka

 tsutsuma

 Isala vito ra wena.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu a wu tiyimiserile ku fikelela xikongomelo!

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Nkarhi wun'wana ndzi titwe ndzi tiyimiserile ku ...
- 2 Ndzi fikelerile xikongomelo lexi hi ku...
- 3 A swi tika, kambe ndzi...
- 4 Eku heteleleni...

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Nkarhi wun'wana ndzi titwe ndzi tiyimiserile ku hlayisa mali ya thikithi ra xihahampfuka xo ya eIndia. **Ndzi fikelerile xikongomelo lexi hi ku** hlayisa mali lembe hinkwaro. Ndzi hlayise ndzi hlayisa, naswona a ndzi xavangi swilo swintshwa ku fana na tinguvu kumbe swiwitsi. **A swi tika, kambe** a ndzi swi lava ku vhakacha eIndia, kutani ndzi tirhe swinene ku va na nawu. **Eku heteleleni** ndzi titwe ndzi tinyungubyisa ku va ndzi tirhe hi matimba. Ndzi dyondze leswaku ku tika hata swi ku pfuna ku fikelela swilo leswikulu!

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO MPFAMPFARHUTA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Nkarhi lowu ndzi nga tiyimisela: Mpfapfarhuto**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

Enkarhini wur'wana a ndzi tiyimiserile ku endla xipano xa bolo ya milenge

kan' wakanwe ndzi ti twa ndzi tiyimiserile ku endla xipano xa bolo ya milenge hikufa ndzi yi rhandoza bolo ya milenge.

ndzi humelerisile kungu leri hi ku titolovetanga ku titoloveta.

swi tika, kambe ndza yi andza bolo ya milenge swinenne ngopfa na tatana u ta ti tityoongkubissa.

Ekusihleleni ndzi ti twa ndzi tsakile ku endla xipano xa bolo ya milenge na ku kuma ku ndzi nga endla ginwana na ginwana^{xin'wana} loka ndzo titoloveta.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawe leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawe ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **tsala, tsolo**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **tsala, tsolo**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /a/ na /o/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **hlala, tsala**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **hlala, tsala**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **kwela**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **del~~a~~, cel~~a~~, chel~~a~~, lwela, byela, phela**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **hala**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **lala, hala, tala, hlala, nghala, tsolo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2**MAQHINGA YA KU HLAYA: KU EHLEKETA**

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Zodwa a rhandza ku tsutsuma. A titoloveta ku tsutsuma masiku hinkwawo. A rhandza ndlela leyi a biwa hi moya hi kona exikandzeni xa yena. A rhandza mpfumawulo lowu a wu endliwa hi milenge ya yena ehansi. A rhandza leswi a ri xitsutsumi xo hatlisa.	--
Kambe Zodwa a nga rhandzi loko a tsutsuma emaribenyi lama a ma tsemelela minkondzo ya yena. A nga rhandzi leswi ku hisa ka laha hansi a ku hisa minkondzo ya yena. A nga rhandzi na ndlela leyi vana van'wana a va n'wi hleka loko a nga ambalanga tintangu. Kambe, vandyangu wa Zodwa a va nga ri na mali yo n'wi xavela tintangu letintshwa. 'Hambi xiyimo xo vanjhani, ndzi na tintangu kumbe a ndzi na tona, ndzi ta tsutsuma masiku hinkwawo!' Zodwa a teka xiboho.	Onge ndza n'wi vona Zodwa hi ndlela leyi a tiyimisele hi yona.
Muqgivela un'wana, Zodwa u ye ka ha ri nkarhi erivaleni ro tsutsumela ka rona. Mphikizano lowukulu a wu ri eku teni, a lava ku titoloveta hi matimba. U tsutsume a jikajika hi rivala ka khume, a ringeta ku engetela rivilo nkarhi wun'wana na wun'wana. Loko a yima ku nwa mati, u vone wansati lonkulu a n'wi langutisile. 'Tana haleno,' wansati a n'wi vitana, a karhi a n'wayitela. Zodwa u tsutsume a ya eka yena. 'Ndza swi vona leswaku u xitsutsumi xa kahle!' wansati a byela Zodwa. 'Naswona u tirha hi matimba! Kambe tikwihi tintangu ta wena? Milenge ya wena yi fanele yi vaviseka?' Zodwa u langute ehansi. Tinhlaya ta yena titwa ku hisa. 'A ndzi na mali yo xava tintangu,' a hlamulela ehansi.	--

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Mina, ndzi na vhengele ra tintangu edorobeni,' ku vula wansati. 'U ta evhengeleni ra mina. Ndzi ta ku nyika xiphere xa tintangu mahala!'</p> <p>Zodwa u tsutsume a ya ekaya a ya byela manana wa yena timhaka to tsakisa. Hiloko, yena na manana wa yena va famba va ya evhengeleni ra tintangu. Zodwa u nyikiwe xiphere lexintshwa xa tintangu ta rihlaza.</p> <p>'Oho, ndza khensa Manana!' Ku vula Zodwa a karhi a khensa swinene.</p> <p>'Ndza tshemba ti ta ku pfuna ku va xitsutsumi xo antswa exikolweni!' ku hlamula wansati wo lulama. 'Oho! Ndzi ta ta ndzi ta ku vona loko u tsutsuma eka mphikizano lowu lowukulu!'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zodwa a langute tintangu ta yena. Onge ndza n'wi vona a tsakile hikuva sweswi u na tintangu to tsutsuma hi tona. Ndza tshemba u titwa a ri na nkateko swinene!</p>
<p>Zodwa a chuhile loko a ta va a langutiwe hi n'wini wa vhengele ra tintangu. 'Loko ndzo hluriwa kutani a ku ndzi tlherisa tintangu!' ku vilela Zodwa.</p> <p>'Loko o va ku ehleketeni ka leswaku loko a nga ndzi nyikanga tintangu!' ku vilela Zodwa.</p> <p>'A ndzi lavi ku n'wi nyumisa!' ku ehleketa Zodwa. 'Ndzi lava ku hlula leswaku ndzi ta n'wi nyika rhiboni ya mina!'</p> <p>Zodwa a titoloveta vusiku na nhlikanhi. U tsutsume ku fikela milenge ya yena yi pandza.</p> <p>'Ndzi ta hlula!' a ehleketa. 'A ndzi nge lahleli thawuli.' Zodwa a nga si tshama a tirha hi matimba vutomi bya yena hinkwabyo!</p>	<p>--</p>
<p>--</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zodwa hi ndlela leyi a titoloveta hi yona ku tsutsuma. Kambe, onge ndza n'wi vona a karhi a ehleketa hi n'wini wa vhengele ra tintangu. U ehleketa leswaku u lava ku n'wi tsakisa! Onge ndza n'wi vona hi ndlela leyi a tshamaka a tsutsuma hi yona, na loko a karhele.</p>
<p>Siku ra mphikizano ri fikile. Zodwa a rhurhumela loko a famba a ya laha a va fanele va sungula ku tsutsuma kona. Kambe loko a sungula ku tsutsuma, a rivele ku vilela ka yena hinkwako. Leswi a ehleketa hi swona a ku ri rhiboni leyi a yi ri emakumu ka layini. A tsutsuma ku fana na moya, hi rivilo ro tlula na mpimo!</p> <p>Loko a fika emakumu ka layini, u vone leswaku a siye switsutsumi swo tala.</p>	<p>--</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Ndzi hlurile! Ndzi hlurile!' a huwelela a tsakile. U langutile ematlhelo kutani a vona n'wini wa vhengele ra tintangu a n'wi yimisela voko a n'wi khuzela. Zodwa a n'wi yimisela voko na yena.</p>	
<p>Loko a ta va a nyikiwe rhiboni ya yena ku va a hlurile, u tsutsume a ya eka n'wini wa vhengele ra tintangu lowo lulama. 'Rhiboni leyi i ya wena!' ku vula Zodwa. 'A ndzi ta va ndzi nga hlulanga loko a ku nga ri ku pfuniwa hi wena.'</p> <p>Wansati wo lulama u teke rhiboni. 'Kambe, ndzi ehleketa leswaku a wu ta va u hlurile u ri na tintangu kumbe u nga ri na tona,' ku vula wansati.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zodwa loko a famba ku ya sungula mphikizano, a chuhile hikuva u lava ku hlula! Onge ndza n'wi vona loko a tsutsumela n'wini wa vhengele endzhaku ka mphikizano. Onge ndza n'wi vona loko a tinyungubyisa loko a n'wi nyika rhiboni!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Zodwa u titolovete rini ku tsutsuma?	U titolovete ku tsutsuma nhlikanhi na vusiku.
Zodwa u kume yini loko a ta va a hlurile?	U kume rhiboni.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Zodwa a lava ku hlula eka mphikizano.	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a rhandza ku tsutsuma. • Hikuva a lava ku tsakisa n'wini wa vhengele ra tintangu, loyi a nga n'wi nyika tintangu letintshwa. • Hikuva a vilerisa hi leswi n'wini wa vhengele ra tintangu a ta swi ehleketa loko o ka a nga hluli. • A ehleketa leswaku n'wini wa vhengele ra tintangu a nga n'wi tekela tintangu kumbe a ehleketa onge loko a nga n'wi nyikanga tintangu eka Zodwa. • Hikuva a lava ku hlula leswaku a ta kuma rhiboni leswaku a ta yi nyika n'wini wa vhengele ra tintangu (ku n'wi khensa).

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xikongomelo
 - xibocho
 - ehleketa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndza swi tiva ndzi nga swi kota, ndza swi tiva ndzi nga swi kota	<i>Tirhisa makhudzu ku tikomba</i>
Ku va leswi ndzi lavaka ku va swona	<i>Kombisa makhudzu ehenhla</i>
Loko ndzo tirha hi matimba,	<i>Kombisa tinyama ta wena</i>
Ndzi ta fika laha ndzi lavaka ku va kona!	<i>Komba empfhukeni</i>

VHIKI 5

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Ximunhuhakwa lexi ndzi xi tsakeleke a ku ri...hikuva...
 - c Ndzi ehleketa leswaku Zodwa i munhu wo tiyimisela hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu. Leswi swi katsa swirhangi swin'wana.

kw	ts	i
n	a	t
o	l	e
k	h	u

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /kw/ na /ts/
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /kw/ - /i/ - /n/ - /i/ = **kwini**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /kw/ **kumbe** /ts/
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /t/ - /a/ - /l/ - /a/ = **tala**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **kw, ts**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **kwini, kwata, kwihhi, kwalaho, kwela, tsala, tsevu, tsolo, tseleka, hlala, tala, kwalaho, kula, koka, huha, hala, hele sw. na sw.**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA NTWISISO: KOMISA, KU EHLEKETA****NTWISISO WO TSARIWA**

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na swo sungula swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela loko swi fanerile.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va kanerisana hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, u va pfumelela ku koroketa mintirho ya vona vini.

Tintangu taZodwa letintshwa

- 1 Hikokwalaho ka yini Zodwa a ye erivaleni ro tsutsuma hi Mugqhivela?
Zodwa i ye erivaleni ro tsutsuma hi Mugqhivela hikuva...
- 2 Xana wansati u n'wi nyike yini eka Zodwa?
U nyike Zodwa...
- 3 Xana Zodwa i kume tintangu ta muhlovo wa njhani?
Zodwa i amukele...
- 4 Ehleketa Zodwa va nga si sungula. Ku humelela yini?
Ndzi vona onge...

TINTANGU TA ZODWA LETINTSHWA - TINHLAMULO

- 1 Hikokwalaho ka yini Zodwa a ye erivaleni ro tsutsuma hi Mugqhivela?
Zodwa i ye erivaleni ro tsutsuma hi Mugqhivela hikuva mphikizano lowukulu a wu ri kusuhi/ a lava ku titoloveta ku tsutsuma/ a lava ku lulamela mphikizano lowukulu.
- 2 Xana wansati u n'wi nyike yini eka Zodwa?
U nyike Zodwa tintangu tintshwa mahala.
- 3 Xana Zodwa i kume tintangu ta muhlovo muni?
Zodwa i amukele tintangu ta rihlaza.
- 4 Ehleketa Zodwa va nga si sungula. Ku humelela yini?
Onge ndza n'wi vona Zodwa a rhurhumela a languteka a chuhile swinene! (kumbe nhlamulo leyi yelanaka /nhlamulo leyi amukelekaka)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 5.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, graduation caps, lightbulbs).

Giredi 3

KOTARA 1

Whiki

6

NKONGOMELO:

Ku tiyimisela

Malulamiselo ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso leswinene swa Musa Motha.
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: switsutsumi swin'wana leswi nga na vuswikoti byo hambana leswi tikarhateke ku fikelela swilo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 8, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 9, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 10, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u titwisaka swona loko u tirha hi ku tikarhata.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Musa Motha a cina eka Buku Leyikulu: Musa Motha: Mucini loyi a nga pfumeliki ku kokeriwa ehansi
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku tiyimisela
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana ku tiyimisela swi vula yini?
 - b Hi swihi swilo swin'wana leswi kombaka leswaku un'wana u tiyimiserile?
 - c Xana hikokwalaho ka yini swi ri na nkoka ku tiyimisela?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku vaviseka
 - ku tsemiwa xirho
 - vuvabyi

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndza swi tiva ndzi nga swi kota, ndza swi tiva ndzi nga swi kota	<i>Tirhisa makhudzu ku tikomba</i>
Ku va leswi ndzi lavaka ku va swona	<i>Kombisa makhudzu ehenhla</i>
Loko ndzo tirha hi matimba,	<i>Kombisa tinyama ta wena</i>
Ndzi ta fika laha ndzi lavaka ku va kona!	<i>Komba empfhukeni</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switloveto va tsala siku na nhlokomhaka.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano.
- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Ndzi languta lepula ra mina.
- 4 Lexi landzelaka, tsala masivi (masivinene) lama landzelaka etlhelo ka tinomboro 2–5:
 - 2 Vona
 - 3 Hina
 - 4 Yena (wa xisati)
 - 5 Yena (wa xinuna)
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swivulwa vas ungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
- 8 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
 - 1 Ndzi languta lepula ra mina.
 - 2 Vona va languta lepula ra vona.
 - 3 Hina hi languta lepula ra hina.
 - 4 Yena (wa xisati) u languta lepula ra yena.
 - 5 Yena (wa xinuna) u languta lepula ra yena.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Musa Motha: Mucini loyi a nga pfumeliki ku kokeriwa ehansi
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunya vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku hlela

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga tiyimisela ku fikelela xikongomelo!

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

KU LULAMISA:

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo yo tsala.
- 2 Tsala mpfapfarhuto to wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WO KAMBELA MAHLELELO:

- 1 Xana ndzi tirhise nkarhi lowu nga hundza?
- 2 Xana ndzi tirhise munhu wo sungula ('mina' na 'hina') ?
- 3 Xana swindleko swa mina swi na nongonoko wa leswi swi humeleriseke swona?
- 4 Xana ndzi na kwalomu ka 8 wa swivulwa leswi heleleke?
- 5 Xana marito hinkwawo ma na mapeletelo lama lulameke?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 7 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hetelela hi xihikahato lexi faneleke?

KOMBISA MAENDLELO YO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.

- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombisa loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma laha va nga mpfapfarhuta kona ntirho wo tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela mahlelelo na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.– tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisa kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

En karhini wun'wana a ndzi tiyimiserile ku endla
xipano xa bolo ya milenge

we - kan'we

kan' wakanwe ndzi ti twa ndzi tiyimiserile
ku endla xipano xa bolo ya milenge hiku^{va} ndzi
yi rhandzoza bolo ya milenge.

ndzi humelerisile kungu leri hi ku titolovetana
ku titoloveta.

^a swi tika, kambé ndza yi ^{rh} andza bolo ya
milenge swine^{re} ngopfu na tatana u ta ti
tiyosongkubissa

Ekú heteleleni ndzi ti twa ndzi tsakile ku endla
xipano xa bolo ya milenge na ku kuma ku
ndzi nga endla ginwana ana ginwana ^{xin'wana} loko
ndzo titoloveta.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ny**
- 2 Vula rito: **nyika**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /ny/-/i/-/k/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /ny/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /i/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /k/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nyika**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /ny/-/i/-/k/-/a/ = **nyika**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /nyi/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ka/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /nyi/-/ka/ = **nyika**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ny**
- 2 Vula rito: **nyama**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /ny/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /a/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /m/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /ny/-/a/-/m/-/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nyama**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /ny/-/a/-/m/-/a/ = **nyama**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /nya/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /ma/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /nya/-/ma/ = **nyama**

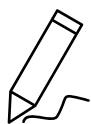
MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ny.**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 nyonga
 - 2 nyiko
 - 3 nyika
 - 4 nyenya
 - 5 nyupela
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

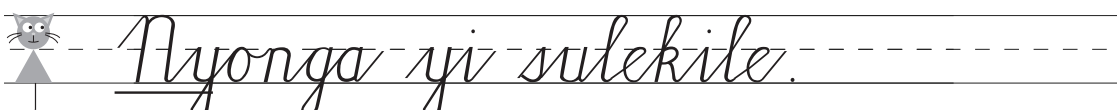
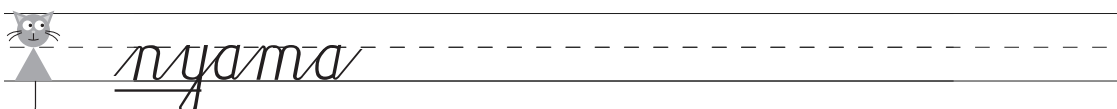
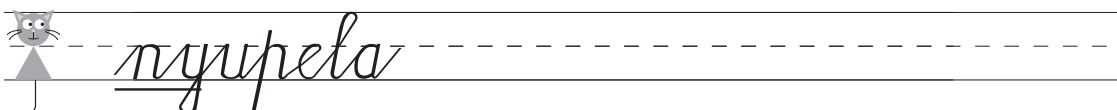
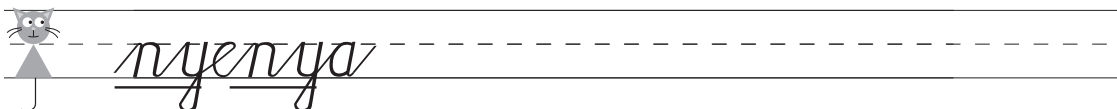
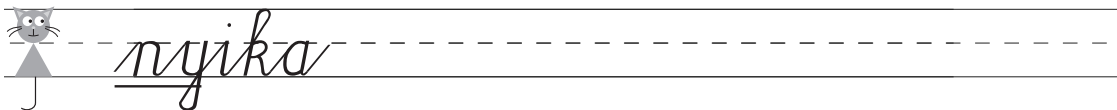
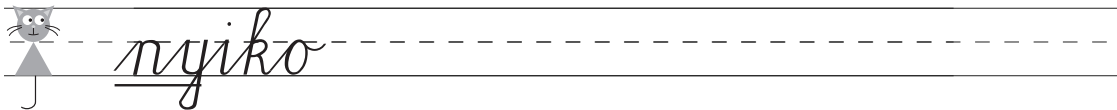
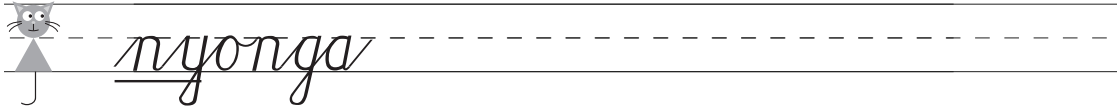
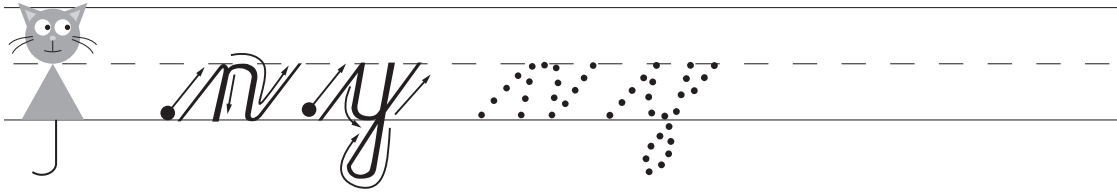
Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ny**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA Ntwisiso:NDZA TIVUTISA/ ENDLA NKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Lexi i xitori xa Musa Motha, mucini wa vuswikoti wa Afrika Dzonga.	
<p>Loko Musa a ha ri ntsongo, a nga anakanyi leswaku u ta va mucini. Norho wa yena a wu ri ku va mutlangi wa ndhuma wa bolo ya milenge. A rhandza ku tsutsuma hi rivala ra mintlangu, a tlangatlanga na ku tsutsuma na bolo.</p> <p>Kambe siku rin'wana, loko Musa a ha ri na 9 wa malembe, un'wana u n'wi rahe tsolo eka ntlangu wa bolo. Vusiku byin'wana na byin'wana, mavhiki endzhaku ko vaviseka, tsolo ra yena a ri pfimba. Vatswari va yena va lemuke leswaku leswi a ku nga ri ku vaviseka ka tsolo ntsena, va teke xiboho xa ku n'wi yisa exibedlhele.</p>	Vatswari va yena va lemuke leswaku ku fanele ku ri na xiphiko hi tsolo ra Musa. Ndza ti vutisa leswaku xiphiko xa kona ku nga va ku ri yini?
<p>Ku ringana tin'hweti ta tsevu, a ku va nga na loyi a nga swi tiva leswaku ku nga va ku hoxeke yini hi tsolo ra Musa. U fambe swibedlhele hi ku hambana ka swona. U hlangane na madokodela yo hambanahambana. Va endle swikambelo endzhaku ka swikambelo, kambe a va swi kotanga ku kuma leswaku a ku ri yini xivangelo xa ku pfimba ka tsolo ra Musa.</p> <p>Ekue heteleleni, un'we wa madokodela layo tala ya Musa u teke xiboho xo endla vuhandzuri lebyintsongo lebyi vuriwaka <i>biopsy</i>. Loko mbuyelo wu vuya, wu kombe leswaku Musa u na Osteosarcoma – muxaka wa mfukuzana lowu vavisaka marhambu. Musa u teke xiboho xo tika xa leswaku a tsemiwa nenge ku sivela mfukuzana ku hangalaka na miri wa yena.</p>	Musa i ntsongo ku va na mfukuzana. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku leswi a swi chavisa ngopfu eka Musa lontsongo!
<p>Ku tsemiwa ka Musa nenge a swi vula leswaku a nga ha ri mfukuzana. Hambiswiritano, a swi vula leswaku milorho ya yena yo va xitlangi xa ndhuma xa bolo a yi herile. A nga ha ta swi kota ku tsutsuma hi rivala ra mintlangu, kumbe ku tlangatlanga na ku raha bolo. Kambe, Musa u teke xiboho xa ku landzelela swilo hinkwaswo leswi miri wa yena wo hambana wu nga ta kota ku endla swona.</p>	Ndzi vona xiphiko: Musa a nge he tlangi bolo ya milenge. Ndza ehleketela leswaku leswi swi ta va swi endle Musa a khunguvanyeka swinene. Ndza ti vutisa leswaku Musa u ta endla yini?

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Nhlangano lowu vuriwaka 'Fikelela Norho', lowu pfunaka vana lava nga na mavabyi lama xungetaka – vutomi, wu xavele Musa xichayachayana xo tlanga vunanga. Musa u xi rhandzile xichayachayana lexi. Hikokwaloho ka rirhandzu ra yena ra swa vunanga, Musa u lemuke leswaku ku na tindlela tin'wana leti a nga fambafambisaka miri wa yena ha kona. U sungule ku titoloveta ku cina.</p>	<p>Musa a nga ha ta swi kota ku tlanga bolo ya milenge, kambe ndzi endla ku kambisisa leswaku a tiyimiserile ku kuma xin'wana lexi a xi rhandzaka! Ematshan'wini u kume ku cina!</p>
<p>Hi 2017, Musa u nghenele mphikizano wa Vuyani Dance Company. U amukeriwile hikokwalaho ka vuswikoti bya yena byo cina, naswona hikuva u ta tisa xitayili xo va xoxe exitejini.</p>	<p>Ndzi endla ku kambisisa leswaku Musa u fanele a tirhe hi matimba leswaku a ta amukeriwa eka khamphani yo cina. Swi fanele swi n'wi tekele ku tiyimisela lokukulu!</p>
<p>Eka ku titoloveta ka Musa eka Vuyani Dance Company, a ku ri yena ntsena mucini wo hambana na van'wana. Hambiswiritano, Musa u amukele ntlhonthlo wun'wana na wun'wana. U lemuke leswaku ku va mucini loyi a nga na nenge wun'we swi vula ku alelana na ku kokeriwa ehansi, hi matimba na ndzinganiso.</p> <p>Eka ku titoloveta ka yena hinkwako, a tirhana na ku aka vuxaka bya kahle na ku kokeriwa ehansi.</p>	<p>Vacini lavan'wana hinkwavo a va ri na milenge yimbirhi, leswi a swi endla leswaku ndzinganiso wu va olovela. Ndza tshemba leswaku Musa a tirha hi matimba ku tlula vanhu hinkwavo. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku u tiyimiserile ku va mucini wo hlamarisa.</p>
<p>Endzhaku ko titoloveta, Musa u ve mucini wo rhangela eka Vuyani Dance Company. Hambiswiritano, Musa a fanele ku tirha hi matimba siku rin'wana na rin'wana.</p> <p>A swi olovi eka lava dyondzisaka van'wana ku cina ku endlela Musa mincino leyi nga n'wi fanela. Musa u fanele a vona leswaku u fanele ku tekela macinelo ya vanhu lava nga na vuswikoti ku n'wi pfuna.</p>	<p>Ndza swi vona leswaku Musa u ti yimiserile ku va munhu wo antswa, na le ndzhaku ka loko va n'wi amukerile eka khamphani yo cina. U tiyimiserile ku va mucini wo antswa swinene hi laha a nga kotaka ha kona.</p>
<p>Loko Musa a cina eka switeji leswikulu, vahlaleri vo tala va va nga si vona mucini wa ndhuma a famba hi timhandzi. Vanhu va famba va hlamarile no hlohloleleka hi ku saseka na tintswalo ta ku cina ka yena.</p> <p>Musa u hlohlotela vahlaleri va yena ku ehleketa hi vanhu lava nga na vuswikoti byo hambana.</p> <p>Vuswikoti bya yena exitejini byi pfuna ku ndlandlamuxa miehleketo ya vanhu na ku herisa ku vonela etlhelo leswi nga kotekaka! U komba vanhu leswaku miri yo hambana na ya van'wana yi na matimba naswona yi sasekile.</p>	<p>Musa a byi nga n'wi oloveli vutomi, hikuva vanhu minkarhi yin'wana a va vulavula marito yo vava hi vanhu va vuswikoti byo hambana.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Hi ku cina ka yena, Musa Motha u lava ku kombisa leswaku a ku na nchumu lexi nga kotekiki. Minkarhi yin'wana, Musa u tirha hi matimba ku fikela laha miri wa yena hinkwawo wu pandzaka. Kambe, wa ha kuma matimba ya ku yima a ya emahlweni na ku cina.	Ndzi endla ku kambisisa leswaku Musa u tirha hi matimba masiku hinkwawo ku va mucini wa xiyimo xa le henhla.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Musa Motha a ri na malembe mangani loko a khomiwa hi mfukuzana?	A ri na nkombo wa malembe.
Musa u teke xiboho xa ku endla yini ematshan'wini yo tlanga bolo ya milenge?	U teke xiboho xo va mucini.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Musa Motha a ve mucini?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a swi nga ha ta koteka ku va mutlangi wa bolo ya milenge. • Hikuva u rhandze vunanga. • Hikuva vunanga byi n'wi pfunile ku lemuka leswaku ku na tindlela tin'wana leti a nga fambisaka miri wa yena hi tona. • Hikuva a lava ku langutana na swilo hinkwaswo leswi miri wa yena wu nga kotaka ku swi endla. • Hikuva u titolovetile ku fikela va n'wi amukela eka <i>Vuyani Dance Company</i>.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku hlaya 6**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

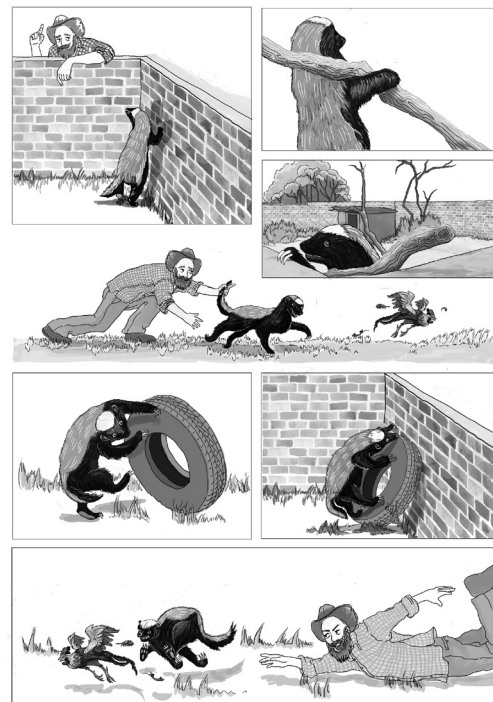
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku kokela ehansi
 - pfumeliki
 - tolovela

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndza swi tiva ndzi nga swi kota, ndza swi tiva ndzi nga swi kota	<i>Tirhisa makhudzu ku tikomba</i>
Ku va leswi ndzi lavaka ku va swona	<i>Kombisa makhudzu ehenhla</i>
Loko ndzo tirha hi matimba,	<i>Kombisa tinyama ta wena</i>
Ndzi ta fika laha ndzi lavaka ku va kona!	<i>Komba empfukeni</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawwa ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawwa yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **dy**
- 2 Vula rito: **dyana**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/dy/-/a/-/n/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/dy/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/a/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/n/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dyana**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/dy/-/a/-/n/-/a/ = dyana**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/dya/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/na/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/dya/-/na/ = dyana**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **dy**
- 2 Vula rito: **dyelo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/dy/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/e/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/l/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/o/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: **/dy/-/e/-/l/-/o/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dyelo**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/dy/-/e/-/l/-/o/ = dyelo**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? **/dye/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? **/lo/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana na ku vumba rito: **/dye/-/lo/ = dyelo**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya dy.**

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 dyambu
 - 2 dyana
 - 3 dyelo
 - 4 dyoha
 - 5 dyisa
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

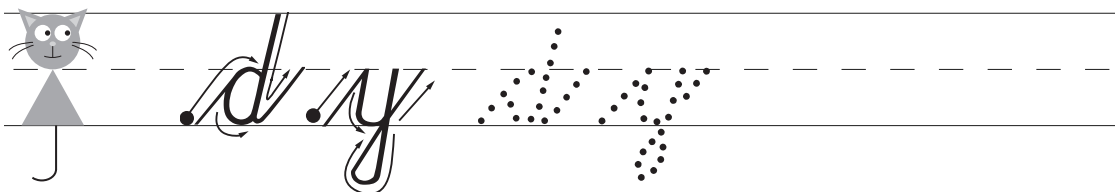
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **dy**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikeni ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.

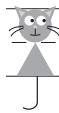

 dyambu

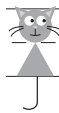

 dyana

 dyelo

 dyoha

 dyisa

 dyuhala

 Dyambu ri humile.
NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku hangalasa na ku andlala

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga tiyimisela ku fikelela xikongomelo!

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Nkarhi wun'wana ndzi titwe ndzi tiyimiserile ku...
- 2 Ndzi fikelerile xikongomelo lexi hi...
- 3 A swi tika, kambe...
- 4 Eku heteleleni...

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhisile nongonoko wa makambelelo yo hlela ku hlela mimpfapfarhuto ya wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xa hina xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Nkarhi lowu a ndzi tiyimisele ku ...**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA ANDLALA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tlilasi leswi va swi tsaleke.

- 4 Endla nkombiso wa leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona leswaku va ta kota ku hlaya leswi tsariweke hi van'wana.

Enkarhini wan'wana a ndzi tiyimiserile ku endla xipano xa bolo ya milenge

kan'we-kan'we ndzi ti twa ndzi tiyimiserile ku endla xipano xa bolo ya milenge hikuva ndzi yi rhandza bolo ya milenge.

Ndzi humelerisile kungu leri hi ku titoloveta.

A swi tika, kambe ndza yi rhandza bolo ya milenge swinene ngopfa na tatana u ta ti tingungubisa.

Ekusihleleni ndzi ti twa ndzi tsakile ku endla xipano xa bolo ya milenge na ku kuma ku ndzi nga endla xin'wana na xin'wana loko ndzo titoloveta.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **nyika, nyiko**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **nyika, nyiko**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /a/ na /o/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **dzana, dyana**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **dzana, dyana**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **nyika**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **fika, xixika, tshika, nyiko**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **nyama**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **mama, gama, jitama, phama, mpama, tshama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA/ ENDLA NKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Lexi i xitori xa Musa Motha, mucini wa vuswikoti wa Afrika Dzonga.</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku Musa i munhu wo tiyimisela, loyi a nga tirha hi matimba leswaku a va mucini.</p>
<p>Loko Musa a ha ri ntsongo, a nga anakanyi leswaku u ta va mucini. Norho wa yena a wu ri ku va mutlangi wa ndhuma wa bolo ya milenge. A rhandza ku tsutsuma hi rivala ra mintlangu, a tlangatlanga na ku tsutsuma na bolo.</p> <p>Kambe siku rin'wana, loko Musa a ha ri na 9 wa malembe, un'wana u n'wi rahe tsolo eka ntlangu wa bolo. Vusiku byin'wana na byin'wana, mavhiki endzhaku ko vaviseka, tsolo ra yena a ri pfimba. Vatswari va yena va lemuke leswaku leswi a ku nga ri ku vaviseka ka tsolo ntsena, va teke xiboho xa ku n'wi yisa exibedlhele.</p>	
<p>Ku ringana tin'hweti ta tsevu, a ku va nga na loyi a nga swi tiva leswaku ku nga va ku hoxeke yini hi tsolo ra Musa. U fambe swibedlhele hi ku hambana ka swona. U hlangane na madokodela yo hambanahambana. Va endle swikambelo endzhaku ka swikambelo, kambe a va swi kotanga ku kuma leswaku a ku ri yini xivangelo xa ku pfimba ka tsolo ra Musa.</p> <p>Ekusihleleni, un'we wa madokodela layo tala ya Musa u teke xiboho xo endla vuhandzuri lebyintsongo lebyi vuriwaka <i>biopsy</i>. Loko mbuyelo wu vuya, wu kombe leswaku Musa u na Osteosarcoma – muxaka wa mfukuzana lowu vavisaka marhambu. Musa u teke xiboho xo tika xa leswaku a tsemiwa nenge ku sivela mfukuzana ku hangalaka na miri wa yena.</p>	<p>Ndza ehleketa leswaku leswi swi nga va swi tika eka Musa ku va a tsemiwa nenge, ngopfungopfu leswi Musa a rhandza bolo ya milenge swinene.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku tsemiwa ka Musa nenge a swi vula leswaku a nga ha ri mfukuzana. Hambiswiritano, a swi vula leswaku milorho ya yena yo va xitlangi xa ndhuma xa bolo a yi herile. A nga ha ta swi kota ku tsutsuma hi rivala ra mintlangu, kumbe ku tlangatlanga na ku raha bolo. Kambe, Musa u teke xiboho xa ku landzelela swilo hinkwaswo leswi miri wa yena wo hambana wu nga ta kota ku endla swona.</p>	<p>Musa u ta va a nga tsakisiwanga hi xiyimo lexi a nga eka xona. Kambe ndza swi vona leswaku u ringeta ku landzelela leswi a kotaka ku swi endla. Ndza ehleketa leswaku leswi swa ti komba leswaku i munhu wo tiyimisela, hikuva a nga pfumelelanga swilo swo biha swi yima endleleni ya yena yo humelela.</p>
<p>Nhlangano lowu vuriwaka 'Fikelela Norho', lowu pfunaka vana lava nga na mavabyi lama xungetaka – vutomi, wu xavele Musa xichayachayana xo tlanga vunanga. Musa u xi rhandzile xichayachayana lexi. Hikokwaloho ka rirhandzu ra yena ra swa vunanga, Musa u lemuke leswaku ku na tindlela tin'wana leti a nga fambafambisaka miri wa yena ha kona. U sungule ku titoloveta ku cina.</p>	<p>Musa a tiyimiserile ku va na miehleketo yo pfuleka. A nga helanga matimba hi ku va a nga ha swi koti ku tlanga bolo ya milenge. Ematshan'wini, a tiyimiserile ku kuma swin'wana leswi a rhandzaka ku swi endla.</p>
<p>Hi 2017, Musa u nghenele mphikizano wa Vuyani Dance Company. U amukeriwile hikokwaloho ka vuswikoti bya yena byo cina, naswona hikuva u ta tisa xitayili xo va xoxe exitejini.</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku Musa a ri yena ntsena mucini wo hambana na lavan'wana eka Vuyani Dance Company. Ndza ehleketa leswaku u tirhe hi matimba leswaku a ta kota ku amukeriwa. Ndza ti vutisa leswaku vanhu lava a va fambisa mphikizano lowu a va ehleketa yini loko va vona Musa? A va nga tshembi leswaku a nga cina hi nenge wun'we.</p>
<p>Eka ku titoloveta ka Musa eka Vuyani Dance Company, a ku ri yena ntsena mucini wo hambana na van'wana. Hambiswiritano, Musa u amukele ntlhontlho wun'wana na wun'wana. U lemuke leswaku ku va mucini loyi a nga na nenge wun'we swi vula ku alelana na ku kokeriwa ehansi, hi matimba na ndzinganiso.</p> <p>Eka ku titoloveta ka yena hinkwako, a tirhana na ku aka vuxaka bya kahle na ku kokeriwa ehansi.</p>	
<p>Endzhaku ko titoloveta, Musa u ve mucini wo rhangela eka Vuyani Dance Company. Hambiswiritano, Musa a fanele ku tirha hi matimba siku rin'wana na rin'wana.</p> <p>A swi olovi eka lava dyondzisaka van'wana ku cina ku endlela Musa mincino leyi nga n'wi fanela. Musa u fanele a vona leswaku u fanele ku tekela macinelo ya vanhu lava nga na vuswikoti ku n'wi pfuna.</p>	<p>Musa u tirha hi matimba – a nga pfumeleli nchumu xi n'wi yimisa. Loko ncino wo karhi wu nga n'wi katsi, wa pfuna ku cinca ncino wolowo. Leswi swi komba leswaku u ti yimiserile – hikuva a nga pfumeleli swirhalanganyi endleleni ya yena!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Musa a cina eka switeji leswikulu, vahlaleri vo tala va va va nga si vona mucini wa ndhuma a famba hi timhandzi. Vanhu va famba va hlamarile no hlohloleleka hi ku saseka na tintswalo ta ku cina ka yena.</p> <p>Musa u hlohlotela vahlaleri va yena ku ehleketa hi vanhu lava nga na vuswikoti byo hambana.</p> <p>Vuswikoti bya yena exitejini byi pfuna ku ndlandlamuxa miehleketo ya vanhu na ku herisa ku vonela etlhelo leswi nga kotekaka! U komba vanhu leswaku miri yo hambana na ya van'wana yi na matimba naswona yi sasekile.</p>	<p>Ndzi endla ku kambisisa leswaku Musa u tiyimiserile hikuva a nga pfumelelanga ku vonela etlhelo eka vanhu va miri ya vuswikoti byo hambana ku n'wi sivela ku landzelela milorho ya yena.</p>
<p>Hi ku cina ka yena, Musa Motha u lava ku kombisa leswaku a ku na nchumu lexi nga kotekiki. Minkarhi yin'wana, Musa u tirha hi matimba ku fikela laha miri wa yena hinkwawo wu pandzaka. Kambe, wa ha kuma matimba ya ku yima a ya emahlweni na ku cina.</p>	<p>Leswi hi swona swi vulaka ku tiyimisela – leswaku hambi loko swilo swi tika hi ya emahlweni hi ringeta hi tlhela hi ringeta. Ndzi endla ku kambisisa leswaku Musa i xikombiso xa kahle xa ku tiyimisela.</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana u twa u hlohloteriwa hi Musa Motha? Hlamusela.</p>	<p>Ndzi twa ndzi hlohloteriwa hi Musa hikuva...</p>
<p>Xana Musa u hambane njhani na vacini van'wana?</p>	<p>U hambane na vacini van'wana hikuva u na nenge wun'we ntsena.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hi nga vula hikokwalaho ka yini leswaku Musa Motha i munhu wo tiyimisela?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u kume swin'wana leswi miri wa yena wu nga swi endlaka endzhaku ka loko nenge wa yena wu tsemitwile. • Hikuva a nga ti twanga kahle loko a nga ha ta swi kota ku tlanga bolo ya milenge, kambe u kume swin'wana leswi a nga swi endlaka. • Hikuva u kongomane na leswi miri wa yena wu kotaka ku endla swona. • Hikuva u tirhe hi matimba ku va mucini. • Hikuva ku cina swa tika eka munhu loyi a nga na nenge wun'we, Musa u fanele ku tirha hi matimba. Kambe u ringeta hinkwaswo! • Hikuva Musa i mucini wo rhangela. U fanele a tirhe hi matimba ku va mucini wo antswa. • Hikuva minkarhi yin'wana vanhu va na ku ehleketa swilo swo ka swi nga ri kahle hi vanhu lava nga na vuswikoti byo hambana, kambe Musa a nga ri pfumelelanga ripfumelo rolero ku n'wi sivela ku va mucini lonkulu. • Hikuva Musa wa tirha leswaku a ta tolovela macinelo yo karhi ku ya hi leswi a nga xiswona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tinhonga ta vatsoniwa
 - hlohlotela
 - ku vonela etlhelo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndza swi tiva ndzi nga swi kota, ndza swi tiva ndzi nga swi kota	<i>Tirhisa makhudzu ku tikomba</i>
Ku va leswi ndzi lavaka ku va swona	<i>Kombisa makhudzu ehenhla</i>
Loko ndzo tirha hi matimba,	<i>Kombisa tinyama ta wena</i>
Ndzi ta fika laha ndzi lavaka ku va kona!	<i>Komba empfukeni</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
- 2 Eka xitori lexi...
 - a Ndzi endla nkambisiso wa leswaku Musa Motha i munhu wa ...hikuva...
 - b Ndzi ehleketa leswaku xitori xi komba nkongomelo wa ku tiyimisela hikuva...
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 4 Veka vadyondzi eka **mintlawa** ya vona **leyitsongo**.
- 5 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 8 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 9 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu. Leswi swi katsa swirhangisi swin'wana.

ny	dy	o
i	k	a
e	m	n
s	h	l

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /ny/ na /dy/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mimpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /ny/ - /i/ - /k/ - /a/ = **nyika**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /ny/ **kumbe** /dy/
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /s/ - /i/ - /l/ - /a/ = **sila**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ny, dy**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **nyiko, nyika, nyenya, nyama, dyana, dyelo, dyoha, dyisa, sila, sele, sola, hala, hele, hima**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA, ENDLA NKAMBISISO

NKOMISO LOWU TSARIWAKA WA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ehleketa hi swiphemu swa nkoka swa xitshuriwa.
- 2 Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi faneleke ku swi dyondza ku suka eka xitshuriwa..
- 3 Tsala rimba ra nkomiso exitsalelweni.
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba leri ku hlamula swivutiso:
 - a Xitshuriwa lexi xi na kwalomu ka... (2–3 wa swivulwa)
 - b Ndzi tsakele...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitshuriwa lexi xi tsariwe ku ndzi dyondzisa...
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nge swi koti ku vula hinkwaso leswi nga le ka xitshuriwa –va fanele ku hlawula swiphemu swa nkoka swinene.
- 6 Komba vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: Xitshuriwa lexi xi mayelana na hi laha Musa Motha a veke mucini. Ndzi tsakele ku vona Musa Motha a cina hi tinhonga ta yena. Ndzi ehleketa leswaku xitshuriwa lexi xi tsariwe ku ndzi dyondzisa leswaku xin'wana na xin'wana xa koteka hi ku tikarhata.
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana va avelana mavonelo ya vona. / Kombela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona hi ku tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku avelana hi minkomiso ya vona na tilasi.
- 11 Endlani nkomiso wa tilasi, ku fana na: Xitshuriwa lexi xi mayelana na Musa Motha loyi a veke mucini wo va na nenge wun'we ntsena. Hi tsakele loko Musa a kuma xo chaya, kutani a sungula ku cina. Hi ehleketa leswaku xitshuriwa lexi xi tsariwe ku hi dyondzisa hi un'wana loyi a tiyimiserile, kutani a fikelela milorho ya yena!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 6.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 3

KOTARA 1

vhiki

7

NKONGOMELO:

Mina na vamakwerhu

Malulamiso ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa vamakwenu (vabuti, vasesi, vabuti na vasesi), xifaniso xa ndyangu wa wena na vamakwenu, kombela vadyondzi ku ta na swifaniso swa vona na vamakwavo.
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: mikhuva ya ntolovelo ya lonkulu, wa le xikarhi na wa makwavo lontsongo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo ya hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 11, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 12, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 13, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swin'wana u tsakelaka ku swi endla ekaya na vamakwenu wa wena.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa N'wampopi wa Marie ekusunguleni eka Buku Leyikulu: N'wampopi a tsemiwa misisi
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Mina na vamakwerhu
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i yini vamakwavo?
 - b Xana u na vamakwenu vangani?
 - c Xana mi tsakela ku endla yini na vamakwenu?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - onha
 - siringeka
 - vamakwenu

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Buti na sesi,	<i>Va kombetelana</i>
Vanghana hi laha ku nga heriki.	<i>Va tivukarha</i>
Va lulamerile ku amukela,	<i>Va pfula mavoko onge vo amukela</i>
Hinkwaswo leswi vutomi byi nga ta va nyika.	<i>Va tlulela ehenhla va phokotela mavoko</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka.
Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, va tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela marito ya vun'we lama landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala marito etlhelo ka nomboro leyi faneleke.

Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi

- 1 vhengele
 - 2 xibye
 - 3 chukele
 - 4 xilo
 - 5 nsumba
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala marito ma ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
 - 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
 - 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
 - 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi

- 1 vhengele
mavhengele
 - 2 xibye
swibye
 - 3 chukele
chukele
 - 4 xilo
swilo
 - 5 nsumba
tinsumba
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
 - 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya**QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA**

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: N'wampopi a tsemiwa misisi
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala ndzimana hi un'we wa vamakwenu. (*Vadyondzi lava nga riki na vamakwavo va nga tsala hi muzala kumbe munghana*)

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

QHINGA RO KUNGUHATA: Endla mepe wa miehleketo

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena hi vamakwavo, ku fana na:
Mina na sesi wa mina a hi languteki ku fana – a nga kona na un'we loyi a ehleketaka leswaku hi vakwavo hakunene! Yena wa hlekisa. U na vunene, naswona u tshama a vulavula na mina efonini loko ndzi n'wi lava.

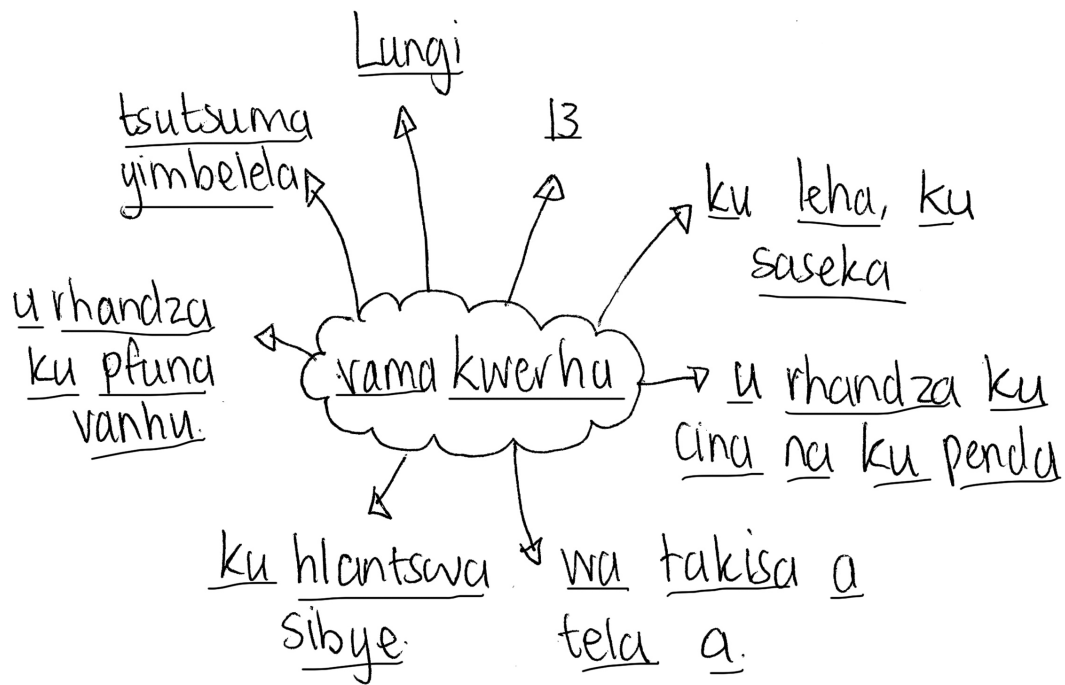
KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Dirowa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi leswi u endlisaka swona mepe wa miehleketo hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Kungu ra mepe wa miehleketo			Mepe wa miehleketo		
Vito?	Malembe?	Xana makwenu wa wena i languteka njhani?	Chelsea	32	I komile, i sasekile
Makwenu wa wena i kahle eka yini?	Makwerhu wa mina	Xana i tsakisiwa hi yini makwenu wa wena?	Ku tsutsuma Ku sweka Ku penda	Makwerhu wa mina	I rhandza ku khandziya tintshava na ku va le handle
Swin'wana swa nkoka?	Mi phikisana hi yini?	Xana u rhandza yini hi makwenu wa wena?	I tekiwile	Swiambalo	I wa hlekisa naswona u na vunene

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi vamakwavo.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.

Mepe wa miehleketo**Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka**

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **lw**
- 2 Vula rito: **lwela**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: **/lw/-e/-l/-a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/lw/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/e/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **lwela**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/lw/-e/-l/-a/ = lwela**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/lwe/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/la/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/lwe/-la/ = lwela**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **lw**
- 2 Vula rito: **lwisa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/lw/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo vumbirhi eka rito? **/i/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo vunharhu eka rito? **/s/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: **/lw/-i/-s/-a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **lwisa**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/lw/-i/-s/-a/ = lwisa**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? **/lwi/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? **/sa/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/lwi/-sa/ = lwisa**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya lw.**

- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 lwela
 - 2 lwangu
 - 3 lwisa
 - 4 lwana
 - 5 lwetana
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

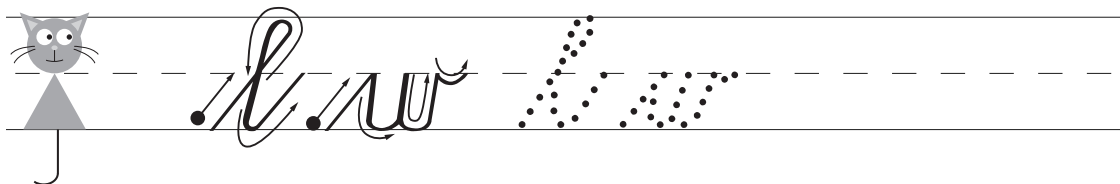

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **lw**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

lwela

lwangu

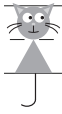
lwisa

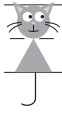
lwana

lwetana

lwa

Mi lwela yini

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
N'wampopi wa Marie a ku ri xilo xo hlawuleka swinene eka yena. U etlele na n'wampopi wa yena wo hlawuleka ku sukela loko a ha ri n'wana lontsongo. Vusiku byin'wana na byin'wana, a tshama a khomelele n'wampopi wa yena wo olova. Loko a nga tsakanga, a khomelele n'wampopi wa yena wo olova. Loko a ri ekaya, Marie a tshama a ri na n'wampopi wa yena.	Ndzi ehleketa leswaku Marie a rhandza n'wampopi wa yena hikuva a olovile!
N'wampopi a ku ri xo tlangisa xo hlawuleka lexi Manana a nga endla leswaku Marie a nga avelani na munhu. Kambe, hikuva Marie a ku ri sesi lonkulu wa tintswalo – a pfumelela Josh ku khoma no tlangisa n'wampopi wa yena. Siku rin'wana nanhlikanhi, loko Marie na Josh va ri eku tlangeni, Josh u twe Marie a vulavula na n'wampopi wa yena. 'u karhi wa dyuhala,' a karhi a hleka. 'Hambiswiritano ndza ku rhandza!'	Ndza tshemba leswaku Marie ku nga va ku ri sesi wo lulama. U avelana hi swo tlangisa swa yena na loko swi nga fanelanga!
Hi siku leri landzelaka, loko Marie a ri exikolweni Josh u kume xikero exitangeni. 'Ndzi na vonelo rin'wana!' ku ehleketa Josh. Josh u ehlekete hi n'wampopi wa Marie lowo dyuhala. Josh u teke xikero a tsema misisi hinkwayo enhlokweni ya n'wampopi. 'Ndza tshemba leswaku Marie u ta hlamala! U ta ehleketa leswaku u na n'wampopi lontshwa!' ku ehleketa Josh.	Hikokwalaho ka yini Josh a tsemete misisi ya n'wampopi? Ndzi ehleketa leswaku Josh u tseme misisi ya n'wampopi hikuva a lava ku endlela sesi wa yena swilo swa kahle. Kumbe a lava ku endla leswaku n'wampopi a languteka a ri lontshwa, hikuva u twe Marie a ku n'wampopi wa 'dyuhala'.
Marie u ta rhandza n'wampopi wa yena leswi a nga tsemiwa misisi! Josh u yime lero na yima leswaku Marie a vuya ekaya hi le xikolweni. A yimele Marie leswaku a ta n'wi hlamarisa hi leswi a nga swi endla!	Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Josh a lava Marie a vuya ekaya? Oho! Ku nga va ku ri leswi a ehleketaka leswaku Marie u ta tsaka ku vona n'wampopi a tsemiwe misisi.

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Marie a ta fika ekaya a vona n'wampopi wa yena, u hlamale ngopfu. 'Ku humelele yini hi n'wampopi?' a holovela Josh. Josh u khome xikero a karhi a n'wayitela.</p> <p>'A ndzi ku tshembile! Hikokwalaho ka yini u onha n'wampopi wa mina wo hlawuleka?' ku rila Marie.</p> <p>'Ndzi rivaleli!' ku huwelela Josh. 'A ndzi ehleketa leswaku ndzi endla n'wampopi wa wena wo dyuhala a va lontshwa!'</p> <p>Kambe Marie u tsutsume a huma ekamareni, a karhi a rila.</p> <p>Josh u tshame a ri yexe. 'A ndzi ehleketa leswaku Marie u ta tsaka leswi n'wampopi a nga tsemiwa misisi!'</p> <p>Josh a ehleketa, a hlangahlanganile.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Josh a hlangahlanganile? Oho! Ndzi ehleketa hi mhaka ya leswaku Josh a ehleketa leswaku Marie u ta rhandza n'wampopi wa yena lowo tsemiwa misisi, kambe, Marie a hlundzuke ngopfu.</p>
<p>U onhe n'wampopi wa mina!</p>	<p>--</p>
<p>Marie u kume manana wa yena. U kombe manana wa yena n'wampopi wa yena wo hlawuleka. 'Vona leswi Josh a nga swi endla. U onhe n'wampopi wa mina wo hlawuleka. A ndza ha n'wi lavi n'wampopi loyi wo biha.' A rila. U cukumeta n'wampopi ehansi.</p>	<p>Marie u fanele a hlundzuke ngopfu loko a ta lahlela n'wampopi wa yena ehansi!</p>
<p>Endzhaku manana u vitane Marie.</p> <p>'Horisa moya wa wena hambileswi Josh a nga tsema n'wampopi wa wena misisi swi nga fanelanga.' Ku vula Manana. 'Kambe n'wampopi a nga onhiwanga,' ku hlamusela Manana.</p> <p>Manana u nyike Marie n'wampopi wa yena a n'wi ambexe xiqgoko lexintshwa, xo tshwuka. 'Xiqgoko xi ta pfala nhloko ya n'wampopi leyi nga tsemiwa misisi,' ku vula manana, a karhi a n'wayitela. 'Naswona, n'wampopi u languteka a ri kahle swinene!'</p> <p>Josh u te ekamareni, a khome jazi ra wasi. 'Ndzi ri teke eka n'wampopi wa mina.' Ku vula Josh. 'Ndza tshemba n'wampopi wa wena u ri lava ngopfu ku tlula wa mina.' U nyike manana jazi ra wasi, leri a nga ri ambexa n'wampopi.</p>	<p>--</p>
<p>Marie a ha hlundzukile, kambe u teke n'wampopi a n'wi khoma. 'Ndzi khomele hi ku ndzi te u bihile! Ndza ku rhandza a swi na mhaka leswaku u languteka njhani,' a vula. U vukarhe n'wampopi wa yena.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Josh a tise jazi ra wasi? Oho, kumbe hi mhaka ya leswaku a tse ku vava loko Marie a nga rhandzi leswi n'wampopi a nga tsemiwa misisi. U lava ku tsakisa Marie.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Josh u endle yini ku onha n'wampopi wa Marie?	U tseme misisi ya n'wampopi
Xana manana wa yena u ringete hi ndlela yihhi ku lunghisa n'wampopi?	<ul style="list-style-type: none"> • Manana u ambexe n'wampopi xiqgoko xo tshwuka na jazi ra wasi. • Manana u ambexa n'wampopi swiambalo ku pfala laha ku nga tsemiwa.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Josh a tseme misisi ya n'wampopi.	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u twe Marie a ku n'wampopi u dyuharile. • Hikuva a lava leswaku n'wampopi a languteka onge hi lontshwa. • Hikuva a lava ku endlela sesi wa yena swilo swa kahle.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 7.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tshemba
 - endlelo
 - languteriweke

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Buti na sesi,	<i>Va kombetelana</i>
Vanghana hi laha ku nga heriki.	<i>Va tivukarha</i>
Va lulamerile ku amukela,	<i>Va pfula mavoko onge vo amukela</i>
Hinkwaswo leswi vutomi byi nga ta va nyika.	<i>Va tlulela ehenhla va phokotela mavoko</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **dl**
- 2 Vula rito: **dladla**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/dl/-/a/-/dl/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/dl/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/a/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/dl/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dladla**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/dl/-/a/-/dl/-/a/ = dladla**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/dla/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/dla/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/dla/-/dla/ = dladla**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **dl**
- 2 Vula rito: **dloma**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito? **/dl/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito? **/o/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito? **/m/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo hetelela eka rito? **/a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: **/dl/-/o/-/m/-/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dloma**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/dl/-/o/-/m/-/a/ = dloma**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? **/dlo/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? **/ma/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa na ku vumba rito: **/dlo/-/ma/ = dloma**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya dl.**

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 dladla
 - 2 dlokodla
 - 3 dludla
 - 4 dlikida
 - 5 dlonyola
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

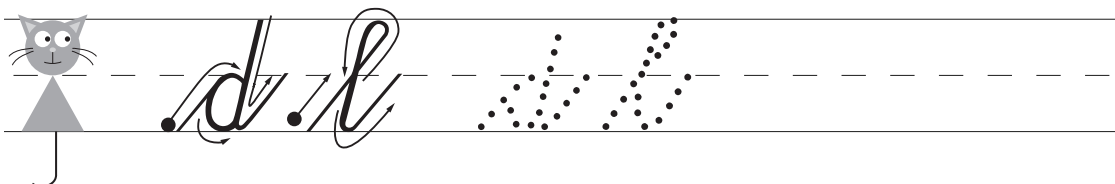
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **dl**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.

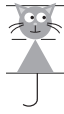
dladla

dlokodla

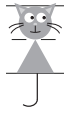
dludla

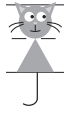
dlikida

dlonyola

dloma

Manana va akile dladla

ro tiya.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala ndzimana hi un'we wa vamakwenu. (*Vadyondzi lava nga riki na vamakwavo va nga tsala hi muzala kumbe munghana*)

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Makwerhu wa mina i...
- 2 Yena i... (hlamusela malembe/ ku languteka ka vona)
- 3 Yena i kahle eka...
- 4 Yena i tsakisiwa hi...
- 5 Minkarhi yin'wana ha phikisana hi...
- 6 Kambe, ndza n'wi rhandza hikuva...
- 7 Hi ku angarihela, ndzi ehleketa leswaku makwerhu wa mina i...

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Sesi wa mina i Chelsea. U na 32 wa malembe. U komile naswona i sasekile swinene. I kahle swinene eka ku sweka na ku tsutsuma. U kahle na le ka ku khandziya tintshava, naswona i tsakisiwa hi ku ya etintshaveni na ku va le handle. Minkarhi yin'wana hi phikisana hi swiambalo-hikuva u teka swa mina na mina ndzi teka swa yena. Hambileswi swi nga va ka swi siringa, ndza n'wi rhandza hikuva u na vunene na ku hlekisa. Hi ku angarihela, ndzi ehleketa leswaku sesi wa mina i kahle swinene!

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Makwerhu wa mina: Mpfapfarhuto**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.

- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tlilasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

Lungi, makwerhu

makwerhu iLungi

u ni malembe ya B a thela a leha no saseka

u kota ku tsutsuma na ku yimbelela

u tsakela ku cina na ku penda

minkarhi yin'wana hi phikisana hi ku
hlantswa wa swibye

kambe, ndza nwi tsakela hiku wa
tsakisa a thela a tlhariha

hi ku angarhela, i makwerha va mina
 va kahle.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **dladla, dludla**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **dladla, dludla**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /a/ na /u/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **kwela, lwela**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **kwela, lwela**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **dloma**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **oma, koma, khoma**

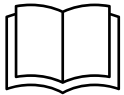
WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **lwela**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **kwela, dela, cela, chela, byela, phela, twela, tlhela, khwela**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>N'wampopi wa Marie a ku ri xilo xo hlawuleka swinene eka yena. U etlele na n'wampopi wa yena wo hlawuleka ku sukela loko a ha ri n'wana lontsongo. Vusiku byin'wana na byin'wana, a tshama a khomelele n'wampopi wa yena wo olova. Loko a nga tsakanga, a khomelela n'wampopi wa yena wo olova. Loko a ri ekaya, Marie a tshama a ri na n'wampopi wa yena.</p>	<p>Swi vula leswaku Marie a rhandza n'wampopi wa yena hikuva a tshama a n'wi khomelerile!</p>
<p>N'wampopi a ku ri xo tlangisa xo hlawuleka lexi Manana a nga endla leswaku Marie a nga avelani na munhu. Kambe, hikuva Marie a ku ri sesi lonkulu wa tintswalo – a pfumelela Josh ku khoma no tlangisa n'wampopi wa yena.</p> <p>Siku rin'wana nanhlikanhi, loko Marie na Josh va ri eku tlangeni, Josh u twe Marie a vulavula na n'wampopi wa yena. 'u karhi wa dyuhala,' a karhi a hleka. 'Hambiswiritano ndza ku rhandza!'</p>	<p>Marie u tlhela a vulavula na n'wampopi wa yena! Ndza tshemba u teka n'wampopi loyi tanihi munghana wa yena.</p>
<p>Hi siku leri landzelaka, loko Marie a ri exikolweni Josh u kume xikero exitangeni.</p> <p>'Ndzi na vonelo rin'wana!' ku ehleketa Josh. Josh u ehlekete hi n'wampopi wa Marie lowo dyuhala.</p> <p>Josh u teke xikero a tsema misisi hinkwayo enhlokweni ya n'wampopi.</p> <p>'Ndza tshemba leswaku Marie u ta hlamala! U ta ehleketa leswaku u na n'wampopi lontshwa!' ku ehleketa Josh.</p>	<p>Josh a nga va a titwa a ri eku pfuneni loko a karhi a tsema misisi ya n'wampopi – a nga va a ehleketa leswaku u endlela sesi wa yena swilo swa kahle hi ku endla n'wampopi a languteka a ri lontshwa!</p>
<p>Marie u ta rhandza n'wampopi wa yena leswi a nga tsemiwa misisi!</p> <p>Josh u yime lero na yima leswaku Marie a vuya ekaya hi le xikolweni. A yimele Marie leswaku a ta n'wi hlamarisa hi leswi a nga swi endla!</p>	<p>Josh a yimele sesi wa yena leswaku a vuya ekaya. Ndza tshemba a tsakile loko a ehleketa hi leswi Marie a ta swi vula!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Marie a ta fika ekaya a vona n'wampopi wa yena, u hlamale ngopfu. 'Ku humelele yini hi n'wampopi?' a holovela Josh. Josh u khome xikero a karhi a n'wayitela.</p> <p>'A ndzi ku tshembile! Hikokwalaho ka yini u onha n'wampopi wa mina wo hlawuleka?' ku rila Marie.</p> <p>'Ndzi rivaleli!' ku huwelela Josh. 'A ndzi ehleketa leswaku ndzi endla n'wampopi wa wena wo dyuhala a va lontshwa!'</p> <p>Kambe Marie u tsutsume a huma ekamareni, a karhi a rila.</p> <p>Josh u tshame a ri yexe. 'A ndzi ehleketa leswaku Marie u ta tsaka leswi n'wampopi a nga tsemiwa misisi!'</p> <p>Josh a ehleketa, a hlangahlanganile.</p>	<p>Marie u hlundzuke ngopfu loko a vona n'wampopi. Leswi a hi swona leswi Josh a swi languterile! U fanele a titwa a hlanganehlangane ngopfu hikuva Marie a nga swi rhandzi leswi a nga swi vona hi n'wampopi wa yena lowo tsemiwa!</p>
U onhe n'wampopi wa mina!	--
<p>Marie u kume manana wa yena. U kombe manana wa yena n'wampopi wa yena wo hlawuleka. 'Vona leswi Josh a nga swi endla. U onhe n'wampopi wa mina wo hlawuleka. A ndza ha n'wi lavi n'wampopi loyi wo biha.' A rila. U cukumeta n'wampopi ehansi.</p>	<p>Marie a hlundzuke ngopfu a nga lavi na ku languta n'wampopi wa yena!</p>
<p>Endzhaku manana u vitane Marie.</p> <p>'Horisa moya wa wena hambileswi Josh a nga tsema n'wampopi wa wena misisi swi nga fanelanga.' Ku vula Manana. 'Kambe n'wampopi a nga onhiwanga,' ku hlamusela Manana.</p> <p>Manana u nyike Marie n'wampopi wa yena a n'wi ambexe xiqgoko lexintshwa, xo tshwuka. 'Xiqgoko xi ta pfala nhloko ya n'wampopi leyi nga tsemiwa misisi,' ku vula manana, a karhi a n'wayitela. 'Naswona, n'wampopi u languteka a ri kahle swinene!'</p> <p>Josh u te ekamareni, a khome jazi ra wasi. 'Ndzi ri teke eka n'wampopi wa mina.' Ku vula Josh. 'Ndza tshemba n'wampopi wa wena u ri lava ngopfu ku tlula wa mina.' U nyike manana jazi ra wasi, leri a nga ri ambexa n'wampopi.</p>	--
<p>Marie a ha hlundzukile, kambe u teke n'wampopi a n'wi khoma. 'Ndzi khomele hi ku ndzi te u bihile! Ndza ku rhandza a swi na mhaka leswaku u languteka njhani,' a vula. U vukarhe n'wampopi wa yena.</p>	<p>Emakumu, Marie u teka n'wampopi a n'wi vukarha. U tava a titwe ku antswa loko a vona n'wampopi wa yena a ambale xiqgoko. Kumbe endzhaku ka nkarhinyana, u ta sungula ku holanyana na ku hunguta ku hlundzuka.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Josh u endle yini endzhaku ka loko a tseme misisi ya n'wampopi?	U yime na lero yimela Marie a vuya ekaya.
Xana Marie u titwe njhani loko a vona n'wampopi a tsemiwe misisi?	A hlundzuke ngopfu!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Josh a titwa a hlangahlanganile?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ehleketa leswaku u endlela sesi wa yena swilo swa kahle. • Hikuva a ehleketa leswaku sesi wa yena u lava n'wampopi wa yena a languteka onge hi lontshwa. • Hikuva a ehleketa leswaku swi ta n'wi nyanyula. • Sesi wa yena a nga nyanyukanga tanihi laha a swi languterile – kambe a hlundzuke swinene!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - wo leva
 - hanana
 - rifuwo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Buti na sesi,	<i>Va kombetelana</i>
Vanghana hi laha ku nga heriki.	<i>Va tivukarha</i>
Va lulamerile ku amukela,	<i>Va pfula mavoko onge vo amukela</i>
Hinkwaswo leswi vutomi byi nga ta va nyika.	<i>Va tlulela ehenhla va phokotela mavoko</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Ndzi nga kumbetela leswaku Josh a rindzele leswaku Marie u ta tsakela matsemetelo mantshwa ya n'wampopi hikuva...
 - c Xilo xin'we lexi xitori lexi xi ndzi dyondzisaka xona hi vamakwavo i...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

lw	dl	e
l	a	i
s	n	u
m	o	k

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /lw/ na /dl/
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /lw/ - /a/ = **lwa**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /lw/ **kumbe** /dl/
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /s/ - /i/ - /l/ - /a/ = **sila**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **lw, dl**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **lwela, lwisa, lwana, lwa, dladla, dlokodla, dludla, dloma, sila, kamu, koma, kula, siku, sele, sula sw. na sw.**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ KAMBISISA TSALWA

NTWISISO LOWU TSARIWAKA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na swo sungula swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela loko swi fanerile.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va kanerisana hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, u va pfumelela ku koroketa mintirho ya vona vini.

VANHWANYANA VA XIKOLO VA PONISA MUFANA

- 1 Xana buti wa Marie i endle yini loko Marie a ha ri le xikolweni?
Buti wa Marie i ... loko a ha ri le xikolweni.
- 2 Xana Josh a ehleketa leswaku Marie i ta titwa njhani mayelana na ku tsemetiwa ka n'wampopi misisi?
A ehleketa leswaku i ta titwa ...
- 3 Xana manana wa Marie i lulamise njhani n'wampopi wa yena?
U n'wi lulamise hi ku...
- 4 Xana hi nga kumbetela njhani leswaku Josh a tisola?
Hi nga kumbetela leswaku a tisola hikuva...

VANHWANYANA VA XIKOLO VA PONISA MUFANA - TINHLAMULO

- 1 Xana buti wa Marie i endle yini loko Marie a ha ri le xikolweni?
Buti wa Marie i tsemete misisi ya n'wampopi loko a ha ri le xikolweni.
- 2 Xana Josh a ehleketa leswaku Marie i ta titwa njhani mayelana na ku tsemetiwa ka n'wampopi misisi?
A ehleketa leswaku i ta titwa a tsakile.
- 3 Xana manana wa Marie i lulamise njhani n'wampopi wa yena?
U lulamise hi ku ambarisa n'wampopi xiqhoko xo tshwuka.
- 4 Xana hi nga kumbetela njhani leswaku buti wa Marie a tisola?
Hi nga kumbetela leswaku a tisola hikuva u nyikile n'wampopi wa Marie jazi ra n'wampopi wa yena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 3

KOTARA 1

Vhiki

8

NKONGOMELO:

Mina na vamakwerhu

Malulamiselo ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: tifofo ta vadyondzi va wena na vamakwavo, tifofo ta vadyondzisi van'wana va ri na vamakwavo, vamakwavo va ndhuma (ku fana na Prince William na Prince Harry; vana va Beyonce na Jay-Z, sw. na sw.).
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Nkucetelo lowu vamakwerhu va nga na wona evuton'wini bya hina loko hi kula.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 14, A hi vulavuleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 15, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 16, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u titwisaka swona loko u phikisana na makwenu wa wena.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Ntsako na Fanisa eka Buku Leyikulu: Famba u ya tlanga Fanisa!
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi yisa emahlweni nkongomelo wa hina: Mina na vamakwerhu
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swin'wana swa kahle hi ku va na vamakwenu?
 - b Xana hi swihi leswi swi nga va ka ntlhontlho hi ku va na vamakwenu?
 - c Xana u ehleketa leswaku swi vula yini ku va makwavo wa kahle?
 - d Xana hi nga akisa ku yini vuxaka lebyinene na vamakwerhu?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - albino
 - vonelo
 - siringeka
 - ku vonela etlhelo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Buti na sesi,	<i>Va kombetelana</i>
Vanghana hi laha ku nga heriki.	<i>Va tivukarha</i>
Va lulamerile ku amukela,	<i>Va pfula mavoko onge vo amukela</i>
Hinkwaswo leswi vutomi byi nga ta va nyika.	<i>Va tlulela ehenhla va phokotela mavoko</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka.
Swivulwa swa Vun'we swi ya eka Vunyingi.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, va tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela swivulwa swa vun'we leswi landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala swivulwa etlhelo ka nomboro leyi faneleke:
Swivulwa swa Vun'we swi ya eka Vunyingi
 - 1 Wanuna u tsemelela matapula.
 - 2 Chukele ri cheriwa etiyeni.
 - 3 Sekwa ri hlambela edan'wini.
 - 4 Xikepe xi na mujeko.
 - 5 Mufana u yima evhengeleni.
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swivulwa swi ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
- 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
Swivulwa swa Vun'we swi ya eka Vunyingi
 - 1 Wanuna u tsemelela matapula.
Vavanuna va tsemelela matapula.
 - 2 Chukele ri cheriwa etiyeni.
Chukele ri cheriwa etiyeni.
 - 3 Sekwa ri hlambela edan'wini.
Masekwa ma hlambela edan'wini kumbe Masekwa ma hlambela emadan'wini.
 - 4 Xikepe xi na mujeko.
Swikepe swi na mujeko kumbe Swikepe swi na mijeko.
 - 5 Mufana u yima evhengeleni.
Vafana va yima evhengeleni kumbe Vafana va yima emavhengeleni.
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Famba u ya tlanga Fanisa!
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku hlela

NHLOKOMHAKA: Tsala ndzimana hi un'we wa vamakwenu wa wena. (*Vadyondzi lava nga riki na vamakwavo va nga tsala hi muzala kumbe munghana*)

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

KU LULAMISA:

- 1 Tsala nongonko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo yo tsala.
- 2 Tsala mpfapfarhuto to wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WA MAKAMBELELO YO HLELA:

- 1 Xana ndzi tirhise nkarhi wa sweswi ku nyika nhlamuselo ya makwerhu?
- 2 Xana ndzi tirhise nkarhi lowu nga hundza ku hlamusela switori hi swilo leswi swi nga humelela?
- 3 Xana ndzi na kwalomu ka 8 wa swivulwa leswi nga helela?
- 4 Xana marito hinkwawo ma na mapeletelo lama lulameke?
- 5 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hetelela hi xihikahato lexi faneleke?

KOMBISA MAENDLELO YO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.

- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma laha va nga mpfapfarhuta kona ntirho wo tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela wo hlela na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tlasini u khoma tinhlengeletano letitsongo – tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

Lungi, makwerhu

M

@makwerhu iDungi

U ni malembe ya B a tlhela a leha no sasekaka

U kota ku tsutsuma na ku yimbelela

U

@ tsakela ku cina na ku pendika

M @inkarhi yin'wana hi fikisana hi ku hlantswa swibaye

kambe, ndza nwi tsakela hiku wa

H tsakisa a tlhela a tlhariha

@hi ku angarbela, vamakwerhu va mina va kahle.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **nt**
- 2 Vula rito: **ntima**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**nt**/-/i/-/m/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**nt**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /i/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /m/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntima**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**nt**/-/i/-/m/-/a/ = **ntima**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**nti**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ma**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**nti**/-/ma/ = **ntima**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **nt**
- 2 Vula rito: **ntila**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**nt**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /i/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /l/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**nt**/-/i/-/l/-/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntila**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**nt**/-/i/-/l/-/a/ = **ntila**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /**nti**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**la**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**nti**/-/la/ = **ntila**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya nt.**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 ntima
 - 2 ntiyiso
 - 3 ntambu
 - 4 ntiko
 - 5 ntirho
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

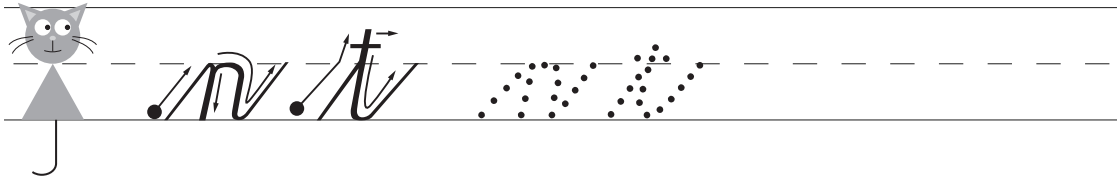

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **nt**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

 ntima

 ntiyiso

 ntambu

 ntiko

 ntisho

 ntila

 Buruku ra ntima ri sasekile.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Khavhara ya le mahlweni <u>Famba u ya tlanga Fanisa!</u></p>	<p>Eka xitori lexi ku na swimunhuhathwankulu swimbirhi: Ntsako na Fanisa. Namuntlha loko hi hlaya, hi ta ehleketa hi xitori ku ya hi vonelo ra Ntsako. Leswi vulaka leswaku hi ta ehleketa hi leswi a nga va ka a ri eku swi ehleketeni kumbe leswi a titwisaka swona.</p>
<p>Ntsako a twa a siringeka. Ndzisana ya yena ya nhwanyana, Fanisa, a ha ku sungula Giredi ya 1, naswona a nga lavi ku sukela Ntsako a ri yexe. Fanisa a landzelela Ntsako hinkwako.</p> <p>Fanisa a chuhile. A languteka a hambanile na vanhu van'wana. A vilela a ehleketa leswaku a ku nge vi na loyi a nga lavaka ku va munghana wa yena.</p> <p>Hi siku ro sungula ra xikolo, Ntsako u fike hi nkarhi ku ta xeweta vanghana va yena hinkwavo. Fanisa u yime endzhaku ka yena, a khomelele rhoko ra yena.</p> <p>'Ndzi tshiki!' ku ehleketa Ntsako.</p> <p>Kambe a ku ri mixo wo sungula wa xikolo, u teke xiboho xo tshika Fanisa a tiendlela leswi a swi lavaka, namuntlha ntsena.</p>	<p>Ndzi na ndzisana ya nhwanyana, ku fana na Ntsako. Ndza n'wi rhandza sesi wa mina swinene. Kambe loko o tshama a karhi a ndzi landzelela, ndzi ehleketa leswaku a ndzi ta twa ndzi siringeka na mina.</p> <p>Loko a ndzi ri Ntsako, ndzi ehleketa leswaku a ndzi ta titwa ndzi ri na vutihlamuleri byo hlayisa ndzisana ya mina ya nhwanyana. Kambe a ndzi ta titwa ndzi nga tsakanga loko ndzi nga kumi nkarhi wa ku va na vanghana va mina!</p>
<p>Hi siku ra vumbirhi ra xikolo, loko Ntsako a ringeta ku vulavula na vanghana va yena, Fanisa u tshame ekusuhu na yena, a khomelele rhoko ra yena.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini a tshama a ku landzelela?' munghana wa yena Mokgadi a vutisa, a karhi a hleka.</p> <p>Vanghana va Ntsako hinkwavo va nkhwinkhwiserile.</p> <p>Ku nkhwinkhwisela ka vona ku endle leswaku Fanisa a vilela leswaku a ku nge vi na munhu loyi a nga ta lava ku va munghana wa yena. A languteka a hambanile swinene.</p>	<p>Loko a ndzi ri Ntsako, a ndzi ta titwa ndzi ri na vutihlamuleri byo hlayisa ndzisana ya mina ya nhwanyana, kambe a ndzi ta swi lava ku va na nkarhi wa ku va na vanghana va mina. A ndzi ta titwa ndzi nga tsakanga loko sesi wa mina a ndzi veka eka xiyimo lexi xo tika.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi siku ra vunharhu ra xikolo, hi nkarhi wa xikhongelo xa namixo, Fanisa a yime endzhaku ka Ntsako, a khomelele rhoko ra yena.</p> <p>'Ntsako!' mudyondzisi wa yena a n'wi vitana, a languteka a nga tsakanga.</p> <p>'U nga ti na ndzisana ya wena eka layini ya Giredi ya 3!'</p> <p>Vanghana va Ntsako va nkhwinkhwisela.</p> <p>Fanisa u teke ku nkhwinkhwisela ka vona tanihi vumbhoni bya leswaku a ku nge vi na loyi a nga ta lava ku va munghana wa yena. A languteka a hambanile swinene.</p>	<p>Ntsako u ringeta ku va kahle kutani a pfumelela ndzisana ya yena ku va ekusuhi na yena kutani leswi swi n'wi nghanisa ekhombyeni! Loko a ndzi ri Ntsako, a ndzi ta ti kuma ndzi ri eka xiyimo xo ka xi nga ri kahle hi mhaka leyi!</p>
<p>Ntsako u tshame etlilasini, xikandza xa yena xi twa ku hisa.</p> <p>'Leswi swi fanele ku hela sweswi!' a ehleketa. Loko a karhi a ehleketa hi Fanisa, a twa a siringeka ngopfu. 'U onha vutomi bya mina!' a ehleketa.</p>	<p>Ntsako u twa a nga tsakanga hi vhiki ra yena ro sungula exikolweni. A nga swi koti ku va na vanghana va yena ntsena, vanghana va yena va tshama va ri eku nkhwinkhwiseleni, naswona swi n'wi nghanisa na le ekhombyeni. Kumbe u ehleketa hi ndlela leyi xikolo a xi olova hi yona loko Fanisa a nga si ta exikolweni.</p>
<p>Loko Fanisa a tsutsumele eka Ntsako hi nkarhi wo wisa, Ntsako u korhamile a n'wi hlevela endleveni, 'Famba le kule le! U onha vutomi bya mina! Endla onge a wu ndzi tivi loko hi ri exikolweni.'</p> <p>Fanisa u teke marito ya sesi wa yena tanihi vumbhoni bya leswaku a nge he vi na vanghana. 'Hambi ku ri sesi wa mina a nga swi lavi ku va munghana wa mina!' a ehleketa mihloti yi karhi yi huma ematihlweni ya yena.</p>	<p>Ndzi nga endla vuhlanganisi. Ndza n'wi rhandza ndzisana ya mina, kambe wa ndzi khunguvanyisa swinene. Nkarhi wun'wana, u chele rhoko ra mina lerintshwa hi juzi. A ndzi hlundzukile laha ndzi nga n'wi byela leswaku ndza n'wi venga. Minkarhi yin'wana, loko hi hlundzokerile vamakwarhu wa hina, hi vula swilo swo ka swi nga ri kahle eka vona.</p>
<p>Hi siku ra vumune ra xikolo, Ntsako u tshame na vanghana va yena hi nkarhi wo wisa. Fanisa a nga vonaki helo. Ntsako a twa a beriwa hi moya, 'Swi tirhile!' a ehleketa.</p>	<p>Loko a ndzi ri Ntsako, a ndzi ta twa ndzi tsaka hikuva vutomi byi twala byi olova – ku fana na loko Fanisa a nga si ta exikolweni.</p>
<p>Kutani, Ntsako a pfula bege ya yena ya swakudya a kuma swiwitsi na xipapilana xo huma eka manana wa yena.</p> <p>(Swa vanhwanyana va mina vambirhi! Siyerisanani! Hi rirhandzu, Manana.)</p> <p>Ntsako u suke hi rivilo ku ya nyika Fanisa hafu ya swiwitsi.</p>	

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ntsako u tsutsume na rivala ra mintlangu hinkwaro. Fanisa a nga vonaki.</p> <p>Ntsako u tsutsume na rivala ro tsutsumela hinkwaro. Fanisa a nga vonaki.</p> <p>'A nga va a ri kwini?' Ntsako a tivutisa.</p> <p>A tsutsuma hi khorido, a karhi a vitana Fanisa. Eku heteleleni u yimile emahlweni ka tlilasi ya Giredi ya 1, laha a nga twa un'wana a rila.</p>	
<p>Ntsako u langute etlilasini. U vone ndzisana ya yena ya nhwanyana a tshamile a ri yexe emakumu ka tlilasi.</p> <p>'U endla yini laha?' ku vutisa Ntsako hi ndlela ya kahle.</p> <p>Fanisa a n'wi languta. 'A ndzi nge pfuki ndzi ve na vanghana,' a ri karhi a rila. 'Ndzi languteka ndzi hambanile swinene!' Ntsako u ehlekete hi swilo hinkwaswo leswo ka swi nga ri kahle leswi a nga swi vula eka ndzisana ya yena. Khwiri ra yena ri chuha.</p> <p>'A ku na loyi a nga na mhaka na swona!' a vula, 'vanghana va mina a va nkhwinkhwisela hikuva hi wena lontsongo eka hina – ku nga ri hi ndlela leyi u langutekaka ha yona!'</p>	<p>Loko a ndzi ri Ntsako, a ndzi ta titwa nandzu leswaku ndzi endle ndzisana ya mina yi rila. A ndzi ta tlhela ndzi titwa nandzu ku va ndzi nga vulanga nchumu eka vanghana va mina loko va hleka ndzisana ya mina.</p>
<p>Ntsako u suke a yima a tshambuluta voko ra yena.</p> <p>'Tana, ndzi ta ku komba,' a vula.</p> <p>Fanisa na Ntsako va humele ehandle, va ya eka vanghana va Ntsako.</p> <p>'Mokgadi –u nga ndzi kumela Matuma kutani u n'wi tisa haleni?' Ntsako a kombela munghana wa yena.</p>	<p>Ndza tshemba leswaku ku vona Fanisa a rila swi nga va swi tsundzuxe Ntsako leswaku wa n'wi rhandza ndzisana ya yena, naswona a nga swi lavi ku n'wi vona a nga tsakanga.</p>
<p>Endzhaku ka timinete, Mokgadi u vuye na ndzisana ya yena ya nhwanyana. Fanisa u hatle a n'wi tsundzuka ku suka etlilasini. Fanisa u veke xikandza xa yena emavokweni ya yena.</p> <p>Matuma – loyi i ndzisana ya mina ya nhwanyana Fanisa, ku vula Ntsako, 'u tlharhile, u lunghile a tlhela a hlekisa, ndza ehleketa leswaku mi nga lava ku va vanghana.'</p> <p>Fanisa a languta ehenhla. A nga langutelanga sesi wa yena ku vulavula swa kahle hi yena endzhaku ka ku nkhwinkhwisela hinkwako.</p>	<p>Oho! Ndzi ehleketa leswaku Ntsako a nga va a lemukile leswaku ku na ndlela yo antswa yo ololoxa xiphiko lexi! A nga pfuna Fanisa ku tiendlela vanghana va yena. Kutani, hinkwavo va nga titwa va tsakile exikolweni.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Matuma a n'wayitela. A tshambuluta voko ra yena a n'wi khoma.</p> <p>'Tana, a hi fambi hi ya tlanga emichinganyeni,' a vula.</p> <p>'Kumbe ndzi ta va na vanghana,' Fanisa a ehleketa, va karhi va tsutsuma ku ya tlanga swin'we.</p>	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Ntsako u n'wi kume kwihi Fanisa a rila?	U n'wi kume etlilasini, a ri yexe.
A wu ta tiwa njhani loko a wu ri Ntsako, na ntsongwana ya wena a ku sala ndzhaku?	<i>Ndzi ehleketa leswaku a ndzi ta titwa...</i>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Fanisa a rila etlilasini hi nkarhi wo wisa?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva Ntsako u n'wi byele leswaku u onha vutomi bya yena, naswona u fanele ku n'wi tshika. • Hikuva Ntsako a nga ri kahle eka yena na swona a swi vavisa mbilu. • Hikuva Fanisa a nga ri na vanghana. • Hikuva Fanisa a ehleketa leswaku a nge pfuki a endle vunghana. • Kumbe hikuva a titwa a nga tsakanga hikuva a languteka a nga fani na van'wana. A titwa a ri yexe kumbe a ri na xivundza.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela Ku hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku va na nandzu
 - ku nga hlayisekanga
 - ku hlayiseka

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Buti na sesi,	<i>Va kombetelana</i>
Vanghana hi laha ku nga heriki.	<i>Va tivukarha</i>
Va lulamerile ku amukela,	<i>Va pfula mavoko onge vo amukela</i>
Hinkwaswo leswi vutomi byi nga ta va nyika.	<i>Va tlulela ehenhla va phokotela mavoko</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawwa ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **th**
- 2 Vula rito: **thini**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**th**/-/**i**/-/**n**/-/**i**/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /**th**/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /**i**/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /**n**/
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: /**i**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **thini**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**th**/-/**i**/-/**n**/-/**i**/ = **thini**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**thi**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ni**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**thi**/-/**ni**/ = **thini**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **th**
- 2 Vula rito: **thepe**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**th**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**e**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**p**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**e**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**th**/-/**e**/-/**p**/-/**e**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **thepe**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**th**/-/**e**/-/**p**/-/**e**/ = **thepe**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /**the**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**pe**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**the**/-/**pe**/ = **thepe**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya th.**

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 thini
 - 2 thepe
 - 3 thikithi
 - 4 thokazi
 - 5 thumba
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

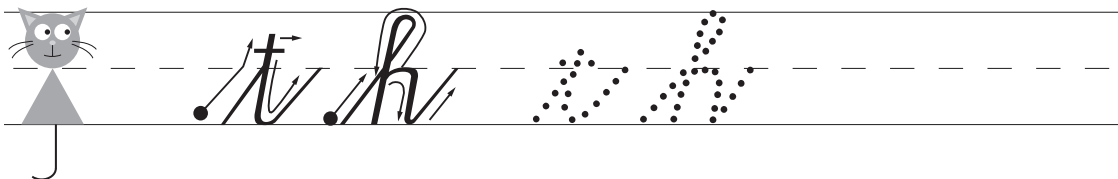

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **th**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.

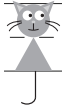

thini

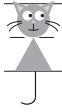
thepe

thikithi

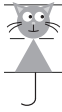
thokazi

thumba

thawula

Ilakula thini ra mati.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Ku hangalasa na ku andlala

NHLOKOMHAKA: Tsala ndzimana hi un'we wa vamakwenu wa wena. (*Vadyondzi lava nga riki na vamakwavo va nga tsala hi muzala kumbe munghana*)

NTIRHO: Tsala ndzimana ya kwalomu ka 8 wa swivulwa.

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Makwerhu wa mina i...
- 2 (Wa xinuna/ wa xisati) Yena i... (hlamusela hi malembe/ ku languteka)
- 3 (Wa xinuna/ wa xisati) Yena i kahle eka...
- 4 (Wa xinuna/ wa xisati) Yena i tsakisa hi...
- 5 Minkarhi yin'wana hi phikisana hi...
- 6 Kambe, ndza n'wi rhandza yena hikuva ...
- 7 Hi ku angarhela, ndzi ehleketa leswaku makwerhu wa mina i...

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhisile nongonoko wa makambeleo yo hlela ku hlela mimpfapfarhuto wa wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xa hina xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Makwerhu wa mina, (vito)**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.

- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tilasi leswi va swi tsaleke.
- 4 Endla nkombiso wa leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona leswaku va ta kota ku hlaya leswi tsariweke hi van'wana.

Lungi, makwerhu

Makwerhu iLungi

U ni malembe ya B a thela a leha na saseka
U kota ku tsutsuma na ku yimbelela

u tsakela ku cinga na ku penda

Minkarhi yin'wana hi ikisana hi ku
hlantswa swibye

kambe, ndza nwi tsakela hiku wa
tsakisa a thela a thariha

Hi ku angarhela, v makwerhu va mina
va kahle.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **thumba, bvumba**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **thumba, bvumba**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /th/ na /bv/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **kwini, thini**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **kwini, thini**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **ntima**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **dima, hima, tima, pima, rima, yima, dzima**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **ntambu**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **rhambu, dyambu**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2**MAQHINGA YA KU HLAYA: KU HLANGANISA**

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Famba u ya tlanga Fanisa!</u> KHAVHARA YA LE MAHLWENI</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku eka nkarhi lowu nga hundza hi hlayile xitori lexi, hi endle vuhlanganisi na Ntsako. Hi ehleketete hi laha a nga va ka na ntwiwo wa mbilu. Namuntlha, hi ta ehleketete hi xitori ku ya hi vonelo ra Fanisa.</p>
<p>Ntsako a twa a siringeka. Ndzisana ya yena ya nhwanyana, Fanisa, a ha ku sungula Giredi ya 1, naswona a nga lavi ku sukela Ntsako a ri yexe. Fanisa a landzelela Ntsako hinkwako.</p> <p>Fanisa a chuhile. A languteka a hambanile na vanhu van'wana. A vilela a ehleketete leswaku a ku nge vi na loyi a nga lavaka ku va munghana wa yena.</p> <p>Hi siku ro sungula ra xikolo, Ntsako u fike hi nkarhi ku ta xeweta vanghana va yena hinkwavo. Fanisa u yime endzhaku ka yena, a khomelele rhoko ra yena.</p> <p>'Ndzi tshiki!' ku ehleketete Ntsako.</p> <p>Kambe a ku ri mixo wo sungula wa xikolo, u teke xiboho xo tshika Fanisa a tiendlela leswi a swi lavaka, namuntlha ntsena.</p>	<p>Loko a ndzi ri Fanisa, ndzi ehleketete leswaku a ndzi ta twa ndzi chava hi siku ra mina ro sungula exikolweni. Ku sungula swilo swintshwa swa chavisa minkarhi hinkwayo. Kambe ndzi ehleketete leswaku swi chavisa ngopfu loko u vilela hikuva wena u hambanile na vanhu van'wana.</p> <p>Loko a ndzi ri Fanisa, ndzi ehleketete leswaku a ndzi ta lava ku tshama kusuhi na sesi wa mina lonkulu. Ndzi ehleketete leswaku a ta titwa onge a nga ndzi sirhelela loko ndzi twa ndzi nga tsakisiwi hi nchumu.</p>
<p>Hi siku ra vumbirhi ra xikolo, loko Ntsako a ringeta ku vulavula na vanghana va yena, Fanisa u tshame ekusuhi na yena, a khomelele rhoko ra yena.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini a tshama a ku landzelela?' munghana wa yena Mokgadi a vutisa, a karhi a hleka.</p> <p>Vanghana va Ntsako hinkwavo va nkhwinkhwerile.</p>	<p>Fanisa wa chava leswaku vana van'wana a va nge swi lavi ku va munghana wa yena. Ndzi ehleketete leswaku swi twala swi ri kahle ngopfu eka Fanisa ku tshama na sesi wa yena ku tlula ku ringeta ku aka vunghana byintshwa.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku nkhwinkhwisela ka vona ku endle leswaku Fanisa a vilela leswaku a ku nge vi na munhu loyi a nga ta lava ku va munghana wa yena. A languteka a hambanile swinene.</p>	
<p>Hi siku ra vunharhu ra xikolo, hi nkarhi wa xikhongelo xa namixo, Fanisa a yime endzhaku ka Ntsako, a khomelele rhoko ra yena.</p> <p>'Ntsako!' mudyondzisi wa yena a n'wi vitana, a languteka a nga tsakanga.</p> <p>'U nga ti na ndzisana ya wena eka layini ya Giredi ya 3!'</p> <p>Vanghana va Ntsako va nkhwinkhwisela.</p> <p>Fanisa u teke ku nkhwinkhwisela ka vona tanihi vumbhoni bya leswaku a ku nge vi na loyi a nga ta lava ku va munghana wa yena. A languteka a hambanile swinene.</p>	
<p>Ntsako u tshame etlilasini, xikandza xa yena xi twa ku hisa.</p> <p>'Leswi swi fanele ku hela sweswi!' a ehleketa. Loko a karhi a ehleketa hi Fanisa, a twa a siringeka ngopfu. 'U onha vutomi bya mina!' a ehleketa.</p>	
<p>Loko Fanisa a tsutsumele eka Ntsako hi nkarhi wo wisa, Ntsako u korhamile a n'wi hlevela endleveni, 'Famba le kule le! U onha vutomi bya mina! Endla onge a wu ndzi tivi loko hi ri exikolweni.'</p> <p>Fanisa u teke marito ya sesi wa yena tanihi vumbhoni bya leswaku a nge he vi na vanghana. 'Hambi ku ri sesi wa mina a nga swi lavi ku va munghana wa mina!' a ehleketa mihloti yi karhi yi huma ematihweni ya yena.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Fanisa u titwa a sirhelelekile na ku hlayiseka exikolweni loko a ri na Ntsako. Loko a ndzi ri Fanisa, a ndzi ta titwa ndzi ri ndzexe loko sesi wa mina a vula leswi eka mina!</p>
<p>Hi siku ra vumune ra xikolo, Ntsako u tshame na vanghana va yena hi nkarhi wo wisa. Fanisa a nga vonaki helo. Ntsako a twa a beriwa hi moya, 'Swi tirhile!' a ehleketa.</p>	
<p>Kutani, Ntsako a pfula bege ya yena ya swakudya a kuma swiwitsi na xipapilana xo huma eka manana wa yena.</p> <p>(Swa vanhwanyana va mina vambirhi! Siyerisanani! Hi rirhandzu, Manana.)</p> <p>Ntsako u suke hi rivilo ku ya nyika Fanisa hafu ya swiwitsi.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ntsako u tsutsume na rivala ra mintlangu hinkwaro. Fanisa a nga vonaki.</p> <p>Ntsako u tsutsume na rivala ro tsutsumela hinkwaro. Fanisa a nga vonaki.</p> <p>'A nga va a ri kwini?' Ntsako a tivutisa.</p> <p>A tsutsuma hi khorido, a karhi a vitana Fanisa. Eku heteleleni u yimile emahlweni ka tlilasi ya Giredi ya 1, laha a nga twa un'wana a rila.</p>	
<p>Ntsako u langute etlilasini. U vone ndzisana ya yena ya nhwanyana a tshamile a ri yexe emakumu ka tlilasi.</p> <p>'U endla yini laha?' ku vutisa Ntsako hi ndlela ya kahle.</p> <p>Fanisa a n'wi languta. 'A ndzi nge pfuki ndzi ve na vanghana,' a ri karhi a rila. 'Ndzi languteka ndzi hambanile swinene!' Ntsako u ehlekete hi swilo hinkwaswo leswo ka swi nga ri kahle leswi a nga swi vula eka ndzisana ya yena. Khwiri ra yena ri chuha.</p> <p>'A ku na loyi a nga na mhaka na swona!' a vula, 'vanghana va mina a va nkhwinkhwisela hikuva hi wena lontsongo eka hina – ku nga ri hi ndlela leyi u langutekaka ha yona!'</p>	<p>Loko a ndzi ri Fanisa ndzi tshame ndzi ri ndzexe etlilasini hi nkarhi wo wisa, ndzi ehleketa leswaku a ndzi ta titwa ndzi ri na xivundza. A swi ta ndzi endla ndzi titwa onge a ku na munhu loyi a nga na mhaka na mina.</p>
<p>Ntsako u suke a yima a tshambuluta voko ra yena.</p> <p>'Tana, ndzi ta ku komba,' a vula.</p> <p>Fanisa na Ntsako va humele ehandle, va ya eka vanghana va Ntsako.</p> <p>'Mokgadi –u nga ndzi kumela Matuma kutani u n'wi tisa haleni?' Ntsako a kombela munghana wa yena.</p>	<p>Loko a ndzi ri Fanisa, ndza ehleketa leswaku leswi a swi ta ndzi endla ndzi titwa kahle. A swi ta ndzi tsundzuxa leswaku sesi wa mina wa ndzi rhandza na ku tikarhata hi mina.</p>
<p>Endzhaku ka timinete, Mokgadi u vuye na ndzisana ya yena ya nhwanyana. Fanisa u hatle a n'wi tsundzuka ku suka etlilasini. Fanisa u veke xikandza xa yena emavokweni ya yena.</p> <p>Matuma – loyi i ndzisana ya mina ya nhwanyana Fanisa, ku vula Ntsako, 'u tlharihile, u lunghile a tlhela a hlekisa, ndza ehleketa leswaku mi nga lava ku va vanghana.'</p> <p>Fanisa a languta ehenhla. A nga langutelanga sesi wa yena ku vulavula swa kahle hi yena endzhaku ka ku nkhwinkhwisela hinkwako.</p>	<p>Fanisa a vilela hi vanhu lava a va ehleketa swilo swo ka swi nga ri kahle hi yena. Loko a ndzi ri Fanisa, ndzi ehleketa leswaku a swi ta ndzi endla ndzi titwa ndzi ri wo hlawuleka ku twa sesi wa mina a vulavula swilo swo tala swa kahle hi mina.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Matuma a n'wayitela. A tshambuluta voko ra yena a n'wi khoma.</p> <p>'Tana, a hi fambi hi ya tlanga emichinganyeni,' a vula.</p> <p>'Kumbe ndzi ta va na vanghana,' Fanisa a ehleketa, va karhi va tsutsuma ku ya tlanga swin'we.</p>	<p>Fanisa a vilela hi ku endla vunghana lebyi a nga ringetangiki. Ndza tshemba leswi swi endla Fanisa a lemuka leswaku a nga endla vunghana – swo lava munhu a ringeta hi matimba!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Fanisa u endle xinghana na mani emakumu?</p> <p>U ehleketa leswaku a wu ta titwa njhani loko makwenu wa wena lonkulu o ku byela leswaku u onha vutomi bya yena?</p>	<p>U endle xinghana na Matuma.</p> <p><i>Ndzi ehleketa leswaku a ndzi ta titwa...</i></p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini swi n'wi tikerile Fanisa ku endla vunghana?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ehleketa leswaku a ku nge vi na loyi a nga lavaka ku endla xinghana na yena. • A chava ku ringeta ku endla vunghana hikuva u languteka a hambanile na vana van'wana. • Hikuva a ri lontshwa exikolweni naswona a nga swi tivi leswaku u ta endla njhani vanghana lavantshwa. • Hikuva a tshamela ku landzelela sesi wa yena hinkwako. Leswi swi endle swi nga olovi ku va a tiendlela vanghana va yena n'wini!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xivundza
 - namarhela
 - ntshuxeka

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Buti na sesi,	<i>Va kombetelana</i>
Vanghana hi laha ku nga heriki.	<i>Va tivukarha</i>
Va lulamerile ku amukela,	<i>Va pfula mavoko onge vo amukela</i>
Hinkwaswo leswi vutomi byi nga ta va nyika.	<i>Va tlulela ehenhla va phokotela mavoko</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Ndzi ehleketa leswaku Ntsako i...hikuva...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi komba nkongomelo wa ku tiyimisela hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

nt	th	i
a	m	u
k	l	n
e	p	b

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/nt/** na **/th/**
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/nt/ - /i/ - /l/ - /a/ = ntila**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa **/nt/ kumbe /th/**
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: **/p/ - /a/ - /n/ - /i/ = pani**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **nt, th**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ntima, ntambu, ntila, thini, thepe, thikithi, thumba, pani, pima, kamu, kula**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA, KU HLANGANISA

KU RUNGULA XITORI HI NOMO

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke exitorini: Famba u ya tlanga Fanisa!
- 2 Va ta tlhela va vulavula hi swin'wana leswi va **tihlanganisaka** hi swona eka xitori lexi.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku va nga nyika njhani 1–2 wa swivulwa va rungula hi **swin'wana va swi tsakelaka** na swin'wana leswi **va tihlanganisaka** hi swona exitorini, ku fana na: **Ndzi tsakise hi leswaku** eku heteleleni, Ntsako u pfunile Fanisa ku endla vunghana na Bombisani. Hi mukhuva wolowo, ha vambirhi va ta va na ntsako exikolweni. **Loko** Fanisa a karhateka hikuva ku nga ri na loyi a n'wi tsakelaka hikwalaho ka ku va a hambanile, **swi ndzi tsundzuxa loko** sesi wa mina a rhurhele eAmerika. A karhateka hikuva a swi ta tika ku endla vunghana hikuva a ri yena ntsena muAfrika entirhweni wa yena lowuntshwa.
- 4 Tlakusela ehenhla swifaniso swa le ka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi nga humelela.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi va swi **tsakelaka** na hi leswi **va tivutisaka** hi swona exitorini.
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi heleleke.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swihoxo leswi vadyondzi va talaka ku swi endla.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku rungula ka vona na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Lawa ma fanele ma va mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 8**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 3

KOTARA 1

Whiki

9

NKONGOMELO:

Mianakanyo

Malulamiso ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa ku vatliwa swa ndhuma, swilo swo hambanahambana leswi nga endlwa swa masiku lawa (ku fana na dlilopho, betiri).
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Migingiriko leyi pfunaka vadyondzi ku anakanya!
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleso ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 15, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 16, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 17, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Tirhisa mianakanyo ya wena ku dirowa xifaniso xa xivumbiwa lexi nga riki xa ntiyiso.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Jack na nsinya wa tiboncisi eka Buku Leyikulu: Jack na nsinya wa tiboncisi.
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Mianakanyo
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana mianakanyo i yini?
 - b Xana mianakanyo hi yi tirhisa yini?
 - c I mani a nga na mianakanyo?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - mianakanyo
 - lexinene
 - ku tiendlisa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Laha ka xivoni, ku na munhu kona	<i>Va endla onge va kombetela xivoni</i>
Wo fana na mina	<i>Va tikombetela</i>
Loko ndzi n'wi khoma, a nga ha ri kona	<i>Va hlanganisa mavoko</i>
Swi nyangatsa ngopfu, swi tano hinkwaswo	<i>Va kombisa ku nyangatseka</i>

Ntivottsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano.
- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Yena (wa xinuna) u languta xingwavila xa yena.
- 4 Lexi landzelaka, tsala masivi lama landzelaka etlhelo ka tinomboro 2–5:
 - 2 Mina
 - 3 Vona
 - 4 Hina
 - 5 Yena (wa xisati)
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala xivulwa va sungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 8 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
 - 1 Yena (wa xinuna) u languta xingwavila xa yena.
 - 2 Mina ndzi languta xingwavila xa mina.
 - 3 Vona va languta xingwavila xa vona.
 - 4 Hina hi languta xingwavila xa hina.
 - 5 Yena (wa xisati) u languta xingwavila xa yena.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni mi koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Jack na nsinya wa tiboncisi
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori lexi humelelaka eka mbango lowu nga riki wa ntiyiso. Tirhisa mianakanyo ya wena!

NTIRHO: Tsala xitori xa kwalomu ka 8 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vitaniwaka: Hi tirhisa mianakanyo ya hina!

QHINGA RO KUNGUHATA: Endla mepe wa miehleketo

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena hi xitori xa wena, ku fana na:
Ndzi ta tsala xitori hi nganakazi leyi vitaniwaka Lintle loyi a tshama etikweni ra le kule leri vuriwaka Kusaseka. EKusaseka, un'wana na un'wana i ntsanana swange i nsokoti.

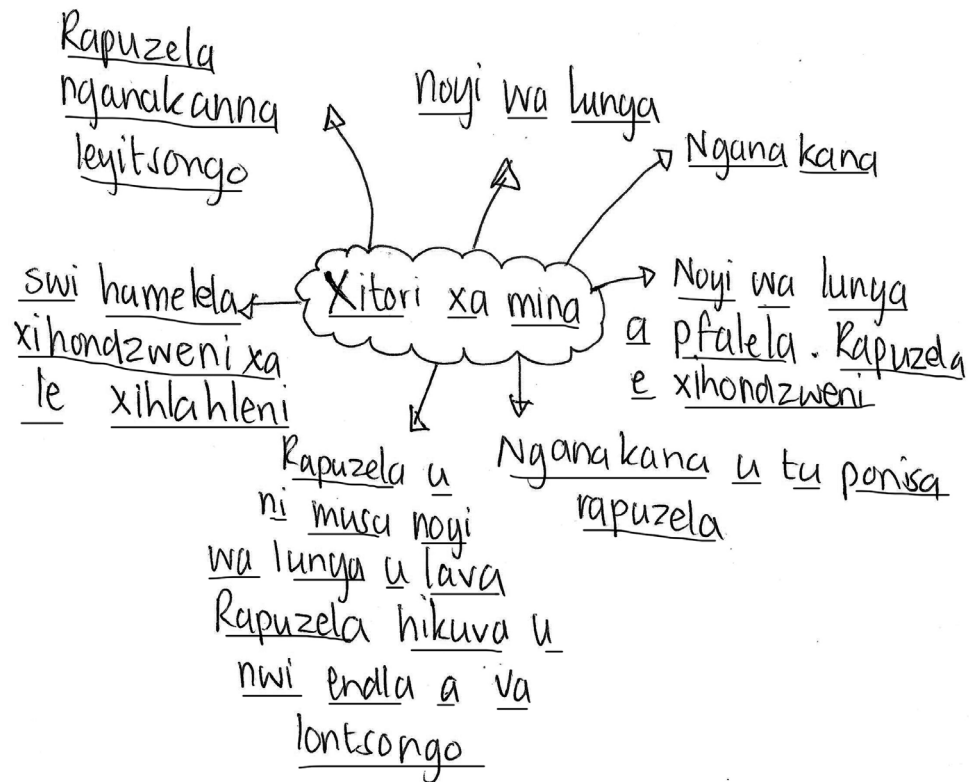
KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Dirowa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi leswi u endlisaka swona mepe wa miehleketo hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Kungu ra mepe wa miehleketo			Mepe wa miehleketo		
I mani ximunhuhatwa nkulu exitorini?	Xana lowo biha i mani exitorini?	Xana ku na swimunhuhatwa swin'wana?	Lintle – nganakazi	Lomusa – hahani wo biha	Nomsa – hahani lonene
	Xitori xa mina	Xana hi xihi xiphiko exitorini?		Xitori xa mina	Lomusa u tshama a lotlele nganakazi ekamereni ra yena. U n'wi yivela swakudya swa yena hinkwaswo.
Xana hi wihi mbango wa xitori?	Xana ku na vuxokoxoko byin'wana bya nkoka?	Xana xiphiko exitorini xi lulamisiwa njhani?	Mbango hi le tikweni ra le kule leri vuriwaka Kusaseka. Un'wana na un'wana etikweni leri i ntsanana.	Lintle i na vunene ngopfu. Lomusa a nga lavi Lintle a va nkosikazi hikuva yena u lava ku va nkosikazi.	Nomsa u hlongola hahani lowo biha leswaku a nga ha vuyi na siku na rin'we endlwini.

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi mbango wo kala wu nga ri wa ntiyiso wa switori swa vona. Kombela vadyondzi ku ehleketa hi ximunhuhatwankulu xa vona, na hi xiphiko lexi ximunhuhatwa xi nga ta va na xona exitorini.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.

Mepe wa miehleketo**Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka**

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe micingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA

- 1 Vula mpfumawulo: **hl**
- 2 Vula rito: **hlala**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: **/hl/-/a/-/l/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/hl/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/a/**
- 6 Vula mpfumawulo vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **hlala**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/hl/-/a/-/l/-/a/ = hlala**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/hla/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/la/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/hla/-/la/ = hlala**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **rh**
- 2 Vula rito: **rhuma**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/rh/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/u/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/m/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: **/rh/-/u/-/m/-/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **rhuma**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/rh/-/u/-/m/-/a/ = rhuma**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? **/rhu/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? **/ma/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/rhu/-/ma/ = rhuma**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya hl, rh.**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 hleka
 - 2 hluva
 - 3 hlala
 - 4 rhavi
 - 5 rhambu
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

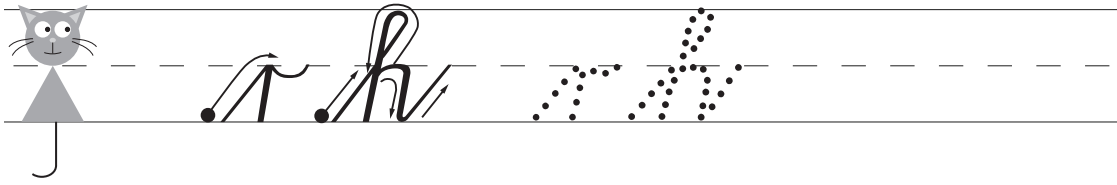
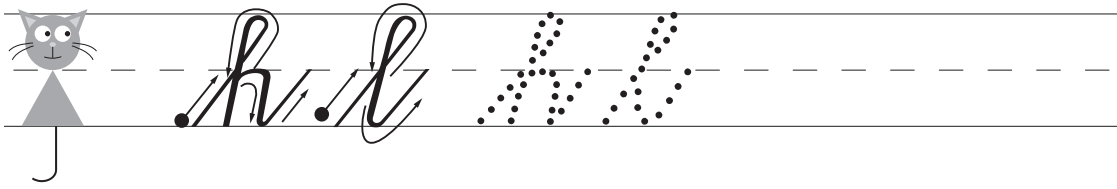
Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **hl, rh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

hleka

hluwa

hlala

hhavi

hhambu

hhula

Hhamba mavoko.

Susa hhavi ra mushi.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1**MAQHINGA YA Ntwisiso: KU EHLEKETA**

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Khale ka khaleni a ku ri mufana loyi a va ku i Jack. Jack a tshama na manana wa yena.</p> <p>Tatana wa yena u lovile loko Jack a ha ri ricece. Loko tatana wa yena a ha hanya, xigevenga xa mbilu yo biha xi yive haripa ya masalamusi na huku ya masalamusi yo tshikela matandza ya golidi.</p> <p>Loko a hi ri na huku ya hina ya masalamusi, a hi ta va na mali yo xava swakudya! Teka homu ya hina u ya yi xavisa emakete, Jack!</p>	--
<p>Jack na manana wa yena a va ri swisiwana. A va nga ri na swakudya, na mali a va nga ri na yona. Manana wa Jack u teke xiboho xa leswaku va ta xavisa homu ya vona yi ri yin'we ntsena.</p>	Onge ndza n'wi vona manana wa Jack, hikuva a va nga ri swakudya!
<p>Hi mixo lowu landzelaka, Jack u ye emakete ku ya xavisa homu ya vona.</p>	--
<p>Endleleni, Jack u hlangane na n'wabuxari. 'Ndzi ta teka homu ya wena ndzi ku nyika tiboncisi ta ntlhanu, ta masalamusi.' Ku vula n'wabuxari. Jack a tilava tiboncisi ta masalamusi! U nyike n'wabuxari homu kutani yena a n'wi nyika tiboncisi.</p>	Onge ndza n'wi vona Jack na n'wabuxari va karhi va cincana swilo. N'wabuxari u nyike Jack tiboncisi ta masalamusi.
<p>Loko Jack a vuya ekaya, a tsake ngopfu a lava ku komba manana wa yena tiboncisi ta masalamusi. Kambe, manana wa yena a nga tsakanga.</p> <p>'A wu fanele u vuye na mali! Kambe leswi u nga vuya na swona i tiboncisi to ka ti nga pfuni nchumu. Va ku tlharihetile!' a vula a kwatile.</p> <p>U lahle tiboncisi hi fasitere.</p>	Onge ndza n'wi vona manana wa Jack a kwatile. Onge ndza n'wi vona a ehleketela hi mali leyi Jack a fanele a vuye na yona.

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Jack, u xiphukuphuku!</p> <p>Kambe i tiboncisi ta masalamusi!</p> <p>Vusiku byebyo, a ku nga ri na mali na swakudya swo lalela a swi nga ri kona. Jack na manana wa yena a va boheka ku ya etlela va nga dyanga nchumu.</p> <p>'Loko a ndzi xavise homu va ndzi nyika mali,' a ehleketa, a titwa onge i xiphukuphuku hi ntiyiso.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack na manana wa yena va ya eku etleleni va khomiwe hi ndlala. Swi fanele swi tika ku etlela u nga dyanga.</p>
<p>Hi mixo lowu landzelaka Jack u langute ehandle hi fasitere. A ku ri na nsinya wo leha wa tiboncisi! Jack u teka xibocho xo khandziya nsinya lowu wa tiboncisi.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a karhi a khandziya a ya ehenhla emanembeleleni.</p>
<p>Loko Jack a fika ehenhla, u vone haripa ya masalamusi na huku ya golidi yo tshikela matandza. 'Leswi ku fanele ku ri swilo swa tatana wa mina!' Jack a ehleketa a tsakile.</p> <p>'Ku fanele ku ri xigevenga lexi nga yivela tatana wa mina!' ku ehleketa Jack. U yimile ku fikela loko xigevenga xi etlela. Kutani, a teka swilo swa tatana wa yena hi ku nyantsimela.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a yima a yimela xigevenga xi etlela leswaku a ta teka swilo swa tatana wa yena.</p>
<p>Loko Jack a ha lava ku tlhelela eka nsinya wa tiboncisi, u khumbe yin'we ya tintambhu ta haripa. Swi endle pongo lerikulu! Hiloko huku yi sungula ku rila.'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a khome haripa na huku. U ringeta ku nyantsimela hi vukheta. U famba kahle leswaku a nga pfuxi xigevenga xa mbilu yo biha.</p>
<p>Hiloko xigevenga xi pfuka. 'Khamba ndzi wena!' ku huwelela xigevenga. Hiloko xigevenga lexa mbilu yo biha xi hlongorisa Jack ku ya ehansi hi nsinya wa tiboncisi.</p> <p>'Vuyisa haripa ya masalamusi na huku yoleyo ya masalamusi!' xigevenga xi huwelela.</p>	<p>Onge ndza ri twa rito ro chavisa ra xigevenga. Onge ndza n'wi vona Jack a karhi a baleka!</p>
<p>Ndzi pfuni manana! Hatlisa!</p> <p>U kume huku ya hina!</p>	<p>--</p>
<p>Jack u tsutsume hi rivilo a ya ehansi hi nsinya wa tiboncisi. Loko a vona yindlu ya ka vona, a sungula ku huwelela manana wa yena: 'Tana!' hatlisa, hatlisa! Ndzi kume huku ya ka hina na haripa ya ka hina!</p> <p>Manana wa yena u tsutsume ehandle. A tsakile ku vona swilo swa vona swo hlawuleka! 'Sweswi hi ta va na matandza ya golidi masiku hinkwawo! Hi ta va na mali hinkwayo leyi hi yi lavaka!' a vula.</p> <p>'Ina, kambe xigevenge xi ta ta xi ta hi kuma!' ku rila Jack.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona manana wa Jack a langute huku na haripa a tlhela a twa a tsakile ku va Jack a kume swilo swa vona swo hlawuleka!</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Manana wa yena u tsutsumile a ya teka xihloka. Kutani a sungula ku tsemelela nsinya hi ku hatlisa. Loko xigevenga xi nga si khoma Jack, hiloko nsinya wa tiboncisi wu wa!	Onge ndza n'wi vona manana wa Jack a karhi a tsema hi ku hatlisa. Onge ndza n'wi vona a karhi a languta xigevenga a ya emahlweni no tsemela hi ku hatlisa!
Jack na manana wa yena a va tihanyela hi ntsako endzhaku ko kuma haripa ya masalamusi na huku ya masalamusi.	Onge ndza va vona Jack na manana wa yena va karhi va hlengeleta matandza ya golidi, va maxavisa leswaku va ta kuma mali yo xava swakudya!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Tatana wa Jack a yiveriwe yini?	Haripa ya masalamusi na huku yo tshikela matandza ya golidi.
Xana Jack u kume yini endlwini ya xigevenga?	U kume haripa ya tatana wa yena na huku yo tshikela matandza ya golidi.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Jack a teke haripa na huku yo tshikela matandza ya golidi?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a swi ri swa tatana wa yena. • Hikuva Jack na manana wa yena a va lava mali. • Jack a lava ku vuyisela swilo swa tatana wa yena endzhaku leswaku yena na manana wa yena va ta xava swakudya. • Jack a lava ku komba manana wa yena leswaku a hi miehleketo yo biha ku cincana hi homu va kuma tiboncisi ta masalamusi.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 9.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. Va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

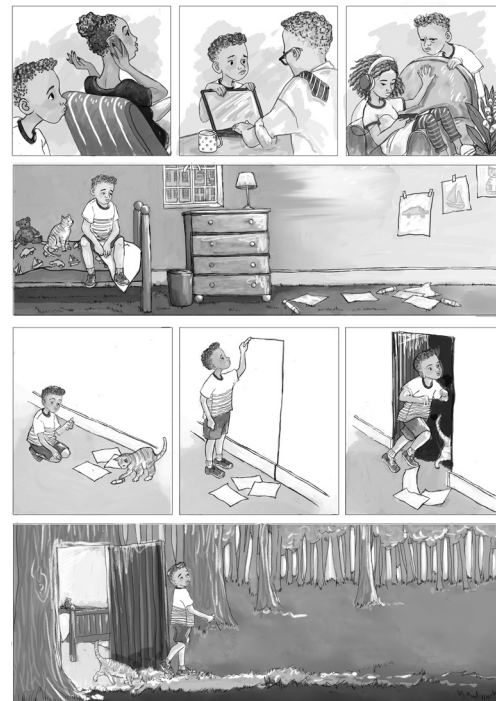
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nsinya wa tiboncisi
 - xihontlovila
 - tsakisiwa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Laha ka xivoni, ku na munhu kona	<i>Va endla onge va kombetela xivoni</i>
Wo fana na mina	<i>Va tikombetela</i>
Loko ndzi n'wi khoma, a nga ha ri kona	<i>Va hlanganisa mavoko</i>
Swi nyangatsa ngopfu, swi tano hinkwaswo	<i>Va kombisa ku nyangatseka</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawe ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **kh**
- 2 Vula rito: **khale**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**kh**/-/**a**/-/**l**/-/**e**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**kh**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**l**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**e**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **khale**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**kh**/-/**a**/-/**l**/-/**e**/ = **khale**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**kha**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**le**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**kha**/-/**le**/ = **khale**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **sw**
- 2 Vula rito: **swona**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**sw**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**o**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**n**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**sw**/-/**o**/-/**n**/-/**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **swona**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**sw**/-/**o**/-/**n**/-/**a**/ = **swona**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**sw**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /**na**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**sw**/-/**na**/ = **swona**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya kh, sw.**

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 khida
 - 2 khoma
 - 3 khuvi
 - 4 sweka
 - 5 sweswi
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

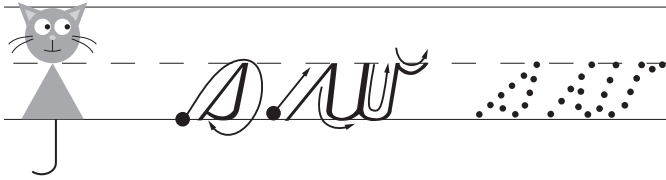
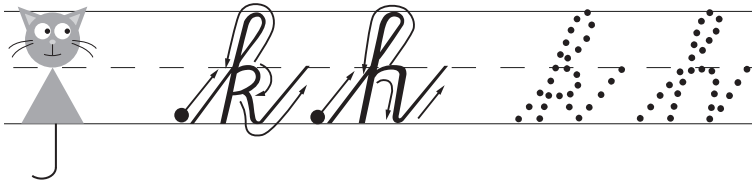

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **kh, sw**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.

khida

khoma

khwi

sweka

sweswi

swimilani

Khekhe ra nandzika.

sweka vuswa.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori lexi humelalaka eka mbango wo kala wu nga ri wa ntiyiso. Tirhisa mianakanyo ya wena!

NTIRHO: Tsala xitori xa kwalomu ka 8 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tllasi leyi vitaniwaka: Hi tirhisa mianakanyo ya hina!

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Khale ka khaleni... (*hi byeli hi mbango na swimunhuhatwa*)
- 2 Siku rin'wana... (*hlamusela xiphiqo*)
- 3 Kambe endzhaku... (*hlamusela hi laha xiphiqo xi lulamisiwaka ha kona*)
- 4 Eku heteleleni... (*xana hi byihi vunene bya xitori?*)

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Khale ka khaleni a ku ri na nganakazi ya vunene, leyi a yi vitaniwa Lintle. Lintle a tshama etikweni ra Kusaseka, ekule swinene. Etikweni leri, un'wana na un'wana a ri ntsanana swange i nsokoti! Lintle a tshama na vahahani wa yena lavantsanana Lomusa na Nomsa. Nomsa a ri na vunene, ku fana na Lintle. Lomusa a ri lowo biha. **Siku rin'wana** Nomsa a fanele ku famba a ya eka doroba ra le kule hi ntirho. Lintle a sele ekaya na Lomusa va ri voxe. Lomusa u n'wi lotlerile ekamereni ra yena, naswona a nga n'wi nyiki swakudya! A ehleketa leswaku u ta fa. **Kambe endzhaku ka nkarhi**, Nomsa u vuye ekaya hi nkarhi a ta hi le a vhakache kona. I swi vonile leswi Lomusa a swi endleke, kutani a n'wi byela ku famba a nga ha vuyi nakan'we. **Ekule heteleleni**, Lomusa u dyondze ku va a nga ha vi na mona eka van'wana. Lintle na Nomsa va titsamele swin'we va ri voxe, naswona a va titsakerile masiku hinkwawo!

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Xitori xa mina: Mpfapfarhuto**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

Xitori xa mina: Rapuzela

Kale ka khaleni ecihondzwani exihlahleni
a ku ri nganakana le a vitaniwa rapuzela.
Siku rin'wana noyi lo a nga pfalela rapuzela
ecihondzwani. U tsakele ku hlayisa rapuzela
leswaku a ta nwi endla lontwongo.
kutani, nganakana u te a ta ponisha
rapuzela ecihondzwani.
Ek u hetelelani va ts hamile swin'we
hla laha ku nga heriki.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Ngingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Ngingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **rhula, rhuma**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **rhula, rhuma**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /l/ na /m/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **veka, hleka**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **veka, hleka**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **hlala**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **lala, hala, tala, pfala, twala, nghala**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **swona**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **mona, nona, pona, chona, kona, thona, tona, tsona**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU EHLEKETA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Khale ka khaleni a ku ri mufana loyi a va ku i Jack. Jack a tshama na manana wa yena.</p> <p>Tatana wa yena u lovile loko Jack a ha ri ricece. Loko tatana wa yena a ha hanya, xigevenga xa mbilu yo biha xi yive haripa ya masalamusi na huku ya masalamusi yo tshikela matandza ya golidi.</p> <p>Loko a hi ri na huku ya hina ya masalamusi, a hi ta va na mali yo xava swakudya! Teka homu ya hina u ya yi xavisa emakete, Jack!</p>	<p>--</p>
<p>Jack na manana wa yena a va ri swisiwana. A va nga ri na swakudya, na mali a va nga ri na yona. Manana wa Jack u teke xiboho xa leswaku va ta xavisa homu ya vona yi ri yin'we ntsena.</p>	<p>Onge ndza va vona Jack na Manana wa yena va navela onge va nga kuma swilo swa vona swa masalamusi!</p>
<p>Hi mixo lowu landzelaka, Jack u ye emakete ku ya xavisa homu ya vona.</p>	<p>--</p>
<p>Endleleni, Jack u hlangane na n'wabuxari. 'Ndzi ta teka homu ya wena ndzi ku nyika tiboncisi ta ntlhanu, ta masalamusi.' Ku vula n'wabuxari. Jack a tilava tiboncisi ta masalamusi! U nyike n'wabuxari homu kutani yena a n'wi nyika tiboncisi.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a tsakile loko a twa hi tiboncisi ta malamusi!</p>
<p>Loko Jack a vuya ekaya, a tsake ngopfu a lava ku komba manana wa yena tiboncisi ta masalamusi. Kambe, manana wa yena a nga tsakanga.</p> <p>'A wu fanele u vuye na mali! Kambe leswi u nga vuya na swona i tiboncisi to ka ti nga pfuni nchumu. Va ku tlharihetile!' a vula a kwatile.</p> <p>U lahle tiboncisi hi fasitere.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a hlamarile loko manana wa yena a n'wi holovela a tlhela a lahlela tiboncisi le kule le!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Jack, u xiphukuphuku!</p> <p>Kambe i tiboncisi ta masalamusi!</p> <p>Vusiku byebyo, a ku nga ri na mali na swakudya swo lalela a swi nga ri kona. Jack na manana wa yena a va boheka ku ya etlela va nga dyanga nchumu.</p> <p>'Loko a ndzi xavise homu va ndzi nyika mali,' a ehleketa, a titwa onge i xiphukuphuku hi ntiyiso.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack, a etlele emubedweni, a karhi a twa ndlala. Onge ndza n'wi vona a karhi a ehleketa hi manana wa yena a ku va n'wi tlharihetile. Ndza n'wi vona loko a titwa onge i xiphukuphuku hi ku cincana loku a nga ku endla.</p>
<p>Hi mixo lowu landzelaka Jack u langute ehandle hi fasitere. A ku ri na nsinya wo leha wa tiboncisi! Jack u teka xiboho xo khandziya nsinya lowu wa tiboncisi.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a languteka a hlamarile. Onge ndza n'wi vona a karhi a ehleketa: 'Yoo! Hakunene i tiboncisi ta masalamusi!'</p>
<p>Loko Jack a fika ehenhla, u vone haripa ya masalamusi na huku ya golidi yo tshikela matandza. 'Leswi ku fanele ku ri swilo swa tatana wa mina!' Jack a ehleketa a tsakile.</p> <p>'Ku fanele ku ri xigevenga lexi nga yivela tatana wa mina!' ku ehleketa Jack. U yimile ku fikela loko xigevenga xi etlela. Kutani, a teka swilo swa tatana wa yena hi ku nyantsimela.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a tsakile loko a vona swilo swa tatana wa yena swa masalamusi. Onge ndza n'wi vona a ehleketa: 'He wena! I swa hina swilo sweswo!' Onge ndza n'wi vona a ehleketa leswaku manana wa yena u ta tsaka loko a ta va a kume swilo swa vona! A nge he hlundzuki hi mhaka ya ku cincana ka vuphukuphuku loku a nga ku endla!</p>
<p>Loko Jack a ha lava ku tlhelela eka nsinya wa tiboncisi, u khumbe yin'we ya tintambhu ta haripa. Swi endle pongo lerikulu! Hiloko huku yi sungula ku rila.'</p>	<p>Onge ndza swi vona leswi xigevenga xi nga ta va xi kwatise swona loko xi pfuka! Xikandza xa xona xi fanele xi chavisa.</p>
<p>Hiloko xigevenga xi pfuka. 'Khamba ndzi wena!' ku huwelela xigevenga. Hiloko xigevenga lexa mbilu yo biha xi hlongorisa Jack ku ya ehansi hi nsinya wa tiboncisi.</p> <p>'Vuyisa haripa ya masalamusi na huku yoleyo ya masalamusi!' xigevenga xi huwelela.</p>	<p>Onge ndza xi vona xigevenga xi ringeta ku chika hi ku hatlisa ensinyeni wa tiboncisi! Ndza tshemba xi rhete ko tala!</p>
<p>Ndzi pfuni manana! Hatlisa!</p> <p>U kume huku ya hina!</p>	<p>--</p>
<p>Jack u tsutsume hi rivilo a ya ehansi hi nsinya wa tiboncisi. Loko a vona yindlu ya ka vona, a sungula ku huwelela manana wa yena: 'Tana!' hatlisa, hatlisa! Ndzi kume huku ya ka hina na haripa ya ka hina!</p> <p>Manana wa yena u tsutsume ehandle. A tsakile ku vona swilo swa vona swo hlawuleka! 'Sweswi hi ta va na matandza ya golidi masiku hinkwawo! Hi ta va na mali hinkwayo leyi hi yi lavaka!' a vula.</p> <p>'Ina, kambe xigevenge xi ta ta xi ta hi kuma!' ku rila Jack.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Jack a chuhile a ehleketa leswaku xigevenga xi nga n'wi khoma. Onge ndza n'wi vona a karhi a huwelela manana wa yena leswaku a ta n'wi pfuna.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Manana wa yena u tsutsumile a ya teka xihloka. Kutani a sungula ku tsemelela nsinya hi ku hatlisa. Loko xigevenga xi nga si khoma Jack, hiloko nsinya wa tiboncisi wu wa!	Onge ndza n'wi vona manana wa Jack a tirha hi matimba ku tsemelela nsinya wa tiboncisi! Onge ndza n'wi vona a karhi a dzuka nyuku!
Jack na manana wa yena a va tihanyela hi ntsako endzhaku ko kuma haripa ya masalamusi na huku ya masalamusi.	Onge ndza n'wi vona Jack a tshame na manana wa yena, va tsakile. Onge ndza n'wi vona a ehleketa leswaku u teke xibocho xa kahle loko a cincana hi homu yena va n'wi nyika tiboncisi.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana loko Jack a xavisa homu ya yena a lava ku kuma yini?	Jack u xavise homu ya yena leswaku a ta kuma 5 wa tiboncisi ta masalamusi.
I mani a nga xava homu eka Jack?	N'wabuxari u xave homu eka Jack.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Jack a tsakile loko a vona haripa ya masalamusi na huku ya masalamusi?	<ul style="list-style-type: none"> • Jack a tsakile hikuva a kume swilo swa tatana wa yena swa masalamusi. • Jack a tsakile hikuva manana wa yena a lava leswaku swilo leswiya swi vuya. • Jack a tsakile hikuva loko a vuyisa swilo leswi eka manana wa yena, a nga ha ta hlundzuka. • Jack u tsakile hikuva loko o vuyisa swilo leswi eka manana wa yena, a nge he ehleketi leswaku u endle ku cincana ka vuphukuphuku. • Jack a tsakile hikuva loko o vuyisa swilo leswi eka manana wa yena, a va nga ha ta hlupheka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpafparhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - masalamusi
 - haripa
 - xivumbiwa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Laha ka xivoni, ku na munhu kona	<i>Va endla onge va kombetela xivoni</i>
Wo fana na mina	<i>Va tikombetela</i>
Loko ndzi n'wi khoma, a nga ha ri kona	<i>Va hlanganisa mavoko</i>
Swi nyangatsa ngopfu, swi tano hinkwaswo	<i>Va kombisa ku nyangatseka</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Xiphemu lexi xi ndzi tsakiseke exitorini a ku ri loko...hikuva...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi komba nkongomelo wa ku anakanya hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

a	m	o
hl	rh	sw
n	i	l
kh	kw	ts
b	u	d
ny	dy	lw
e	c	h
dl	nt	th

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twanansa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twanansa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA, KU EHLEKETA

MPFAPFARHUTA XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikeni ya vona na tibuku ta switoloveto kumbe phephe r ova hava nchumu, penisele na khirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tirhisa miehleketo ku vona leswi Jack na manana wa yena va nga hanyisa swona hi ku tsaka masiku hinkwawo! Hlamusela leswaku vadyondzi va ta fanela ku tirhisa mianakanyo ku vumba swin'wana leswi nga riki kona eka tsalwa.
- 3 **Kombisa** leswi u **ehleketisaka swona na ku mpfapfarhuta** Jack na manana wa yena va hanya hi ku tsaka masiku hinkwawo, ku fana na: Onge ndza n'wi vona Jack na manana wa yena va tshamile eka tafula lerikulu, va ri na swakudya swo tala swo nandziha. Va languteka va tsakile swinene hikuva va avelana swakudya swa vona na vanghana vo tala.
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Jack, manana wa yena, na vanghana vo tala va tshamile etafuleni lerikulu leri nga tala hi swakudya.
- 5 Lexi landzelaka, Byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa Jack na manana wa yena va hanya hi ku tsaka masiku hinkwawo.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va kombele ku ehleketa hi leswi Jack na manana wa yena a va ta swi endla hi haripa ya masalamusi na huku ya masalamusi.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa leswi va swi ehleketeteke.
- 8 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, na ku avelana hi leswi va swi diroweke na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 9.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Gireedi 3

KOTARA 1

Whiki

10

NKONGOMELO:

Mianakanyo

Malulamiselo ya tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: tibuku ta switori swa vana swa masalamusi, swifaniso swa swivumbiwa leswi nga khorwisiki
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Stacey Fru
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 18, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 19, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 20, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swin'wana u ehleketaka ku swi endla nkarhi lowu taka!

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Stacey Fru a vulavula na vadyondzi va metiriki eka Buku Leyikulu: Buku yo sungula ya Stacey
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi yisa emahlweni nkongomelo wa hina: Mianakanyo
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swilo swin'wana leswi hi nga swi anakanyaka?
 - b Xana ku anakanya ka hina hi ku tirhisa njhani?
 - c Hikokwalaho ka yini ku anakanya swi ri na nkoka?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - mbabva
 - leswi nga khorwisiki
 - leswi khorwisaka

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Laha ka xivoni, ku na munhu kona	<i>Va endla onge va kombetela xivoni</i>
Wo fana na mina	<i>Va tikombetela</i>
Loko ndzi n'wi khoma, a nga ha ri kona	<i>Va hlanganisa mavoko</i>
Swi nyangatsa ngopfu, swi tano hinkwaswo	<i>Va kombisa ku nyangatseka</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka. **Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi.**
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, va tlula mintila exikarhi ka tinomboro.

- 3 Vitanela marito ya vun'we lama landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala marito etlhelo ka nomboro leyi faneleke:
- Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi**
- 1 movha
 - 2 rimhondzo
 - 3 buku
 - 4 n'wana
 - 5 kondlo
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala marito ma ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
- 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
- 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
- Marito ya Vun'we ma ya eka Vunyingi**
- 1 movha
timovha
 - 2 rimhondzo
timhondzo
 - 3 buku
tibuku
 - 4 n'wana
vana
 - 5 kondlo
makondlo
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni mi koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Buku yo sungula ya Stacey
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Hlela

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori lexi humelelaka eka mbango lowu nga riki wa ntiyiso. Tirhisa mianakanyo ya wena!

NTIRHO: Tsala xitori xa kwalomu ka 8 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vitaniwaka: Hi tirhisa mianakanyo ya hina!

KU LULAMISA:

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo ya ku tsala.
- 2 Tsala mpfapfarhuto to wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WA MAKAMBELELO YO HLELA:

- 1 Xana ndzi tirhise nkarhi lowu nga hundza?
- 2 Xana ndzi tirhise mianakanyo ya mina ku vumba mbango wo kala wu nga tshembisi?
- 3 Xana ku na xiphiso exitorini xa mina?
- 4 Xana xiphiso xa lulamiseka exitorini xa mina?
- 5 Xana mapeletelo ma lulamile?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 7 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hetelela hi xihikahato lexi faneleke?

KOMBISA MAENDLELO YO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma laha va nga mpfapfarhuta kona ntirho wo tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela wo hlela na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini u khoma tinhlengeletano letitsongo – tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisa kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

Xitori xa mina: Rapuzela

^hkale ka khaleni ecihondzwani exihlahleni:
a ku ri nganakana leyi a vitaniwa Rapuzela.
Siku ri wana noyi loyi a nga pfalela Rapuzela
ecihondzwani u tsakele ku hlayisa Rapuzela
leswaku a ta nwi endla lontwongo.
^R kutani, nganakana u te a ta ponisha
^R Rapuzela ecihondzwani.
'Eku hetelelani va ts hamile swin'we
hla laha ku nga heriki

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twanansa na ku hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **kw**
- 2 Vula rito: **kwini**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /kw/-/i/-/n/-/i/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /kw/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /i/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /n/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /i/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **kwini**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twanansa mimpfumawulo ku vumba rito: /kw/-/i/-/n/-/i/ = **kwini**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /kwi/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ni/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twanansa mapeletwana ku vumba rito: /kwi/-/ni/ = **kwini**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **lw**
- 2 Vula rito: **lwisa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /lw/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /i/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /s/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /lw/-/i/-/s/-/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **lwisa**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twanansa mimpfumawulo eka rito na wena: /lw/-/i/-/s/-/a/ = **lwisa**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /lwi/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /sa/
- 12 Kombela vadyondzi ku twanansa mapeletwana ku vumba rito: /lwi/-/sa/ = **lwisa**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya kw, lw.**

- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 kwini
 - 2 kwata
 - 3 kwihi
 - 4 lwela
 - 5 lwangu
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

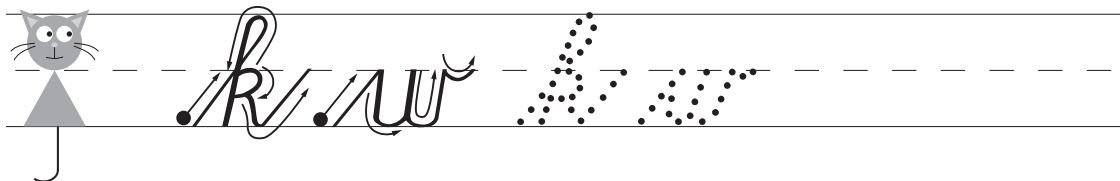

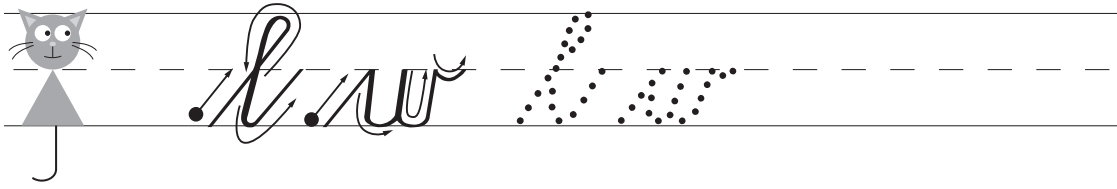
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **lw, kw**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

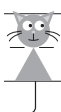
 kwini

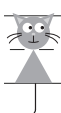
 kwata

 kwihhi

 lwela

 lwangu

 lwisa

 U ya kwini

 Mi lwela yini

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA Ntwisiso: KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Stacey Fru u beburiwe hi 2007 eJoni, Afrika Dzonga. Tanihi n'wana, Stacey a tshama ehenhla ka mindzhumbi ya vatswari va yena loko va n'wi hlayela buku endzhaku ka yin'wana. Va kombetele swifaniso swo sasekisiwa loko Stacey a karhi a hlekelela.	Xana Stacey u huma kwihl ? Oho, ndzi dyondze leswaku u huma eJoni.
Loko a ha ri ricece, a tshama ehansi emahlweni ka shelufu ya yena leyikulu ya tibuku, a humesela tibuku hi yin'we yin'we. A rhandza ku pfulapfula mapheji, a languta swifaniso leswi nga sasekisiwa. A rhandza ku hlaya rito rin'wana na rin'wana.	Xana Stacey a rhandza ku endla yini ? Ndzi dyondza leswaku a rhandza ku hlaya tibuku ku sukela loko a ha rintsongo!
Stacey a anakanya leswaku tibuku leti a ti hlaya a ti tsariwe na ku dirowiwa hi vana, vo fana na yena. U teke xiboho xa leswaku u lava ku fana na vona. A lava ku tsala buku ya yena n'wini, kutani u yi tsarile.	I mani loyi Stacey a ehleketa leswaku u tsale tibuku? Oho, ndzi dyondza leswaku a ehleketa leswaku vana van'wana va tsale tibuku.
Siku rin'wana, loko a ri na malembe ya nkombo, manana wa yena u yile ekamereni ra yena. 'Languta! I pheji ro hetelela ra buku ya mina!' Stacey a tivisa, a khome pheji ra yena ro hetelela. Manana wa yena u vone paka ya mapheji lama nga hela ma ri edesikeni ra Stacey. 'Ndzi lava ku yi kandziyisa,' Stacey a vula hi ku ti tshemba, 'leswaku vana van'wana va ta yi hlaya.'	Xana Stacey a ri na malembe mangani loko a tsala buku ya yena yo sungula? Ndzi dyondza leswaku a ri na nkombo wa malembe.
Vusiku byebyo, vatswari va Stacey va tshame swin'we emubedweni. 'A wu swi tiva leswaku Stacey u tsale buku hinkwayo?' ku vutisa manana wa Stacey. 'U tsale buku?' ku vutisa tatana wa yena, 'Yi vuriwa yini?' 'Yi vuriwa <i>Swimanga Swo nuha</i> . U ri u lava ku yi kandziyisa. Ndza hlamala loko swi ta koteka?' manana wa yena a hlamalela ehenhla.	Hi rihi vito ra buku yo sungula ya Stacey? Ndzi dyondza leswaku yi vuriwa <i>Swimanga Swo nuha</i> .
Vatswari va Stacey va hlaye buku. A va nga tshembi. 'Ndza ti vutisa leswaku yi ta pfuka yi kandziyisiwile?' ku vutisa tatana wa yena. 'Stacey i ntsongo swinene! Swi nga endlekisa ku yini n'wana wa nkombo wa malembe a kandziyisa buku?' manana wa yena a ti vutisela ehenhla.	Xana vatswari va Stacey va ti twe njhani ? Ndzi dyondza leswaku a va ti twa va nga tshembi loko buku ya Stacey yi ta kandziyisiwa.

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kambe, a va lava ku pfuna Stacey ku fikelela milorho ya yena. Manana wa Stacey u teke ntirho wa yena a wu nyika muhleri.</p> <p>Muhleri u hlaya rito rin'wana na rin'wana ra <i>Swimanga Swo nuha</i>.</p> <p>'Ndzi ehleketa leswaku yi fanele ku kandziyisiwa!' a vula.</p> <p>Stacey u n'wayitele hi ku ti nyungubyisa.</p>	<p>Xana manana wa Stacey u yi nyike mani buku ya yena? Ndzi dyondza leswaku u yi hundzisele eka muhleri.</p>
<p>Loko <i>Swimanga Swo nuha</i> yi hetelele yi kandziyisiwa, Stacey u pfunile ku lulamisa ku simekiwa ka buku ya yena, leswaku a ta byela vana van'wana na vatswari mayelana na buku ya yena.</p> <p>'Ndzi tsale buku leyi hinkwayo ndzi ri ndzexe,' Stacey a byela vayingiseri va yena. 'Ndzi ehleketa leswaku i swa nkoka eka vana vo tala – ngopfungopfu vana va Maafrika – ku ti humesela erivaleni hi ku tsala!'</p>	<p>Stacey u lulamise yini? Oho! Ndzi dyondza leswaku u lulamise ku simekiwa ka buku ya yena, ku tivisa ku kandziyisiwa ka buku ya yena!</p>
<p>Ku koka rinoko loku nga kumiwa hi <i>Swimanga Swo nuha</i> ku hundze ku simekiwa ka buku leyi. Buku leyi yi amukeriwile hi Xiyenge xa Dyondza xa Afrika Dzonga, leswi vulaka leswaku vana va pfumeleriwile ku hlaya buku leyi exikolweni!</p> <p>In 2015, Stacey u kume risiva – ra <i>Best early Childhood Development Publication</i>. Vatswari va Stacey va n'wi langute hi ku ti nyungubyisa loko a ya exitejini ku ya amukela risiva ra yena.</p> <p>'U na nawu,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'A hi fanele hi nga kanakananga,' ku vula tatana wa yena.</p> <p>'A hi fanelelanga hi kanakana loko a ta na mavonelo man'wana!' Manana wa yena a pfumela.</p> <p>Vatswari va Stacey va n'wayitela hi ku ti nyungubyisa.</p>	<p>Xana Stacey u kume risiva ra yini? U kume ra risiva ra Best Early Childhood Development Publication!</p>
<p>Ku sukela loko a tsale <i>Swimanga Swo nuha</i>, Stacey u ye emahlweni na ku tsala tibuku ta vana vo fana na yena. Kambe ntirho wa yena a wu hundza ku tsala.</p> <p>Stacey u vile munhu loyi a pfunaka vanhu van'wana. U sungule Mpfuno (<i>Foundation</i>) wa yena, lowu a wu tirha ku nyika vanhu tibuku, tikhompyuta, swiambalo na swakudya eka lava va pfumalaka.</p>	

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Stacey u tirhise ku humelela ka yena ku va mubumabumeri na ku va musingiriki eka swa timhaka ta vaakatiko.</p> <p>Eka ntirho lowu, u nyika mbulavulo lowu a tshembaka leswaku wu ta dyondzisa na ku hlohlotela vana, ku fana na yena.</p>	<p>Xana Stacey u endla ntirho wihi wun'wana? Ndzi dyondza leswaku u tirha tanihi munhu loyi a pfunaka van'wana, mubumabumeri, na musingiriki eka swa timhaka ta vaakatiko.</p>
<p>Eka mbulavulo wo sungula wa Stacey, u hlohlotela madzanadzana ya vadyondzi va Metiriki.</p> <p>'A wu lontsongo kumbe lonkulu ku hanya norho wa wena!' a vula.</p>	<p>Xana Stacey u vulavule na va mani eka mbulavulo wa yena wo sungula lowukulu? Oho! Ndzi dyondza leswaku u vulavule na madzanadzana ya vadyondzi va Metiriki.</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
A ku ri mani vito ra buku ya Stacey yo sungula?	Vito ra buku ya yena a ku ri <i>Swimanga Swo nuha</i> .
Xana Stacey a ri na malembe mangani loko a tsala buku ya yena yo sungula?	A ri na nkombo wa malembe.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini vatswari va Stacey va ri na ku kanakana?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a va nga swi tivi loko Stacey a ri lontsongo ku tsala buku. • Hikuva a va nga swi tivi loko buku ya yena yi ta kandziyisiwa. • Kumbe a va nga swi tivi loko buku ya yena yi ri kahle leswaku yi nga kandziyisiwa.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 10.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe misingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - kanakana
 - titshemba
 - timhaka ta vaaka tiko

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Laha ka xivoni, ku na munhu kona	<i>Va endla onge va kombetela xivoni</i>
Wo fana na mina	<i>Va tikombetela</i>
Loko ndzi n'wi khoma, a nga ha ri kona	<i>Va hlanganisa mavoko</i>
Swi nyangatsa ngopfu, swi tano hinkwaswo	<i>Va kombisa ku nyangatseka</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawe ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawe ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawe yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo, ku twananisa na ku hambanisa

NDZA ENDLA

- 1 Vula mpfumawulo: **dl**
- 2 Vula rito: **dladla**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**dl**/-/**a**/-/**dl**/-/**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**dl**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**dl**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dladla**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**dl**/-/**a**/-/**dl**/-/**a**/ = **dladla**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**dla**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**dla**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**dla**/-/**dla**/ = **dladla**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ts**
- 2 Vula rito: **tsolo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ts**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**o**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**l**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**o**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**ts**/-/**o**/-/**l**/-/**o**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tsolo**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo ya rito na wena: /**ts**/-/**o**/-/**l**/-/**o**/ = **tsolo**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /**tso**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**lo**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**tso**/-/**lo**/ = **tsolo**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya dl, ts.**

- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 dladla
 - 2 dlokodla
 - 3 dludla
 - 4 tsala
 - 5 tsevu
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

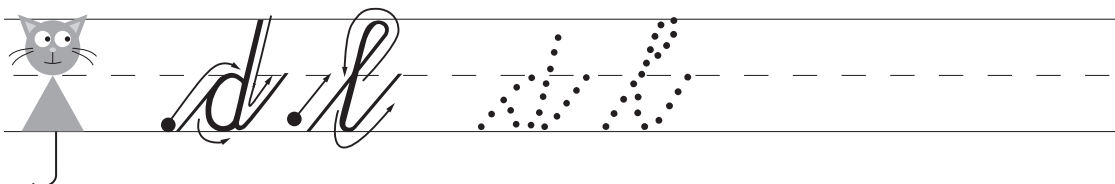
Ntivontsalo:

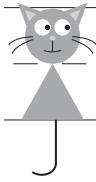
15 wa timinete

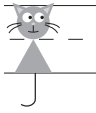
Tsala (ma)letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **dl, ts**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikeni ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.

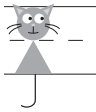

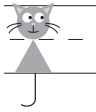
ts *dl* *ts* *dl*

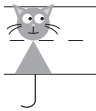
dladla

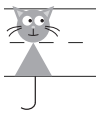
dlokodla

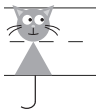
dludla

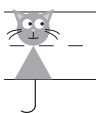
tsala

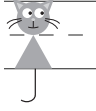
tsevu

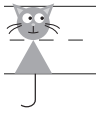
tsolo

Manana va akile dladla

ro tiya.

Ibala vito ra wena.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 watiminete

Ku hangalasa na ku andlala

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori lexi humelalaka eka mbango lowu nga riki wa ntiyiso. Tirhisa mianakanyo ya wena!

NTIRHO: Tsala xitori xa kwalomu ka 8 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tllasi leyi vitaniwaka: Hi tirhisa mianakanyo ya hina!

RIMBA RA MATSALELO:

- 1 Khale ka khaleni... (*hi byele hi mbango na swimunhuhatwa*)
- 2 Siku rin'wana... (*hlamusela xiphiko*)
- 3 Kambe endzhaku... (*hlamusela leswi xiphiko xi lulamisiwaka ha kona*)
- 4 Eku heteleleni... (*xana hi byihi vunene bya xitori lexi?*)

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhisile nongonoko wa makambelelo yo hlela ku hlela mimpfapfarhuto ya wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xa hina xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

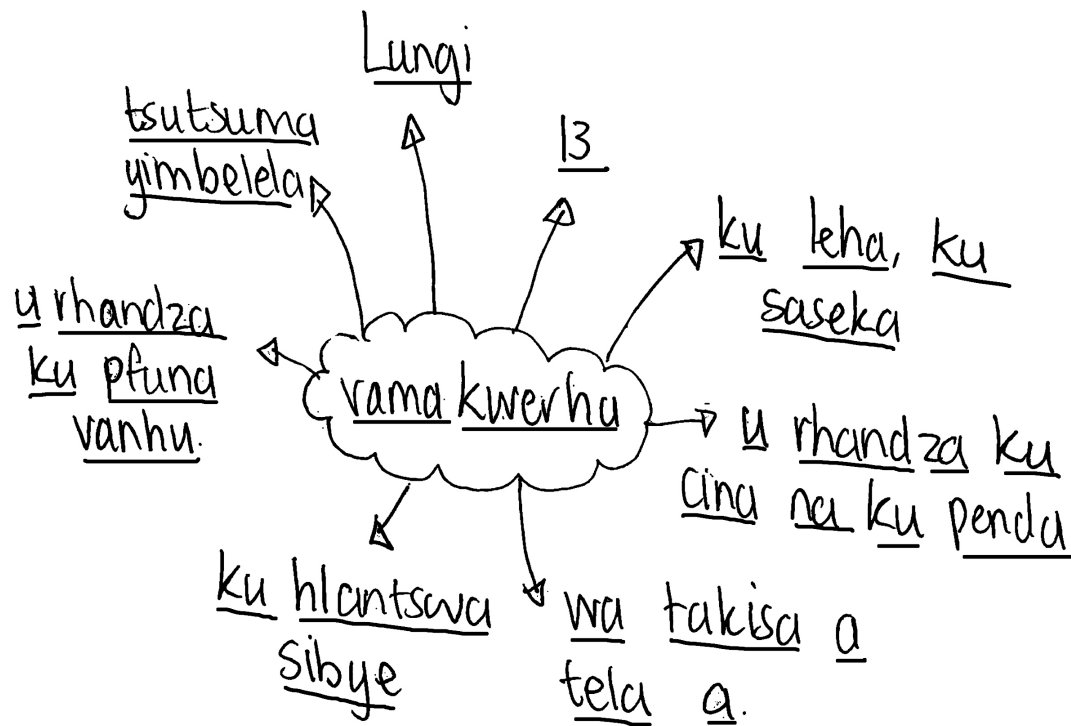
- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Mbango wa mina wo anakanyiwa**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.

- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tilasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tilasi leswi va swi tsaleke.
- 4 Katsakanya ntirho wa vadyondzi u wu endla buku ya tilasi. Veka buku eka khona ro hlayela leswaku vadyondzi va ta yi hlaya.

Mepe wa miehleketo

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **dladla, dludla**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **dladla, dludla**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /a/ na /u/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **hlala, tsala**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **hlala, tsala**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **kwela**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **dela, cela, chela, lwela, byela, phela**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **tsala**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **lala, hala, tala, hlala, nghala, tsolo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Stacey Fru u beburiwe hi 2007 eJoni, Afrika Dzonga. Tanihi n'wana, Stacey a tshama ehenhla ka mindzhumbi ya vatswari va yena loko va n'wi hlayela buku endzhaku ka yin'wana. Va kombetele swifaniso swo sasekisiwa loko Stacey a karhi a hlekelela.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a tshama ehenhla ka mindzhumbi ya vatswari va yena? Ndzi dyondza leswaku a tshama ehenhla ka mindzhumbi ya vatswari va yena loko va n'wi hlayela tibuku.</p>
<p>Loko a ha ri ricece, a tshama ehansi emahlweni ka shelufu ya yena leyikulu ya tibuku, a humesela tibuku hi yin'we yin'we. A rhandza ku pfulapfula mapheji, a languta swifaniso leswi nga sasekisiwa. A rhandza ku hlaya rito rin'wana na rin'wana.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a rhandza ku tshama emahlweni ka shelufu ya yena ya tibuku? Oho, a endlela leswaku a ta hlaya tibuku to tala.</p>
<p>Stacey a anakanya leswaku tibuku leti a ti hlaya a ti tsariwe na ku dirowiwa hi vana, vo fana na yena. U teke xiboho xa leswaku u lava ku fana na vona. A lava ku tsala buku ya yena n'wini, kutani u yi tsarile.</p>	<p>I yini xi nga hlohlotela Stacey ku tsala buku ya yena n'wini? Ndzi dyondza leswaku a ehleketa leswaku vana van'wana va tsale tibuku hinkwato leti nga eka shelufu ya yena ya tibuku, naswona a lava ku fana na vona!</p>
<p>Siku rin'wana, loko a ri na malembe ya nkombo, manana wa yena u yile ekamereni ra yena. 'Languta! I pheji ro hetelela ra buku ya mina!' Stacey a tivisa, a khome pheji ra yena ro hetelela. Manana wa yena u vone paka ya mapheji lama nga hela ma ri edesikeni ra Stacey. 'Ndzi lava ku yi kandziyisa,' Stacey a vula hi ku ti tshemba, 'leswaku vana van'wana va ta yi hlaya.'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a lava ku kandziyisa buku ya yena? Oho! Leswaku vana van'wana va ta yi hlaya!</p>
<p>Vusiku byebyo, vatswari va Stacey va tshame swin'we emubedweni.</p> <p>'A wu swi tiva leswaku Stacey u tsale buku hinkwayo?' ku vutisa manana wa Stacey. 'U tsale buku?' ku vutisa tatana wa yena, 'Yi vuriwa yini?'</p> <p>'Yi vuriwa <i>Swimanga Swo nuha</i>. U ri u lava ku yi kandziyisa. Ndza hlamala loko swi ta koteka?' manana wa yena a hlamalela ehenhla.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Vatswari va Stacey va hlaye buku. A va nga tshembi. 'Ndza ti vutisa leswaku yi ta pfuka yi kandziyisiwile?' ku vutisa tatana wa yena.</p> <p>'Stacey i ntsongo swinene! Swi nga endlekisa ku yini n'wana wa nkombo wa malembe a kandziyisa buku?' manana wa yena a ti vutisela ehenhla.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini vatswari va Stacey va ti twa va nga tshembi? Oho, ndzi dyondza leswaku a va nga tshembi loko Stacey a a ha ri ntsongo ku va buku ya yena yi kandziyisiwa.</p>
<p>Kambe, a va lava ku pfuna Stacey ku fikelela milorho ya yena. Manana wa Stacey u teke ntirho wa yena a wu nyika muhleri.</p> <p>Muhleri u hlaya rito rin'wana na rin'wana ra <i>Swimanga Swo nuha</i>.</p> <p>'Ndzi ehleketa leswaku yi fanele ku kandziyisiwa!' a vula.</p> <p>Stacey u n'wayitele hi ku ti nyungubyisa.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a n'wayiterile? Oho! A n'wayitela hikuva a twa a ti nyungubyisa loko muhleri a vula leswaku buku ya yena yi fanele ku kandziyisiwa!</p>
<p>Loko <i>Swimanga Swo nuha</i> yi hetelele yi kandziyisiwa, Stacey u pfunile ku lulamisa ku simekiwa ka buku ya yena, leswaku a ta byela vana van'wana na vatswari mayelana na buku ya yena.</p> <p>'Ndzi tsale buku leyi hinkwayo ndzi ri ndzexe,' Stacey a byela vayingiseri va yena. 'Ndzi ehleketa leswaku i swa nkoka eka vana vo tala – ngopfungopfu vana va Maafrica – ku ti humesela erivaleni hi ku tsala!'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a lulamise ku simekiwa ka buku ya yena? Ndzi ehleketa leswaku hikuva a lava ku byela vanhu van'wana hinkwaswo mayelana na buku ya yena, na ku hlohlotela vana van'wana ku tsala na vona!</p>
<p>Ku koka rinoko loku nga kumiwa hi <i>Swimanga Swo nuha</i> ku hundze ku simekiwa ka buku leyi. Buku leyi yi amukeriwile hi Xiyenge xa Dyondza xa Afrika Dzonga, leswi vulaka leswaku vana va pfumeleriwele ku hlaya buku leyi exikolweni!</p> <p>In 2015, Stacey u kume risiva – ra <i>Best early Childhood Development Publication</i>. Vatswari va Stacey va n'wi langute hi ku ti nyungubyisa loko a ya exitejini ku ya amukela risiva ra yena.</p> <p>'U na nawu,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'A hi fanele hi nga kanakananga,' ku vula tatana wa yena.</p> <p>'A hi fanelelanga hi kanakana loko a ta na mavonelo man'wana!' Manana wa yena a pfumela.</p> <p>Vatswari va Stacey va n'wayitela hi ku ti nyungubyisa.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini vatswari va Stacey va n'wayiterile hi ku ti nyungubyisa? Ku nga va leswaku u tsale buku hinkwayo, kutani buku ya yena yi kumile risiva!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku sukela loko a tsale <i>Swimanga Swo nuha</i>, Stacey u ye emahlweni na ku tsala tibuku ta vana vo fana na yena. Kambe ntirho wa yena a wu hundza ku tsala.</p> <p>Stacey u vile munhu loyi a pfunaka vanhu van'wana. U sungule Mpfuno (<i>Foundation</i>) wa yena, lowu a wu tirha ku nyika vanhu tibuku, tikhompyuta, swiambalo na swakudya eka lava va pfumalaka.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a sungule Mpfuno (<i>Foundation</i>). Ndzi dyondza leswaku u sungule Mpfuno leswaku a ta nyikela hi swilo eka lava va pfumalaka.</p>
<p>Stacey u tirhise ku humelela ka yena ku va mubumabumeri na ku va musingiriki eka swa timhaka ta vaakatiko.</p> <p>Eka ntirho lowu, u nyika mbulavulo lowu a tshembaka leswaku wu ta dyondzisa na ku hlohlotela vana, ku fana na yena.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a nyika mbulavulo? Oho! Ndzi dyondza leswaku u tshemba leswaku mbulavulo wa yena wu ta dyondzisa na ku hlohlotela vana van'wana.</p>
<p>Eka mbulavulo wo sungula wa Stacey, u hlohlotela madzanadzana ya vadyondzi va Metiriki.</p> <p>'A wu lontsongo kumbe lonkulu ku hanya norho wa wena!' a vula.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a nyike mbulavulo eka vadyondzi va Metiriki? Oho! Hikuva a lava ku va hlohlotela leswaku va ta hanya milorho ya vona.</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana vatswari va Stacey va ti twe njhani loko a sungula ku lava ku kandziyisa buku ya yena?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A va ri na ku kanakana. • A va nga tshembi loko a ri ntsongo ku va a kandziyisa buku. • A va nga swi tivi loko ku ri na un'wana loyi a nga kandziyisaka buku ya yena.
<p>Hikokwalaho ka yini vatswari va Stacey va ti nyungubyisa hi yena?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u kume risiva. • Hikuva u kandziyise buku. • Hikuva a ri na nawu.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Stacey a byele vadyondzi va Metiriki, 'A mi vatsongo kumbe vakulu ku hanya norho wa n'wina?'</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a lava ku va hlohlotela ku hanya milorho ya vona. • Hikuva u nyika mbulavulo ku dyondzisa na ku hlohlotela vana van'wana vo fana na yena. • Hikuva a ri ntsongo na swona milorho ya yena a yi humelerile. • Mhaka ya leswaku Stacey u kandziyise buku a ri na malembe ya nkombo i vumbhoni bya leswaku a wu lontsongo ku hanya milorho ya wena. Stacey u lava vana hinkwavo va tiva sweswo!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

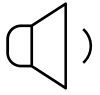
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - kandziyisa
 - muhleri
 - nwayitela

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Laha ka xivoni, ku na munhu kona	<i>Va endla onge va kombetela xivoni</i>
Wo fana na mina	<i>Va tikombetela</i>
Loko ndzi n'wi khoma, a nga ha ri kona	<i>Va hlanganisa mavoko</i>
Swi nyangatsa ngopfu, swi tano hinkwaswo	<i>Va kombisa ku nyangatseka</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Vhiki leri nga hela hi hlaye xitori xa...
 - b Vhiki leri hi hlaya xitori xa...
 - c Ndzi rhandze ku hlaya...hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

a	m	o
hl	rh	sw
n	i	l
kh	kw	ts
b	u	d
ny	dy	lw
e	c	h
dl	nt	th

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twananisa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twananisa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA

NKOMISO WA XITORI LOWU TSARIWAKA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 2 Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi faneleke ku dyondza swona ku suka eka xitshuriwa.
- 3 Tsala rimba ra nkomiso exitsalelweni.
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula swivutiso:
 - a Xitshuriwa lexi xi na kwalomu ka... (2–3 wa swivulwa)
 - b Ndzi tsakele...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitshuriwa lexi xi tsaleriwe ku ndzi dyondzisa...
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nge swi koti ku vula hinkwaswo hi xitshuriwa – va ta fanela ku hlawula swiphemu leswi nga na nkoka swinene.
- 6 Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: Xitshuriwa lexi xi mayelana na nhwanyana loyi a vuriwaka Stacey Fru. Ndzi tsakele vito ra buku ya Stacey: *Swimanga swo nuha. Ndzi ehleketa leswaku xitshuriwa lexi xi tsaleriwe ku ndzi dyondzisa leswaku ndzi nga tirhisa mianakanyo ya mina ku fikelela swilo leswikulu!*
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana va avelana mavonelo ya vona. /Kombela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona va tirhisa rimba
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela vadyondzi 1–2 ku avelana na tlilasi minkomiso ya vona.
- 11 Endlani nkomiso wa tlilasi hinkwayo, ku fana na like: Xitshuriwa lexi xi mayelana na nhwana loyi a va ku i Stacey Fru loyi a tsaleke buku ya yena loko a ri nkombo wa malembe ntsena. Hi tsakele loko Stacey a nwayitela hi ku tinyungubyisa. Hi ehleketa leswaku xitshuriwa lexi xi tsaleriwe ku hi dyondzisa hi laha hi nga tirhisaka mianakanyo ya hina ku hi pfuna evuton'wini bya ntiyiso.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 10.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

